

Načelo zavičajnosti u nastavi hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

Špoljarić, Roberta

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:593616>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Roberta Špoljarić

**Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na
primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Roberta Špoljarić
Matični broj: 120761796

Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: prof. dr. sc. Karol Visinko

Sumentorica: prof. dr. sc. Silvana Vranić

Rijeka, 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin* izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Karol Visinko i sumentorstvom prof. dr. sc. Silvana Vranić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Roberta Špoljarić

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika	4
2.1. Nastava Hrvatskoga jezika	4
2.2. Načelo zavičajnosti.....	9
2.3. Načelo zavičajnosti u poveznici s predmetnim područjima	13
3. Nastavne okolnosti Pazina i Pazinštine.....	15
3.1. Zemljopisne, kulturološke i gospodarske okolnosti – Ukratko o Pazinu i Pazinštini	16
3.2. Jezične okolnosti – O govoru Pazina i Pazinštine u dosadašnjim istraživanjima i literaturi	20
3.3. Zaključno o nastavnim okolnostima na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin	25
4. Istraživanje.....	30
4.1. Predmet istraživanja	30
4.2. Ciljevi istraživanja.....	30
4.3. Pretpostavke istraživanja	31
4.4. Uzorak istraživanja	32
4.5. Metoda istraživanja.....	32
4.6. Rezultati istraživanja i rasprava.....	34
4.6.1. Analiza osnovnih podataka	34
4.6.2. Analiza jezične prakse, stavova i procjene učitelja	41
4.6.2.1. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta Kurikula i udžbeničke literature	41
4.6.2.2. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja	46
4.6.2.3. Načelo zavičajnosti, komunikacija, zavičajni idiomi i standardni hrvatski jezik	61
4.6.2.4. Upotreba jezika i jezičnih varijeteta.....	77
4.6.2.5. Načelo zavičajnosti – jučer, danas, sutra.....	86
4.6.3. Zaključak istraživanja	89
5. Načelo zavičajnosti – danas i sutra : školski projekti Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin kao promicatelji načela zavičajnosti.....	93
5.1. Institucionalizacija zavičajne nastave Istarske županije – Zavičajna nastava i Festival zavičajnosti.....	93
5.2. Poticanje načela zavičajnosti na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin .	95
5.3. Dijalektalno stvaralaštvo učenika	98
6. Zaključak.....	103
7. Popis literature	106
8. Prilozi.....	112
9. Sažetak i ključne riječi	123
10. Summary and keywords.....	124

1. Uvod

„Banalna je već, no vječna je istina: kako je čovjek dio i neba i zemlje i biljka kraj kojih je odrastao – i kako on svuda u životu, makar kuda zalutao, nosi sa sobom onaj dio neba što ga je gledao nad svojom rodnom kućom, kako u svojim očima nosi boje djetinjstva, i kako prema tome procjenjuje i mjeri sve što susreće.“

Antun Barac¹

Zavičaj je dio nas i svatko je od nas djelić toga zavičaja – utkan je u strukturu ličnosti i čini sastavni dio osobnoga identiteta svakoga pojedinca. Uvodnim je navodom izrečena posebna ljudska povezanost sa zavičajnim prostorima, povezanost koju svaki pojedinac čuva i nosi u sebi. U ovom je modernom dobu više no ikada važno osvijestiti i održavati tu vezu. Zavičaj više nije samo mjesto djetinjstva, već željena oaza u kojoj se savladavaju nepoželjni i negativni učinci nastalih pojavom modernoga doba (prema Skok 1975: 60, Jurdana 2015: 138). Za promicanje i njegovanje zavičaja, načela zavičajnosti, ujedno identiteta mjesta i svega što se u njemu krije zaslužne su odgojno-obrazovne ustanove, kulturna i umjetnička društva koja djeluju na određenom području, no i svi žitelji, ako ne svjesno, onda pak nesvjesno jer, kako kaže Josip Bratulić (2011: 11), „jedno od najsnažnijih obilježja identiteta, i osobe i naroda, jest jezik. Jezik je najprepoznatljivija i najsnažnija veza među osobama koje govore istim jezikom, jezikom razmjenjuju spoznaje, u njemu se prepoznaju kao zajednica. Jezikom se prepoznajemo i spoznajemo jednakima s onima koji govore naš jezik, ili su ga naučili. I stranca koji govori naš jezik prepoznajemo kao sebi bliskoga. Materinskim jezikom, jezikom kojim smo stekli prve spoznaje o sebi i svijetu, imenujući osobe i stvari jednako ili

¹ Skok 1975: 59.

Navod je izdvojio Joža Skok u sklopu članka *Princip zavičajnosti u nastavi književnosti u osnovnoj školi*, a odnosi se na uvodne misli Antuna Barca u eseju o Dinku Šimunoviću, objavljenom u *Jugoslavenskoj njivi* 1924. godine.

bar slično s onima s kojima smo upoznavali svijet, ostajemo vezani i onda kad se nađemo u tuđini i osami.“ Promišljanje o identitetu, konkretnije o identitetu pojedina mjesta nemoguće je dakle bez spominjanja zavičajnoga idioma jer on ujedno tvori način na koji oblikujemo te doživljavamo svijet koji nas okružuje. Premda su zavičajni idiomi, odnosno narječja proučavana u jezikoslovlju i znanosti o književnosti s lingvističkoga, književnopovijesnoga i književnoteorijskoga gledišta, ona se u metodičkome diskursu nastave Hrvatskoga jezika proučavaju tek od druge polovine 20. stoljeća (prema Turza-Bogdan 2013: 8).

Školski se predmet *Hrvatski jezik* smatra najopsežnijim predmetom osnovnoškolskoga obrazovanja, a ujedno je neophodan za učenje i poučavanje u svim ostalim školskim predmetima na svim odgojno-obrazovnim razinama (prema Visinko 2010: 10). Osnovni je cilj nastave Hrvatskoga jezika razvijanje komunikacijske kompetencije na materinskome jeziku s ciljem uspješnoga ovladavanja komunikacijskim sposobnostima i vještinama u svim jezičnim djelatnostima (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje). Valja naglasiti da komunikacijska kompetencija istovremeno podrazumijeva i komunikaciju na hrvatskome standardnom jeziku i očuvanje zavičajnoga idioma kao bitne odrednice nacionalnoga identiteta (prema Visinko 2010: 10 –11 i Visinko 2014: 42–43). Iz potonje navedenoga proizlazi važnost uključivanja načela zavičajnosti u kontekstu nastave Hrvatskoga jezika, što nastojim potvrditi ovim diplomskim radom i istraživanjem provedenim u sklopu njega.

Okosnicu diplomskoga rada čini upravo istraživački dio koji se odnosi na načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin. Cilj je istraživanja utvrđivanje jezične prakse, stavova te procjene učitelja razredne i predmetne nastave u poveznici s načelom zavičajnosti, a sve to radi unaprjeđenja nastave Hrvatskoga jezika. Istraživanjem se nastoji ispitati procjenu zastupljenosti i uključenosti načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja, upotrebe jezika i jezičnih varijeteta te (pre)ispitati načelo zavičajnosti u školskoj praksi.

Prije istraživačkoga dijela rada, predstavljena je teorijska pozadina vezana za proučavanje načela zavičajnosti. U tom se dijelu razmatra svrha nastave školskoga predmeta

Hrvatski jezik u poveznici s načelom zavičajnosti. Potom su uzete u obzir i nastavne okolnosti područja u kojima se odvija nastava Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin (Matične škole i njezinih Područnih škola), na primjeru koje je provedeno istraživanje načela zavičajnosti u sklopu ovoga diplomskog rada.

2. Načeo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika

2.1. Nastava Hrvatskoga jezika

Hrvatski je jezik službeni jezik u Republici Hrvatskoj stoga je nastavni predmet Hrvatski jezik obvezan tijekom cijeloga osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. U hrvatskim se školama hrvatski standardni jezik poučava i uči kao materinski jezik ili kao jezik društvene sredine. On je temelj i polazište za učenje i poučavanje ne samo nastavnoga predmeta Hrvatski jezik već i svih ostalih školskih predmeta na svim odgojno-obrazovnim razinama. S obzirom na to da se sva komunikacija u školi ostvaruje upravo hrvatskim standardnim jezikom, najuže je povezan sa svim ostalim predmetnim područjima zbog čega je ujedno i iznimno zahtjevan te opsežan.

Govoriti o nastavi pojedinoga predmeta nemoguće je bez pozivanja na nacionalni kurikulum kojim su utvrđene vrijednosti, načela, općeobrazovni ciljevi, ishodi i sadržaji svih aktivnosti i programa te pristup i način rada u odgojno-obrazovnim procesima. Godine 2019. donesen je novi službeni dokument naziva Kurikulum² za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. Što se tiče provedbe u osnovnim školama, za učenike 1. i 5. razreda i počeo se primjenjivati od školske godine 2019./2020., za učenike 2., 3., 6. i 7. razreda od školske godine 2020./2021., dok će za učenike 4. i 8. razreda vrijediti

² Prema jezičnome savjetu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje riječ *kurikulum* djelomično je prilagođena tuđica koju, u skladu s pravilima hrvatskoga standardnog jezika, valja zamijeniti nazivima: *kurikul* ili *naukovna osnova* i (*nastavni*) *uputnik*.

(<https://jezicni-savjetnik.hr/>. Pristupljeno 23. svibnja 2020.) U nastavku ću rada upotrebljavati riječ *kurikul*.

od školske godine 2021./2022.³ U dokumentu se navodi da je za nastavni predmet *Hrvatski jezik* od 1. do 6. razreda osnovne škole planirana satnica 175 sati godišnje, a od 7. do 8. razreda 140 sati godišnje⁴, što još jednom potvrđuje opsežnost i zahtjevnost samoga nastavnog predmeta.

Svrha je učenja i poučavanja nastavnog predmeta *Hrvatski jezik* spoznavanje biti, osnova i značajka hrvatskoga jezika, osvještavanje potrebe učenja i njegovanja hrvatskoga jezika te poučavanje pravilnoj uporabi hrvatskoga standardnog jezika u govorenju i pisanju (prema Težak 1996: 31). U skladu s tim su i navodi u aktualnome kurikulumu:

- „osposobljavanje učenika za jasno, točno i prikladno sporazumijevanje hrvatskim standardnim jezikom,
- usvajanje znanja o jeziku kao sustavu,
- slobodno izražavanje misli, osjećaja i stavova,
- spoznavanje vlastitoga, narodnog i nacionalnog jezično-kulturnog identiteta“ (Kurikulum nastavnog predmeta *Hrvatski jezik* za osnovne škole i gimnazije 2019: 6).

Kako bi se ostvarila svrha nastavnog predmeta, učenicima je u nastavi omogućeno primanje, razumijevanje, vrednovanje i stvaranje različitih govornih i pisanih tekstova primjenom komunikacijskih strategija. Jezik je učeniku pri tome neophodno sredstvo za (samo)spoznaju – i njih samih i svijeta oko sebe. U skladu s rečenim valja istaknuti da učenici u nastavi

³ Prema Odluci o donošenju kurikulumu za nastavni predmet *Hrvatski jezik* za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj

(https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html. Pristupljeno 30. svibnja 2021.)

⁴ Prva četiri razreda nemaju formalan raspored sati i vremensko ograničenje trajanja nastavnog sata, a takva prilagodljivost u organizaciji nastave uvelike omogućava učiteljima veću prilagodbu odgojno-obrazovnoga procesa potrebama i interesima učenika.

Hrvatskoga jezika, pa i u nastavi uopće, razvijaju stav o nužnosti upotrebe hrvatskoga standardnog jezika i pravila kulturne komunikacije. U isto ih se vrijeme osvještava i o važnosti očuvanja hrvatskih nestandardnojezičnih varijeteta te ih se potiče na stvaralačko izražavanje vlastitim zavičajnim idiomima, čime pridonose osobnoj i društvenoj dobrobiti. Učenike se upućuje na uočavanje, razumijevanje i prihvaćanje kulturnih i jezičnih stereotipa i predrasuda te međukulturnih razlika. Nепrestano ih se potiče na istraživanje i pretraživanje u različitim medijima, ali i na procjenjivanje i vrednovanje prikupljenih informacijama radi razvijanja samostalnosti u učenju i kritičkog mišljenja. Uza sve to učenike se potiče na doživljavanje književnosti kao nepresušno vrelo znanja, iskustva i vrijednosti svekolikoga čovječanstva. Razvijanjem kulture čitanja, literarnih sposobnosti i vještina, stjecanjem književnoga znanja te upoznavanjem tekstova hrvatske književnosti i svjetske književnosti, učenici uče o kulturnome i civilizacijskome krugu svoga naroda i šire, čime razvijaju književnu kulturu, kulturni identitet i međukulturno razumijevanje (prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije 2019: 5–7).

Iz svega navedenoga proizlazi da se u nastavi Hrvatskoga jezika razvijaju određena znanja, vještine i stavovi, sukladno s Preporukom Europskog parlamenta i Savjeta o kompetencijama za cjeloživotno učenje. U Preporuci je Vijeća predstavljen zajednički europski referentni okvir o ključnim kompetencijama potrebnih za osobno ispunjenje, zdrav i održiv način života, zaposlenost, aktivno građanstvo i društvenu uključenost:

1. kompetencija pismenosti,
2. jezična kompetencija,
3. matematička kompetencija te kompetencija u prirodnim znanostima, tehnologiji i inženjerstvu,
4. digitalna kompetencija,
5. osobna i socijalna kompetencija te kompetencija učenja,
6. građanska kompetencija,
7. kompetencija poduzetnosti,

8. kompetencija kulturne svijesti i izražavanja⁵.

Osam Ključnih kompetencija definiranih u Referentnome okviru (2018) usmjereno je na „postavljanje temelja za postizanje ravnopravnijih i demokratskijih društava te odgovaraju na potrebu za uključivim i održivim razvojem, socijalnom kohezijom i daljnjim razvojem demokratske kulture“. Navedene kompetencije čine skup znanja, vještina i stavova koje učenici trebaju razvijati tijekom cijeloga života, počevši od sustavnoga obrazovanja.⁶

U kontekstu je nastave Hrvatskoga jezika naglasak stavljen ponajviše na razvijanje kompetencije pismenosti kao osnove za učenje i poučavanje te jezičnu interakciju. Kompetencija se pismenosti odnosi na sposobnost prepoznavanja, razumijevanja, izražavanja, stvaranja i tumačenja pojmova, osjećaja, činjenica i mišljenja u usmenome i pisanome obliku, korištenjem vizualnih i/ili zvučnih te digitalnih materijala u različitim disciplinama i kontekstima, a njome se podrazumijeva i sposobnost kvalitetnog komuniciranja i povezivanja s drugima na primjeren i kreativan način⁷. Valja istaknuti da kompetencija pismenosti „uz komunikaciju na hrvatskome standardnom jeziku, komunikacija na materinskome jeziku podrazumijeva i očuvanje zavičajnoga idioma učenika kao bitnoga čimbenika nacionalnoga identiteta“ (Visinko 2014: 42–43). Karol Visinko (2014: 44) navodi da se osnovnim jezičnim odgojem i obrazovanjem potiče i razvija govorna i pisana uporaba jezika učenika, slušanje i čitanje, a sve to u skladu s njihovim razvojnim obilježjima i mogućnostima. Tijekom svih

⁵ Prema Preporuci Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (2018)

U ranijem su dokumentu Okvira (2006) navodili sljedeće kompetencije: 1. Komunikacija na materinskom jeziku, 2. Komunikacija na stranom jeziku, 3. Matematička kompetencija i temeljne kompetencije u prirodnim znanostima i tehnologiji, 4. Digitalna kompetencija, 5. Kompetencija učenja, 6. Društvene i građanske kompetencije, 7. Smisao za inicijativu i poduzetništvo, 8. Kulturološku senzibilizaciju i izražavanje.

⁶ Isto.

⁷ Prema ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje u sklopu Europskoga referentnog okvira iz 2018. godine.

obrazovnih ciklusa nastoji se postići uspješnost u svim jezičnim djelatnostima (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) na svim jezičnim razinama u hrvatskome standardnom jeziku u svim funkcionalnim stilovima te, ovisno o jezičnim okolnostima u kojima se nalazi, korištenje nestandardnim varijetetima hrvatskoga jezika – zavičajnim idiomima učenika (prema Visinko 2014: 44).

Težiti komunikacijskoj kompetenciji, dakle funkcionalnoj primjeni znanja (pragmatična stručnost; jezično znanje), valja razvijati paralelno s lingvističkom kompetencijom, koja podrazumijeva učenje norme standardnoga hrvatskog jezika (gramatička, pravopisna, pravogovorna stručnost; bogaćenje rječnika; znanje o jeziku) (prema Listeš i Grubišić Belina 2016: 15–16). Važnost je toga razvidna u mnogim istraživanjima koja dokazuju da je „razvijenija komunikacijska kompetencija proporcionalna uspješnijoj socijalizaciji, a utječe i na cjelokupan razvoj svestrane stvaralačke ličnosti“ (Pavličević-Franić 2005: 81). Shodno tomu, kako ističe Dunja Pavličević-Franić, službenim bi se planovima i programima trebalo poticati i razvijati, a ne zanemarivati govoreni jezik, već osloboditi i ohrabriti učenike za govorno i pisano izražavanje standardnim jezikom, ali i drugim uporabnim idiomima sredine. Pri tome bi se trebalo voditi računa o predviđanju veće satnice za primjerenije teme, sadržaje, jezične situacije i komunikacijske postupke (prema Pavličević-Franić 2005: 81). Sve navedeno upućuje na nužnost i važnost pridavanja pozornosti načelu zavičajnosti.

2.2. Načelo zavičajnosti

Načela nastave Hrvatskoga jezika

Stjepko Težak (1996: 93–111) objašnjava da se iz svrhe učenja pojedina predmeta izvode njegova nastavna načela, a da se pri tome u obzir uzimaju bit i osebnost nastavnog predmeta, učenikove potrebe, interesi i mogućnosti, temeljne značajke škole i okolnosti koje mogu utjecati na nastavu. Imajući u vidu načela tradicionalne pedagogije, dotadašnju literaturu⁸ u vezi s tom temom te samu specifičnost nastavnoga predmeta *Hrvatski jezik*, istaknuo je niz načela⁹ potrebnih za kvalitetno ostvarivanje nastave Hrvatskoga jezika. Nastavna načela smatra *orijentirima* (Težak 1996: 94) koji učitelja i nastavnika usmjeravaju u izboru nastavnih sustava, pristupa, oblika, izvora, metoda i metodičkih postupaka. Važnost je navedenih nastavnih načela u sklopu nastave Hrvatskoga jezika razvidna u poticanju

⁸ Stjepko Težak (1996: 93–94) pri objašnjavanju nastavnih načela polazi od sljedećih autora i djela: Stjepan Pataki, *Opća pedagogija*; Vladimir Poljak, *Didaktika*; Robert Ulshöfer, *Methodik des Deutschunterrichts*; Aleksandr Vlasenkov, *Obščie voprosy metodiki russkogo jazyka v srednej škole*; A. V. Dudnikov, *Metodika izučeniya grammatiki v vosmiletnej shkole*; Dragutin Rosandić, *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*.

⁹ Načela nastave Hrvatskoga jezika prema Stjepku Težaku (1996: 93–110) jesu: *načelo opće naobrazbe i stručne usmjerenosti, načelo znanstvenosti, načelo odgojnosti, načelo stvaralaštva, načelo književnog jezika, načelo zavičajnosti, načelo međuovisnosti nastavnih područja, načelo razlikovanja i povezivanja jezičnih razina, načelo obavijesne i estetske funkcionalnosti, načelo teksta, načelo sadržajne, tekstovne i stilske raznovrsnosti, načelo sadržajne kompetencije, načelo prosudbe, načelo demokratičnosti, načelo sustavnosti i nesustavnosti, načelo ekonomičnosti i selektivnosti, načelo indukcije i dedukcije, načelo primjerenosti i akceleracije, načelo analize i sinteze, načelo zornosti te načelo zanimljivosti*.

integriteta, jezičnoga i kulturnog identiteta, osjećaja domoljublja, nacionalne pripadnosti te pripadnosti višekulturnoj i višejezičnoj zajednici europskih naroda¹⁰.

Načelo zavičajnosti

S gledišta metodičke literature na tlu Hrvatske načelo je zavičajnosti potvrđeno kao bitna odrednica dobrog jezičnog odgoja i obrazovanja (Visinko 2010: 115). Ono je nužno zbog svoje metodičke, sociolingvističke i psiholingvističke utemeljenosti. Čini važan udio u svim predmetnim područjima nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika, a ostvaruje se tijekom nastave na svim odgojno-obrazovnim razinama, naročito onim početnim te u sklopu izvannastavnih (slobodnih) aktivnosti (prema Visinko 2010: 115).

Načelo je zavičajnosti svojevrsna dopuna načelu standardnoga jezika jer se u nastavi Hrvatskoga jezika postupno razvija kompetencija komunikacije na materinskome jeziku, uz očuvanje i poticanje zavičajnih idioma učenika. U učenju i podučavanju hrvatskoga standardnog jezika polazi se od učeničke imanentne gramatike, odnosno od već postojećega jezičnog sustava učenika – jer „dijete ne uči jezik tek kada prekorači školski prag, već se s jezikom susreće prije nego ga razumije“ (Težak 1996: 39). Taj je sustav usvojen na spontan način u zavičajnome krugu obitelji i mjesta. Iz tog je razloga važno da učitelji i nastavnici za vježbe usmenog i pismenog izražavanja pronalaze teme u najbližoj okolici učenika – u njegovoj zavičajnoj kulturi (prema Težak 1996: 97–98, usp. Visinko 2010: 114–127). Dunja

¹⁰ Prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije 2019: 5–8.

U dokumentu su sažeta i istaknuta sljedeća nastavna načela na kojima počiva kurikulum: *načelo komunikacijske i estetske funkcionalnosti, načelo teksta, načelo cjelokupnosti komunikacijske jezične prakse, načelo standardnoga jezika i zavičajnosti, načelo razlikovanja i povezivanja jezičnih razina, načelo stvaralaštva u jeziku i putem jezika te opća načela postupnosti, primjerenosti, zanimljivosti i unutarpredmetne povezanosti i uravnoteženosti.*

Pavličević-Franić (2005: 88–89) zato zagovara uključivanje konkretnih sadržaja iz učenikove neposredne društvene okoline i njihovu zornu prezentaciju, posebno u razrednoj nastavi, jer je razvidno da se „u govoreni/pisani jezik prenosi ono što se vidi, čuje, okusi, doživi“, čime se potiče komunikacijska osposobljenosti na razini funkcionalnoga jezičnoga izražavanja. Ključna je dob za usvajanje čovjekova govora, kako ističe Stjepan Hranjec (2009: 446–447), upravo ona predškolska, koja se odvija i u neposrednoj sredini djeteta i u organiziranoj predškolskoj ustanovi. Uspostavi li se u već u tom razdoblju pozitivan stav prema njihovu zavičajnom govoru i zavičajnosti, tad će u osnovnoj školi put za usvajanje standardnoga hrvatskog jezika pomoću dijalekta biti slobodan i otvoren (usp. Vizek-Vidović 2003: 62–64, Hranjec 2009: 446–447).

Uključivanje načela zavičajnosti, kako navodi Stjepko Težak (1996: 409), proizlazi iz kulturoloških i didaktičkih razloga. Naime kulturološki proizlaze iz uloge i važnosti narječja u hrvatskoj kulturi, a didaktički iz potrebe da se mjesni govor učenika iskoristi za uspješnije upoznavanje i svladavanje standardnoga jezika. Slijedom toga, naglašava osebujnu ulogu narječja, naročito u nastavnim programima. Dijalektološki pogled na zavičajnost, smatra Dijana Dvornik (2012: 22), proizlazi iz činjenice da svaki zavičaj ima jezične posebnosti u odnosu na druge zavičaje, ali i dijalektna obilježja koja ga razlikuju od standardnog jezika. U odgojnome djelovanju zavičajni govor ima veliku ulogu jer se njime šalju posebne jezične poruke, a potreba za zavičajnim jezičnim izrazom i zavičajnom književnosti nužna je jer se jezikom i govorom pojedinac veže uz zajednicu u kojoj živi (prema Dvornik 2012: 22).

S obzirom na navedene temelje u stvaranju nastavnoga programa, Tamara Turza-Bogdan (2013: 31) postavlja pristup narječjima u procesima odgoja i obrazovanja u odnosu na nekoliko različitih, no međusobno povezanih vidova, stavljajući naglasak na uključivanje načela zavičajnosti.

Pristup postavlja ovisno o sljedećim sastavnicama:

1. „S obzirom na usvajanje hrvatskog standarda (što je u pregledu svih nastavnih planova i programa svrha i cilj jezične osnovnoškolske izobrazbe).
2. S obzirom na osvješćivanje razlike između standarda i zavičajnog idioma, ali na način da idiom bude sociološki „priznat“ jezik.
3. S obzirom na upoznavanje hrvatskog jezika kao jezika s tri narječja.
4. S obzirom na jezično izražavanje na zavičajnom idiomu i standardu što podrazumijeva razvoj jezične i komunikacijske kompetencije.
5. S obzirom na upoznavanje književnih djela na trima narječjima, razvoj literarnih sposobnosti, interesa i kulture.“ (Turza-Bogdan 2013: 31)

Sve su izdvojene sastavnice u poveznici sa svrhom učenja i poučavanja nastavnog predmeta Hrvatskoga jezika, a ona se odnosi na osposobljavanje učenika za jasno, točno i prikladno sporazumijevanje hrvatskim standardnim jezikom, usvajanje znanja o jeziku kao sustavu, slobodno izražavanje misli, osjećaja i stavova, poznavanje vlastitoga, narodnog i nacionalnog jezično-kulturnog identiteta (prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije 2019: 6–7).

Stjepko Težak (1996: 98) napominje da se ovim načelom pretpostavlja i uporaba zavičajnoga idioma, naročito u početnoj nastavi, a ujedno i u svakoj nastavnoj situaciji u kojoj bi to bilo poticajno za učenike te korisno za ostvarenje nastavne zadaće. Poželjno je tada dopustiti učeniku slobodno izražavanje idiomom koji najbolje poznaje i koji mu omogućava najtočnije izražavanje vlastitih misli i osjećaja. Naime nastavna i izvannastavna praksa utvrđuje da su „učenici koji su dodatno motivirani za izražavanje na svome zavičajnome idiomu, sigurniji u vrijednostima svoga izražavanje na oba idioma, zavičajnome i standardnome, pokazuju i veće zanimanje i potrebu pozornost za jezične djelatnosti, osobito čitanja i pisanja, te su spremniji na dodatna istraživanja i učenja“ (Visinko 2010: 121).

U razmatranju istraživanja nastojat će se dokazati prednosti uključivanja načela zavičajnosti, zavičajnih sadržaja i zavičajnih govora tijekom nastave Hrvatskoga jezika.

2.3. Načelo zavičajnosti u poveznici s predmetnim područjima

Predmet je Hrvatskoga jezika prema kurikulumu nastavnog predmeta organiziran u tri međusobno povezana predmetna područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo, kultura i mediji. U prožimanju je predmetnih područja razvidna složenost nastavnoga predmeta. U svim se navedenim područjima potiče ovladavanje jezičnim djelatnostima – slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Tom nizu treba pridodati i prevođenje, koje se, osim u odnosu dvaju jezika (npr. hrvatskoga jezika i nekoga stranog jezika), ostvaruje i u odnosu standardnoga jezika i njegova nestandardnojezična varijeteta (npr. hrvatskoga standardnog jezika i štokavskog, kajkavskog ili čakavskog idioma) (prema Visinko 2010: 15).

Predmetno se područje hrvatski jezik i komunikacija temelji na učenju i poučavanju jezičnim znanjima te ovladavanju uporabnim mogućnostima hrvatskoga jezika u svim jezičnim djelatnostima, čime se osigurava stjecanje komunikacijske jezične kompetencije na hrvatskome standardnom jeziku. Proces usvajanja jezičnih znanja, znanja o jeziku i jezičnim djelatnostima podrazumijeva razvoj mišljenja, emocionalnu i intelektualnu angažiranost, društveni razvoj te motiviranost i razvijanje potrebe za svrhovitom komunikacijom (prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije 2019: 10).

Ovo područje obuhvaća dakle stjecanje jezične, uporabne, strategijske i društvenojezične kompetencije, a ranije je već naglašeno da se kompetencija komunikacije na hrvatskom standardnom jeziku odnosi i na očuvanje zavičajnoga idioma jer valja imati na umu da se jezična kultura njeguje i organskim i standardnim idiomom (usp. Visinko 2014: 42–43, Vodopija 2007: 24).

Zagovarajući komunikacijski pristup u nastavi Hrvatskoga jezika, Srećko Listeš i Linda Grubišić Belina (2016: 35) ističu da se jedna od najvažnijih zadaća predmeta odnosi na jezično izražavanje, čemu bi trebalo osigurati dovoljno vremena i prostora. Nastavnim dokumentima i materijalima treba doprinijeti razvoju svijesti o nužnom jačanju kompetencije pisanja i govorenja na standardnom hrvatskom jeziku, ojačati vještinu pisanja tekstova u

različitim jezičnim oblicima i stilovima te uputiti na važnost svih oblika komunikacije. Brojni primjeri učeničkoga pisanog stvaralaštva potvrđuju važnost i prednost primjene načela zavičajnosti u nastavi jezičnoga izražavanja (usp. Visinko 2010: 114–127).

Temelj predmetnoga područja književnosti i stvaralaštva čine čitanje i recepcija književnoga teksta te osobita uporaba jezika, a ujedno se njime potiče učenike na stvaralačko izražavanje prema vlastitome interesu (prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije 2019: 10–11). U poveznici s načelom zavičajnosti ono može uključivati tekstove pisane dijalektalnim izričajem ili tekstove koji su tematikom vezani za zavičajnost, čime se pridonosi razvitku osobnoga, zavičajnoga i nacionalnoga identiteta te razumijevanje (opće)kulturnoga nasljeđa. Potakne li se učenika na samostalno ili grupno umjetničko izražavanje u vezi s načelom zavičajnosti, ono će usvajati stvaralačku i umjetničku ulogu jezika te važnost njegova kulturnog značenja, pridonoseći time očuvanju bogate hrvatske jezične baštine.

Predmetno područje kultura i mediji polazi od razumijevanja teksta u različitim društvenim i (među)kulturnim kontekstima, a to znači da ono uključuje i istraživanja vezana za zavičaj učenika pojedine škole. Njime se potiče razvoj znanja o sebi i drugima, uz uvažavanje različitih vrijednosti i uvjerenja radi uspješnoga djelovanja u društvenome okruženju. Ono pridonosi oblikovanju učenikova kulturnog identiteta te razumijevanju kulture vlastitoga kraja, zemlje i svijeta (prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije 2019: 11).

3. Nastavne okolnosti Pazina i Pazinštine

Utemeljujući nastavu predmeta Hrvatskog jezika, Stjepko Težak upućuje na četiri važna čimbenika za ostvarivanje svrhe nastavnoga predmeta: učenik, učitelj/nastavnik, jezik i okolnosti. Te čimbenike smatra temeljima na kojima počiva nastava i o kojima ovisi uspješnost same nastave (usp. Težak 1996: 32–33, 85–92).

Uz spomenute čimbenike, ključnim je držao upravo nastavne okolnosti jer su izravno vezane i za subjekte nastave (učenik, učitelj/nastavnik) i za objekt nastave (jezik), čime bitno utječu na značaj, ustroj i uspjeh nastavnoga predmeta. Za učinkovitost je nastave Hrvatskoga jezika osobito važnim smatrao zemljopisne, povijesne, kulturološke, gospodarske i jezične okolnosti (usp. Težak 1996: 32–33, 85–92). Sve okolnosti na neki način uvjetuju prilagodbu nastave određenom kraju, a u nastavku ću prikazati okolnosti koje utječu na nastavu u Osnovnoj školi Vladimira Nazora Pazin, gdje je i provedeno istraživanje načela zavičajnosti u sklopu ovoga diplomskog rada.

3.1. Zemljopisne, kulturološke i gospodarske okolnosti – Ukratko o Pazinu i Pazinštini

Grad je Pazin smješten u središtu Istarskoga poluotoka, točno iznad ponora rijeke Pazinčice. S obzirom na područje prostiranja grada u odnosu na cijeli poluotok, mještani vole kazati da se Pazin prostire *srcem Istre* (Rimanić 2007: 8). Pazin je, ne samo geografsko već i gospodarsko, kulturno, obrazovno i sportsko središte života središnje Istre te je od 1993. godine sjedište Istarske županije (prema Šiklič; v. u Gagić 2017: 9). Prema popisu stanovništva iz 2011. godine na području Pazina živi 8 638 stanovnika, a u samome Gradu 4 386 stanovnika¹¹. Valja napomenuti da u svome sastavu broji čak osamnaest naselja: Pazin, Beram, Bertoši, Brajkovići, Butoniga, Grdoselo, Heki, Ježenj, Kašćerga, Kršikla, Lindar, Lovrin, Trviž, Vela Traba, Zabrežani, Zamask, Zamaski Dol i Zarečje te preko 170 zaselaka¹². Grad je Pazin sastavljen od dvanaest mjesnih odbora: Pazin, Beram, Grdoselo, Heki, Kašćerga Kršikla, Lindar, Trviž, Stari Pazin, Zabrežani, Zamask i Zarečje¹³.

Prvi je pisani spomen Pazina zabilježen 983. godine u diplomi cara Otona, koji je njome potvrdio pripadnost pazinskoga Kaštela porečkome biskupu Adamu (prema Šiklič; v. u: Gagić 2017: 9). Mirjan Rimanić (2007: 10) napominje da je Porečka biskupija u prvoj polovici 10. stoljeća dobila posjede u središnjoj Istri, a time i spomenutu utvrdu Pazin, no da originalna darovnica nije sačuvana. Zahvaljujući prijepisu potvrde koju je njemački car Oton

¹¹ Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2011. godine stanovništvo Pazinštine čini 4,2% ukupnoga stanovništva Istarske županije (8 638 stanovnika u odnosu na 208 055 ukupno registriranih u Županiji).

¹² Prema <https://www.pazin.hr/o-pazinu/stanovnistvo/>. Pristupljeno 16. travnja 2021.

¹³ Prema <https://www.pazin.hr/grad-pazin/mjesni-odbori/>. Pristupljeno 17. svibnja 2021.

II. izdao 7. lipnja 983. u Veroni, saznajemo da je njome potvrđena pripadnost posjeda, koju je, vjerojatno 925. ili 929., darovao italski kralj Hugo¹⁴.

U potonje se navedenom dokumentu Pazin spominje prvi put, i to u latinskoj inačici koja se odnosila na utvrdu iznad Jame, odnosno na pazinski Kaštel – *Castrum Pisinium*. Josip Šiklič (v. u: Gagić 2017: 9) navodi da se u ispravama na hrvatskome jeziku naziva *Pazin*, u ispravama na njemačkome *Mitterburg*¹⁵, a u ispravama na talijanskome *Pisino*.

Samo se naselje počelo razvijati oko pazinske utvrde, u čijem je dijelu grada vidljiva njegova stara jezgra, a novi je dio nastajao širenjem prema jugoistoku, gdje se i nalazi željeznička postaja. Upravo je zbog položaja, pa time i zbog svoje prometne važnosti, naročito nakon izgradnje željezničke pruge 1876. godine, Pazin i postao središtem istarskih Hrvata (prema Šiklič; v. u Gagić 2017: 10–11). Gospodarska je djelatnost Pazinštine ponajviše vezana za poljoprivredu (vinogradarstvo, voćarstvo, žitarice) i stočarstvo. U drugoj je polovici 20. stoljeća grad postao važno industrijsko središte zato što su se na području Pazinštine razvile mnoge gospodarske djelatnosti: tekstilna industrija (*Pazinka*, kemijsko-tekstilna industrija Pazin), obrada, proizvodnja i montaža kamena (*Kamen d. d. Pazin*), prerada plastike (*Istraplastika d. d.*) te peradarska i mesna industrija (*Puris d. d. Pazin*). Nažalost, tek neke od tih tvrtki nakon pretvorbe i dalje (uspješno) posluju. Krajem devedesetih godina prošloga stoljeća povećava se zaposlenost u tercijarnim i kvartarnim djelatnostima (trgovina, ugostiteljstvo, osobito uprava)¹⁶. U novije se vrijeme razvija srednje i malo poduzetništvo te turističke i uslužne djelatnosti.

¹⁴ Više u: Rimanić 2009: 10.

¹⁵ U 13. stoljeću grad, kao središte istarske gospoštije, dobiva njemačko ime *Mitterburg*, što je označavalo središnji grad (prema Ujčić 1983).

¹⁶ Prema <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2035>. Pristupljeno 16. svibnja 2021.

Usp. Rimanić 2017: 211–217.

Josip Šiklič (prema Šiklič; v. u Gagić 2017: 11) navodi da se potkraj 19. i početkom 20. stoljeća utemeljuju razne hrvatske kulturne, političke i gospodarske organizacije: „Osnovna škola – 1890., *Posujilnica* (kreditna zadruga) – 1895., *Čitaonica* – 1897., Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri – 1902., *Narodni dom* – 1905., Gospodarsko društvo – 1909., *Tiskovno društvo* – 1911., *Ženska učiteljska škola* – 1912., Katoličko učiteljsko društvo za Istru *Hrvatska škola*, koje je bilo vlasnik i izdavač istoimenog učiteljskog lista, te niz raznih društva i zadruga u razdoblju od 1896. do 1912. godine.“ Nadalje, ističe da je grad prepoznat i kao tradicionalno jako središte školstva, posebice srednjeg¹⁷, a takav mu je status i dalje pripisan.

Danas u Pazinu djeluje Dječji vrtić *Olga Ban Pazin*¹⁸, Osnovna škola Vladimira Nazora Pazin, Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile Pazin¹⁹, Pazinski kolegij-klasična gimnazija²⁰, Etnografski muzej Istre, Muzej Grada Pazin, Državni arhiv, Pučko otvoreno

¹⁷ U Pazinu je 1899. godine otvorena *Carsko-Kraljevska velika državna gimnazija* – prva srednjoškolska ustanova istarskih Hrvata (prema Šiklič; v. u Gagić 2017: 13).

¹⁸ Ustanova u svome sastavu ima matični vrtić u Pazinu (dva objekta) te područne vrtiće u: Gračišću, Karojbi, Lupoglavu, Motovunu, Pazinskim Novakima (Općina Cerovlje), Sv. Petru u Šumi i Tinjanu (prema <http://vrtic-olgaban-pazin.hr/o-nama/>. Pristupljeno 19. svibnja 2021.)

¹⁹ Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile je mješovita škola koja uz program opće gimnazije provodi i sljedeće strukovne programe: četverogodišnje (upravni referent, tehničar za elektroniku i komercijalist) te jedan trogodišnji (smjer elektromehaničar). U svibnju je 2021. Škola potvrdila suglasnost Ministarstva znanosti i obrazovanja za ponovno uvođenje prirodoslovno-matematičkog programa u školskoj godini 2021./2022. (prema <https://www.gssjd.hr/>. Pristupljeno 19. svibnja 2021.)

²⁰ U sastavu Pazinskog kolegija provode se dva gimnazijska obrazovna programa: klasična i jezična gimnazija, a u sklopu škole nalazi se i učenički dom sa smještajnim kapacitetom od oko stotinu učenika. Školu pohađaju učenici iz raznih krajeva Hrvatske. (prema <https://www.pazinski-kolegij.hr/>. Pristupljeno 19. svibnja 2021.)

učilište, Gradska knjižnica Pazin, Kuća za pisce – *Hiža od besid*, Istarsko književno društvo *Juraj Dobrila*, Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre, KUD *Roženice*, Limena glazba, Folklorno društvo, Društva likovnih stvaratelja te ostala razna kulturna i sportska društva, brojeći ukupno oko sedamdeset udruga na području Pazina.

3.2. Jezične okolnosti – O govoru Pazina i Pazinštine u dosadašnjim istraživanjima i literaturi

Tijekom 20. i početkom 21. stoljeća povedena su dijalektološka istraživanja u sklopu kojih je proučavan i govor Pazinštine. U tom su pogledu važni doprinosi sljedećih autora: Aleksandara Belića (*Izveštaj o pribiranju dijalektološke građe potpomognutom sredstvima iz 'Velimirijanuma'*, 1912), Mieczysława Małeckoga (*Przegląd słowiańskich gwar Istrii*, 1930; *Slavenski govori u Istri*, 2002;), Josipa Ribarića (*Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, 1940; *O istarskim govorima*, 2002), Pavla Ivića (*Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske*, 1961; *Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora*, 1981), Milana Mogušića (*Čakavsko narječje*, 1977), Janneke Kalsbeek (*Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri*, 1983; *The Čakavian dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, 1998), Petra Šimunovića²¹ (*Mozaik istarskih govora*, 1985; *Pazinski govor u pjesmama R. Ujčića „Duša mažurâna“*, 1986), Silvane Vranić (*Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, 2005), Josipa Lisca (*Leksičke značajke čakavskih dijalekata*, 1991; *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, 2009), Sanje Zubčić (*Akcenatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (sinkronijski i dijakronijski aspekt)*, 2006; *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*, 2017), Rudolfa Ujčića (*Istarske čakavske dijalektološke teme*, 2015).²²

²¹ Ostvario je izniman dijalektološki doprinos proučavanjem istarskih čakavskih idioma. Među punktovima za *Hrvatski dijalektološki atlas* zabilježio je i mjesni govor Pazina. Silvana Vranić (2014) u prikazu njegovih dijalektoloških radova iznosi da je Šimunović najviše istraživao u Istri, i to „od bužetskih, preko ekavskih do ikavskih istarskih govora naselja imenom: Brest, Sv. Martin, Nugla, Lupoglav, Pazin, Boljun, Grdoselo, Žminj, Kaldir, Rakalj, Medulin, Rovinjsko Selo, Vabriga, Kaštelir“ (prema Vranić 2014: 42, usp. Gagić 2017: 16).

²² Autori su uglavnom izdvojeni prema prikazu pazinskoga govora u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi unutar *Rječnika Pazinskog govora*. Usp. Gagić 2017: 15–16.

Iz navedenog proizlazi da je govor Pazina predmet zanimanja brojnih dijalektoloških rasprava, u kojima su zabilježene pojedine jezične značajke govora, no cjelovitije obrade nije bilo do unatrag par godina. 2017. je godine objavljen *Rječnik pazinskog govora*²³ autorice Marije Gagić, koji popravljajući to stanje. Njime je obuhvaćen sažet prikaz osnovnih značajki pazinskoga govora (fonološke, morfološke, sintaktičke i leksičke značajke) i iscrpna analiza natuknica²⁴ koja otkriva kulturni identitet, tradiciju te običaje Pazina i Pazinštine.

Govor Pazina i dijela pazinske okolice²⁵ pripada sjevernočakavskome ili ekavskočakavskome dijalektu (usp. Lisac 2009: 73 i Brozović i Ivić 1988: 87–88), preciznije (usp. Vranić 2005: 334)²⁶ središnjemu istarskom poddijalektu.

Taj poddijalekt zauzima središnje istarsko područje:

„Na zapadu uključujući pazinske govore Trviža i Heka te kratkim pojasom ikavskih govora izdvojen govor Tinjana, na istoku se proteže do Gologoričkoga Dola, obuhvaćajući njegov

²³ Pri sintagmi *pazinski govor* autori označavaju „homogeni jezični sustav koji sačinjavaju mjesni idiomi u okolici Pazina (zajedno sa samim Pazinom) koji su u ovom rječniku uzeti kao reprezentativni“. Punktovi uzeti kao reprezentativni za govor Pazinštine su: Pazin, Mečari, Matići, Velanov Brijeg, Kuhari i Lovrinići (prema Gagić 2017: 15–16).

²⁴ Sve natuknice sadržavaju osnovne gramatičke odrednice, ekvivalent leksema u standardnome hrvatskom jeziku te naglašena oprimjerenja (kanonski ili nekanonski oblici), a u ponekim se natuknicama nalaze i frazemi.

²⁵ Približno određivanje područja prostiranja ovoga govora prikazuje shematski prikaz (Ujčić 2015: 105) suprotno od smjera kazaljke na satu: „od Pàzina, preko Stârog Pàzina, Pilàti, Fakîni, Sluôkovići, Siêrgovići, Bolčiči, Balarîni, Jeròlimi i Vel'ânovog Briêga i, konačno, do na početku navedenoga Pàzina“ (Gagić 2017: 15, usp. Ujčić 2015: 105).

²⁶ Uzevši kao kriterije za klasifikaciju odraz jata, akcentuaciju te prevagu određenoga tipa sklonidbe, Silvana je Vranić podijelila sjevernočakavske ili ekavskočakavske dijalekte u četiri poddijalekta: sjeveroistočni istarski poddijalekt, središnji istarski poddijalekt, primorski i otočni poddijalekt (usp. Vranić 2005: 317–353).

ekavski dio, a na jugu do govora Bazgalja. Sjeverozapadno od Trviža rubniji su govori toga poddijalekta motovunski idiomi imenom: Brkač, Bartol, Zamask i ekavski dio Kaldira, prostorno uz samu granicu s govovima buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja. Sjeveroistočnije, počevši od govora Paza, središnji istarski poddijalekt zahvaća Boljunštinu, istočno završava govorom Vele Učke, na sjeveru govorom Semića, a na zapadu govorom Lesišćine. Na prostoru Žminjštine tomu dijalektu pripadaju svi govori oko Žminja s krajnjim punktovima: najsjevernijim Pamićima, najzapadnijim Vidulinima, najjužnijim Šivatima i najistočnijim Domijanićima. Istome poddijalektu pripadaju svi govori istočno od Raše, tj. mjesni idiomi Labinštine koja se proteže uz rijeku Rašu do njezina ušća, svi obalni i zaobalni mjesni idiomi do govora sjevernijih naselja imenom: Ružići, Kraj Draga, Juražini, Ržšiće i Vozilići te nešto južnijega Plomina“ (Vranić 2005: 334).

U uvodnome je dijelu već istaknuto da je djelovanje Osnovne škole Vladimira Nazora rasprostranjeno na širem području pa su u nastavi itekako razvidne različite jezične okolnosti. Matična škola Pazin obuhvaća uže područje grada Pazina i pazinsku okolicu, koja pripada sjevernočakavskome (ekavskočakavskome) dijalektu, odnosno središnjemu istarskom poddijalektu.

Njezine Područne škole djeluju u Trvižu, koji administrativno pripada Gradu Pazinu te u općinama: Cerovlje, Gračišće, Karojba, Lupoglav, Motovun, Sveti Petar u Šumi i Tinjan.

Slika 1. Pazinština²⁷

²⁷ Izvor: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2046> . Pristupljeno 16. svibnja 2021.

Na većem je dijelu Područnih škola rasprostranjen sjevernočakavski ili ekavski čakavski dijalekt. Tomu poddijalektu pripada ranije navedeno područje grada Pazina (Beram, Bertoši, Heki, Lindar, Pazin, Stari Pazin, Trviž, Zamask,), Općine Cerovlje (dijelovi Gologoričkoga Dola: Gržani, Donje Selo (Dol), Radetići, Želeski; Paz), Općine Gračišće (Bazgalji, Gračišće, Škopljak), Općine Tinjan (Tinjan), nekoliko naselja u Općini Motovun (Brkač, Kaldir, Bartol), dio Boljunštine u sastavu Općine Lupoglav (Boljun, Boljunsko Polje, Dolenja Vas, Lesišćina, Lupoglav, Semić, Vranja) (usp. Lisac 2009: 73, Vranić 2005: 40–44, 318, 334).

U sjeveroistočnom dijelu Pazina (Zarečje) i Pazinštine (Općina Cerovlje: Novaki Pazinski, Cerovlje, Gologorica) prostire se srednjočakavski ili ikavsko-ekavski čakavski dijalekt (usp. Lisac 2009: 95).

Južnočakavski ili ikavski čakavski dijalekt zastupljen je na području Karojbe i sjevernom dijelu Pazina (Grdoselo) (usp. Lisac 2009: 139, Vranić; Močibob 2006: 23–24, 34).

Područje Općine Sv. Petra u Šumi (Sveti Petar u Šumi) i Općine Tinjana (Kringa, Muntrilj) pripada jugozapadnom istarskom ili ikavskom štokavsko-čakavski dijalektu (usp. Lisac 2009: 51).

3.3. Zaključno o nastavnim okolnostima na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

U sklopu Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin djeluje Matična škola Pazin i osam Područnih škola: Područna škola Cerovlje, Područna škola Gračišće, Područna škola Karojba, Područna škola Lupoglav, Područna škola Motovun, Područna škola Sv. Petar u Šumi, Područna škola Tinjan, Područna škola Trviž, a od školske godine 2015./2016. djeluje i Glazbeni odjel. Osnovna škola Vladimira Nazora Pazin s navedenim Područnim školama pokriva područje općina²⁸ Cerovlje, Gračišće, Karojba, Lupoglav, Motovun, Sveti Petar u Šumi, Tinjan te Grada Pazina (prema GPP, 2020). U svim se školama odvija nastava od prvoga do osmoga razreda, osim u Područnim školama Cerovlje i Gračišće, u kojima se izvodi samo razredna nastava²⁹. U Matičnoj školi Pazin i u Područnim školama nastava se odvija u jutarnjoj smjeni, osim u Područnoj školi Trviž u kojoj se nastava odvija u dvije smjene³⁰.

S obzirom na to da se djelovanje Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin odnosi na veliko područje, ono zahtijeva i određenu prilagodbu nastave zemljopisnim osebnostima zavičaja – gradske, seoske ili mješovite sredine. Zemljopisne okolnosti, između ostalog, određuju i

²⁸ Manji broj učenika iz graničnog područja s Općinom Pićan pohađa školu u Potpićnu, a nekoliko učenika iz graničnog područja s Općinom Žminj polazi u školu u Žminju (prema <http://www.os-vnazora-pazin.skole.hr/skola>. Pristupljeno 17. svibnja 2021.).

²⁹ U Područnim je školama Cerovlje i Gračišće organizirana razredna nastava u kombiniranim razrednim odjelima 1. i 4. razreda te 2. i 3. razreda.

³⁰ Učenici 3. i 4. razreda te predmetne nastave pohađaju jutarnju smjenu, a poslijepodnevnu smjenu 1. i 2. razred.

Napomena u vezi s odvijanjem nastave odnosi se i na privremene radove u Područnoj školi Motovun zbog čega se nastava tijekom prvoga polugodišta ove godine odvijala u prostorima Područne škole Karojba u poslijepodnevnoj smjeni.

moгуćnost provođanja školskih aktivnosti. Aktivnosti Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin u najvećoj mjeri ovise o organizaciji prijevoza ućenika, koji nađalost nije u potpunosti prilagođen školskim rasporedima. Slijedom toga Škola ne mođe u potpunosti organizirati svoj rad u skladu pedagoškim zahtjevima i Zakonom o osnovnom školstvu³¹.

Ukupan broj ućenika u Osnovnoj školi Vladimira Nazora Pazin (Matićna škola Pazin i njezine Područne škole) jest 1 287, od kojih je u razrednoj nastavi 627 ućenika, a u predmetnoj nastavi 660 ućenika. U Matićnoj školi Pazin u razrednoj nastavi ima 295 ućenika, a u Područnim školama u razrednoj nastavi ukupno ima 332 ućenika. U predmetnoj nastavi u Matićnoj školi ima 362 ućenika, a u Područnim školama u predmetnoj nastavi ima ukupno 298 ućenika.

Ranije je navedeno da zemljopisne okolnosti u većoj mjeri utjeću na organizaciju nastave, a dokaz je tomu i činjenica da velik broj ućenika i Matićne škole i Područnih škola svaki dan putuje iz svojih mjesta u školu (3–5 km, 6–10 km, 11 km i više). Ako uzmemo u obzir ukupan broj ućenika u Osnovnoj školi Vladimira Nazora Pazin (1 287) i broj ućenika koji putuju (780), zaključuje se da je na razini Škole 61% ućenika-putnika. Promotrimo li pojedinaćno Matićnu školu Pazin i Područne škole, u Matićnoj školi Pazin je 65% putnika (425 od 657 ućenika), a u Područnim je školama ukupno 56% (335 od 630 ućenika).

³¹ Prema <http://os-vnazora-pazin.skole.hr/skola>. Pristupljeno 20. lipnja 2021.

Tablični prikaz broja učenika prema sastavnicama škole te razrednoj i predmetnoj nastavi:

	1.– 4. razreda	5. – 8. razreda
Matična škola Pazin	295	362
Područna škola Cerovlje	14	/
Područna škola Gračišće	20	/
Područna škola Karojba	60	59
Područna škola Lupoglav	32	56
Područna škola Motovun	29	25
Područna škola Sv. Petar u Šumi	49	52
Područna škola Tinjan	72	69
Područna škola Trviž	56	37
	627	660
Ukupno Matična škola: 657 Područne škole: 630	1 287	

Tablični prikaz broja učenika prema sastavnicama škole te broju putnika u razrednoj i predmetnoj nastavi:

	1.– 4. razreda	5. – 8. razreda
Matična škola Pazin	176	249
Područna škola Cerovlje	9	/
Područna škola Gračišće	16	/
Područna škola Karojba	45	51
Područna škola Lupoglav	27	42
Područna škola Motovun	19	14
Područna škola Sv. Petar u Šumi	1	/
Područna škola Tinjan	57	59
Područna škola Trviž	6	9
Ukupno	356	424
Matična škola: 425 Područne škole: 355	780	

Budući da je djelovanje Osnovne škole Vladimira Nazora rasprostranjeno na širem području, važno je istaknuti da su prisutne različite jezične okolnosti u kojima se izvodi nastava te da one utječu na cjelokupnu nastavnu praksu. Neizostavna jezična okolnost koja se nameće u kontekstu nastave jest mjesni govor, uz prisutan žargon učenika i okomitu dvojezičnost učenika³². Na primjeru je Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin ranije određena pripadnost različitim dijalektima čakavskoga narječja, čime je naglašena specifičnost zavičajnoga govora u kontekstu nastave i načela zavičajnosti u Školi.

S time je u vezi i zemljopisna osobitost prostora jer se nastava prilagođava određenim zemljopisnim obilježjima zavičaja, seoskim, gradskim i mješovitim skupine, što će se pokušati utvrditi upitnikom. Različite zemljopisne okolnosti obuhvaćaju i različite gospodarske okolnosti jer nije u svim općinama, odnosno u svim školama jednaka mogućnost izvedbe nastave, korištenje nastavnom tehnologijom, organizacija posjete kulturnim ustanovama te različitih književnoumjetničkih manifestacija. Sve to dovodi do prisustva kulturološke osobitosti mjesta u kojem je razvidna kultura zavičaja, obitelji i učenika te svjetonazor vezan za tu kulturu, a ujedno i prisutnost zavičajne kulturne baštine u općoj hrvatskoj kulturi.

³² U jezične okolnosti Stjepko Težak ubraja još i dvojezičnost i višejezičnost, jezično susjedstvo s drugim etničkim skupinama, razlikovnu gramatiku, razlikovne rječnike.

4. Istraživanje

4.1. Predmet istraživanja

Predmet je ovoga istraživanja bila jezična praksa, stavovi te procjene učitelja razredne i predmetne nastave u poveznici s načelom zavičajnosti na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin (Matične škole Pazin i njezinih Područnih škola).

4.2. Ciljevi istraživanja

Cilj je ovoga istraživanja bio utvrditi jezičnu praksu, stavove te procjenu učitelja razredne i predmetne nastave u poveznici s načelom zavičajnosti kako bi se osvijestila važnost razvijanja i njegovanja načela zavičajnosti, nužnost pridavanja veće pozornosti promicanju načela zavičajnosti i motiviranju učenika u svrhu razvijanja interesa za zavičajne sadržaje i zavičajni govor, a sve to radi poboljšanja same nastave Hrvatskoga jezika.

Posebni su ciljevi istraživanja ispitivanje procjene zastupljenosti i uključenosti načela zavičajnosti tijekom nastave Hrvatskoga jezika, prosuđivanje upotrebe jezika i jezičnih varijeteta te (pre)ispitivanje načela zavičajnosti u školskoj praksi.

4.3. Pretpostavke istraživanja

Pretpostavke su ovoga istraživanja:

- 1.** Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja.
- 2.** U područnim je školama veća zastupljenost zavičajnih sadržaja.
- 3.** U područnim je školama veća prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji.
- 4.** Učenici se tijekom nastave služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika.
- 5.** Učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin svjesni su prednosti uključivanja zavičajnih govora i zavičajne tematike u nastavu.
- 6.** Učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin sudjeluju u projektima i manifestacijama koje uključuju promicanje načela zavičajnosti.

4.4. Uzorak istraživanja

U istraživanju su sudjelovale ukupno 34 učiteljice razredne i predmetne nastave Hrvatskoga jezika iz Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin (Matične škole Pazin i njezinih Područnih škola), od kojih su 23 učiteljice razredne nastave i 10 učiteljica predmetne nastave, a 1 ispitanica trenutno predaje i u razrednoj i u predmetnoj nastavi.

Veličina je uzorka ograničena na uzorak učitelja razredne i predmetne nastave jedne osnovne škole. Ukupan je broj učitelja razredne i predmetne nastave Hrvatskoga jezika u Školi 49, što znači da je anketu ispunilo 69,4% učiteljica.

4.5. Metoda istraživanja

Istraživanje je provedeno sredinom drugoga polugodišta školske 2020./2021. godine, točnije u razdoblju od 21. travnja do 7. svibnja 2021. godine putem mrežne poveznice <https://forms.gle/ciVaYdAxAYVcGNwN6>.

U svrhu je ovoga istraživanja osmišljen anonimni upitnik izrađen u mrežnome obliku naziva *Google Docs*. Upitnik je podijeljen u dva dijela: prvi se dio odnosio na osobne podatke učitelja, a u drugom je dijelu naglasak bio na jezičnoj praksi, stavovima i procjenama učitelja.

Struktura je upitnika sljedeća:

1. Osnovni podatci

2. Jezična praksa, stavovi i procjene učitelja

2. 1. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta Kurikula i udžbeničke literature

2. 2. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja

2. 3. Načelo zavičajnosti, komunikacija, zavičajni idiomi i standardni hrvatski jezik

2. 4. Upotreba jezika i jezičnih varijeteta

2. 5. Načelo zavičajnosti – jučer, danas, sutra

U prvom se dijelu upitnika ispitivao spol ispitanika, mjesto prebivališta, godine staža u nastavi, vrsta nastave koju predaju, gdje trenutno predaju i gdje su dosad predavali te koji razred/razrede trenutno podučavaju. U drugom se dijelu ispitivala jezična praksa, stavovi i procjene učitelja u pet ranije navedenih kategorija (2. 1., 2. 2., 2. 3., 2. 4., 2. 5.). U prve su tri kategorije (2. 1., 2. 2., 2. 3.) ponuđene tvrdnje u kojima su ispitanici izražavali svoje mišljenje na ljestvici procjene od 1 do 5: 1 – ne slažem se, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – uglavnom se slažem, 5 – slažem se. Kategorija 2. 4. sastojala se od pitanja zatvorenog oblika (zadatci višestrukog izbora) i kratkih odgovora. Kategorija 2. 5. odnosila se na pitanja otvorenog tipa (zadatak produženog odgovora i zadatak esejskog tipa). Upitnik se nalazi u prilogu rada.

4.6. Rezultati istraživanja i rasprava

Provedenim istraživanjem nije utvrđeno postojanje statističkih značajnih razlika između osnovnih podataka učitelja (godine staža u nastavi, vrsta nastave, mjesto predavanja) te zadanih varijabli, odnosno tvrdnji. Rezultati su upitnika prikazani grafički, a podatci su pojedinačnih pitanja izraženi u postotcima te analizirani metodom deskripcije. Izvođenje se zaključaka temelji na analizi, povezivanju i uspoređivanju dobivenih podataka i dosadašnje teorije.

4.6.1. Analiza osnovnih podataka

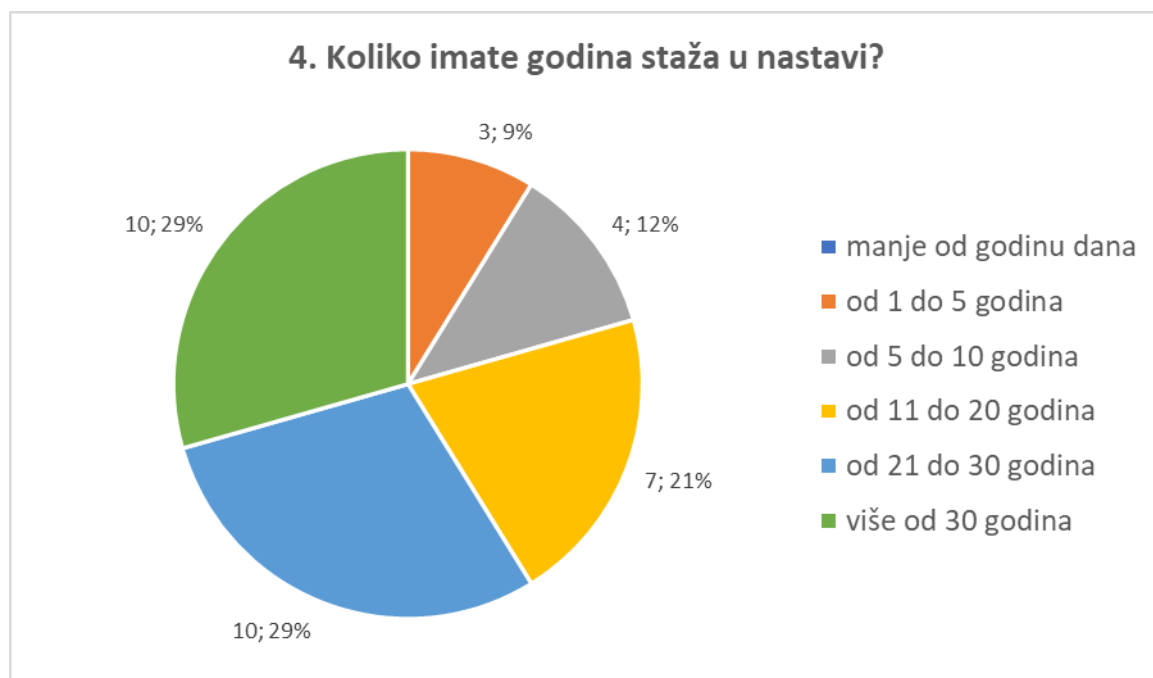
U ispunjavanju su upitnika sudjelovala 34 ispitanika i sve su osobe ženskoga spola. Dobiveni se podatak slaže s rezultatima statističke obrade godišnjih izvještaja na početku školske 2020./2021. godine Državnoga zavoda za statistiku, koji pokazuje veći udio žena u populaciji učitelja razredne i predmetne nastave u osnovnim školama (prema DZS, 2020.)³³.

Rezultati osobnih podataka prikazuju da 14 učiteljica razredne i predmetne nastave ima prebivalište u Pazinu (41%), 3 učiteljice razredne nastave u Karojbi, 2 učiteljice razredne nastave u Lupoglavu, 2 učiteljice razredne nastave u Svetom Petru u Šumi, 2 učiteljice predmetne nastave u Tinjanu, 2 učiteljice razredne nastave u Žminju, 1 učiteljica predmetne nastave u Barbanu, 1 učiteljica predmetne nastave u Bermu, 1 učiteljica predmetne nastave u Gologorici, 1 učiteljica razredne nastave u Hekima, 1 učiteljica predmetne nastave u Katarini, 1 učiteljica predmetne nastave u Ližnjanu, 1 učiteljica razredne nastave u Motovunu, 1 učiteljica razredne nastave u Svetvinčentu te 1 učiteljica predmetne nastave u Vodnjanu.

³³ Statistički podatci pokazuju da je udio žena u populaciji učitelja čak 81,6% (prema DZS, 2020).

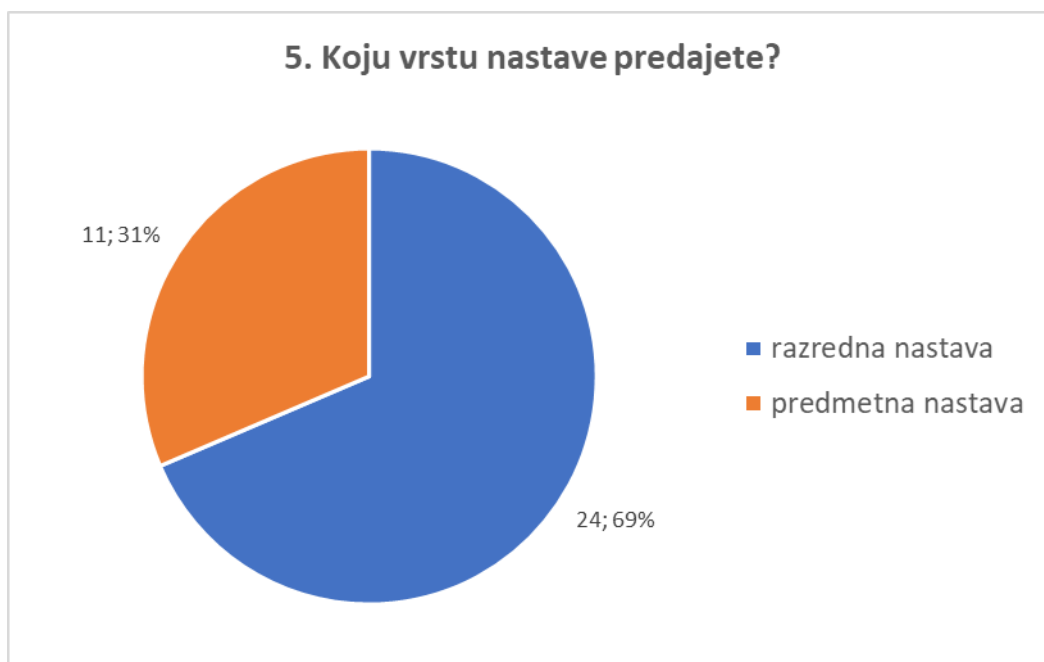
Uz navođenje mjesta prebivališta, upitnikom se htjelo provjeriti jesu li ispitanici dosad mijenjali svoje prebivalište, a ako jesu, trebali su navesti sva svoja mjesta stanovanja. Većina ispitanica nije mijenjala svoje prebivalište, točnije njih 20 (Pazin 10, Karojba 3, Lupoglav 2, Beram 1, Katarina 1, Motovun 1, Sveti Petar u Šumi 1, Tinjan 1), odnosno 59% ispitanica. Upitnikom je također utvrđeno da je najčešće dolazilo do selidbe iz ruralnoga područja (Cerovlje, Gologorica, okolica Pule, Tinjan, Trviž) u urbana područja (većinom Pazin te Pula). Potvrđene su i 3 selidbe iz urbanoga područja u ruralno područje (Pazin > Sveti Petar u Šumi, Pula > Vodnjan i Zagreb > Ližnjan). Iz navedenoga zaključujemo da ispitanice najčešće nisu mijenjale svoje prebivalište, a od onih ispitanica koje jesu – saznajemo da je gotovo uvijek bilo riječ o preseljenju unutar Istarske županije, time i unutar čakavskoga govornog sustava. Zabilježena su tek dva izdvojena primjera preseljenja između različitih županija i gradova (ranije navedeni primjer promjene prebivališta iz Zagreba u Ližnjan te primjer ispitanice čije je trenutno mjesto prebivališta Svetvinčenat, a ranija su mjesta prebivališta bila: Varaždin, Banja Luka, Osijek, Beograd, Mostar, Lovrečan, Pazin i Kašćerga).

Grafikon 1: (4) *Koliko imate godina staža u nastavi?*

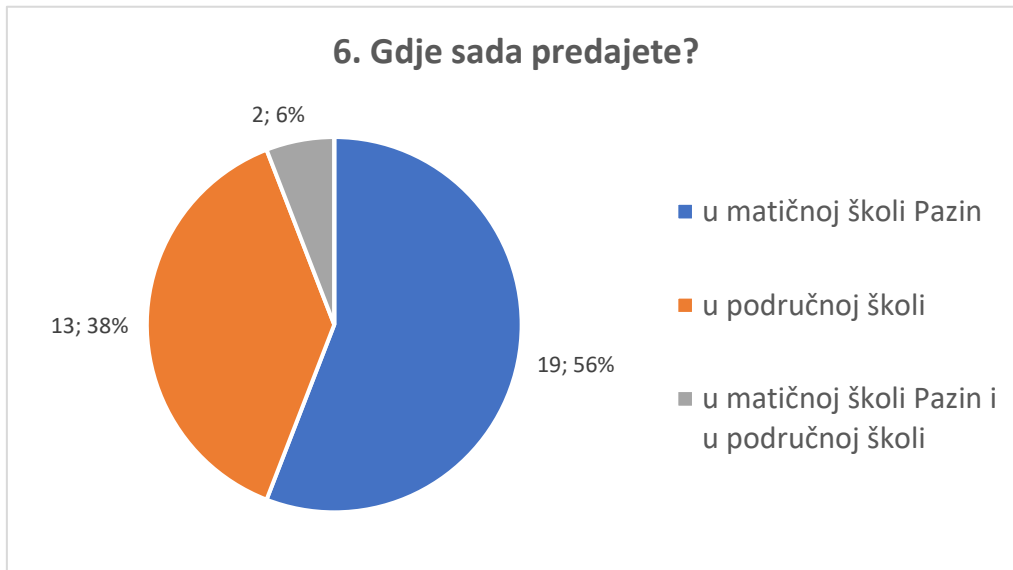
Od ukupnoga broja ispitanica, 10 (29,4%) učiteljica razredne i predmetne nastave ima više od 30 godina staža u nastavi, 10 (29,4%) od 21 do 30 godina, 7 (20,6%) od 11 do 20 godina, 4 (11,8%) od 5 do 10 godina i 3 (8,8%) od 1 do 5 godina staža u nastavi.

Grafikon 2: (5) *Koju vrstu nastave predajete?*

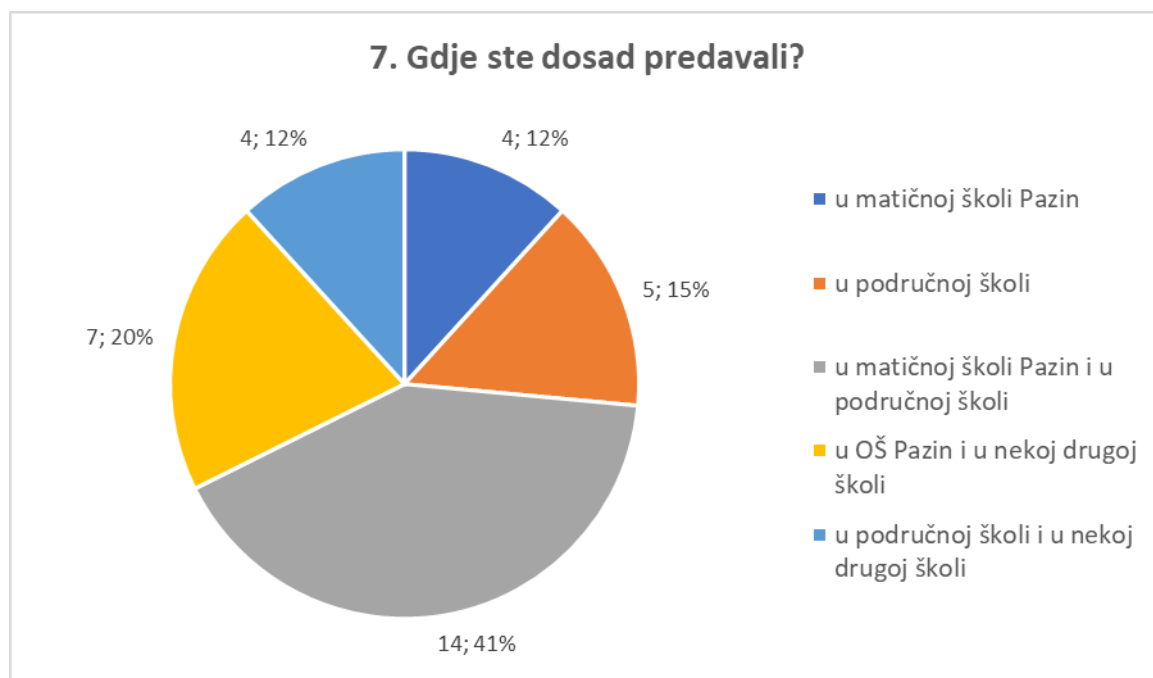
Ranije je već navedeno da su u istraživanju sudjelovale ukupno 34 učiteljice razredne i predmetne nastave Hrvatskoga jezika u Osnovnoj školi Vladimira Nazora Pazin (Matične škole Pazin i njezinih Područnih škola), od kojih su 23 učiteljice razredne nastave i 10 učiteljica predmetne nastave, a 1 ispitanica trenutno predaje i u razrednoj i u predmetnoj nastavi.

Grafikon 3: (6) Gdje sada predajete?

Od ukupno 34 učiteljice Hrvatskoga jezika koje su ispunile anketu, u Matičnoj školi Pazin trenutno predaje 19 učiteljica (14 učiteljica razredne nastave i 5 učiteljica predmetne nastave), u Područnim školama 13 učiteljica (10 učiteljica razredne nastave i 3 učiteljice predmetne nastave), a u Matičnoj školi Pazin i u Područnoj školi trenutno predaju 2 učiteljice predmetne nastave.

Grafikon 4: (7) Gdje ste dosad predavali?

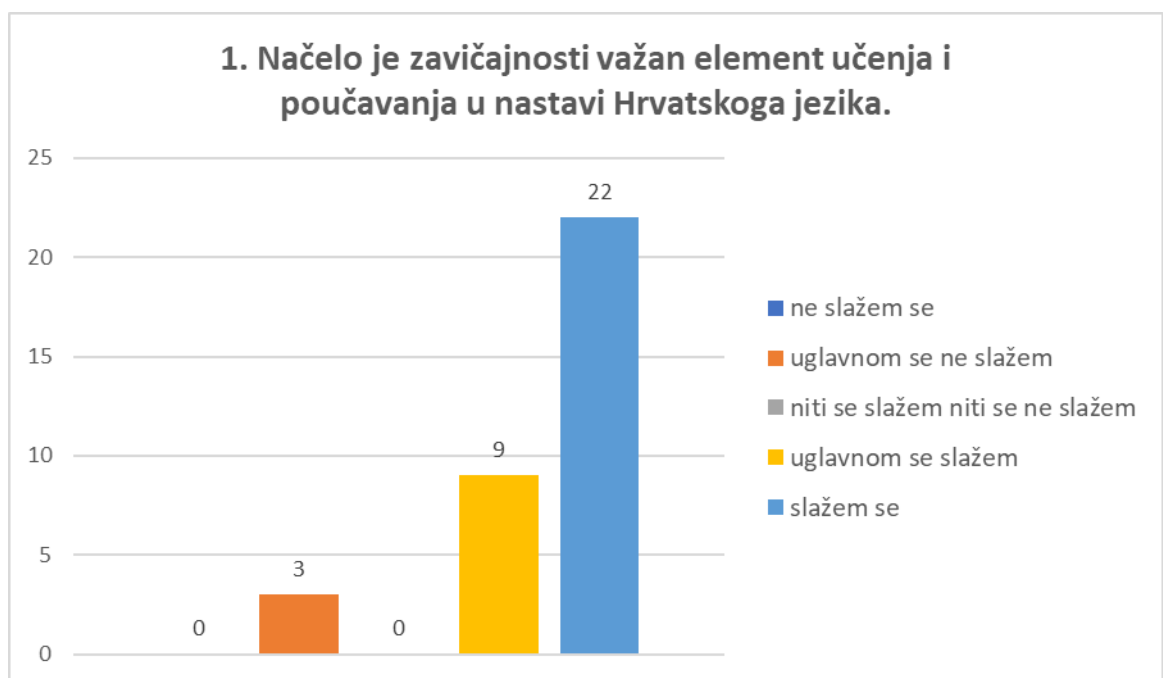
Isključivo u Matičnoj školi Pazin dosad su predavale 4 učiteljice, a 5 ih je predavalo isključivo u Područnim školama. Najviše je učiteljica koje su dosad radile i u Matičnoj školi Pazin i u Područnoj školi (14, 41%), a valja nadodati da je 7 učiteljica razredne nastave dosad predavalo u Osnovnoj školi Vladimira Nazora Pazin (u Matičnoj školi Pazin i u Područnoj školi) i u nekoj drugoj školi. U Područnoj školi i u nekoj drugoj školi predavale su 4 učiteljice. U odgovorima je bila ponuđena i opcija *Ostalo* u kojoj su dvije ispitanice navele dosadašnja radna mjesta (Poreč, Sv. Lovreč te OŠ Maruševac, OŠ Marftijanec, OŠ Cestica, OŠ Mali Bukovec, OŠ Ludbreg).

Zadnjim se pitanjem u dijelu o osobnim podacima učitelja ispitivalo u kojem razredu ili razredima trenutno podučavaju. Najviše se odgovora odnosilo na niže razrede zato što je upitnik i ispunilo više učiteljica razredne nastave. Pitanjem je utvrđeno da u razrednoj nastavi, osim navedenih kombiniranih razrednih odjela 1. i 4. razreda te 2. i 3. razreda u Cerovlju i Gračišću, učiteljice predaju u kombinaciji – npr. 1. i 2. razredu te 2. i 3. razredu. U predmetnoj nastavi učiteljice podučavaju po dva razredna odjela (npr. 5. i 7. razred, 5. i 8. razred, 6. i 7. razred, 6. i 8. razred, 7. i 8. razred), a dvije učiteljice predmetne nastave Područnih škola predaju u svim višim razredima. Jedan je izdvojen primjer ispitanice koja trenutno predaje i u razrednoj (1. i 2. razred) i u predmetnoj nastavi (6. razred).

4.6.2. Analiza jezične prakse, stavova i procjene učitelja

4.6.2.1. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta Kurikula³⁴ i udžbeničke literature

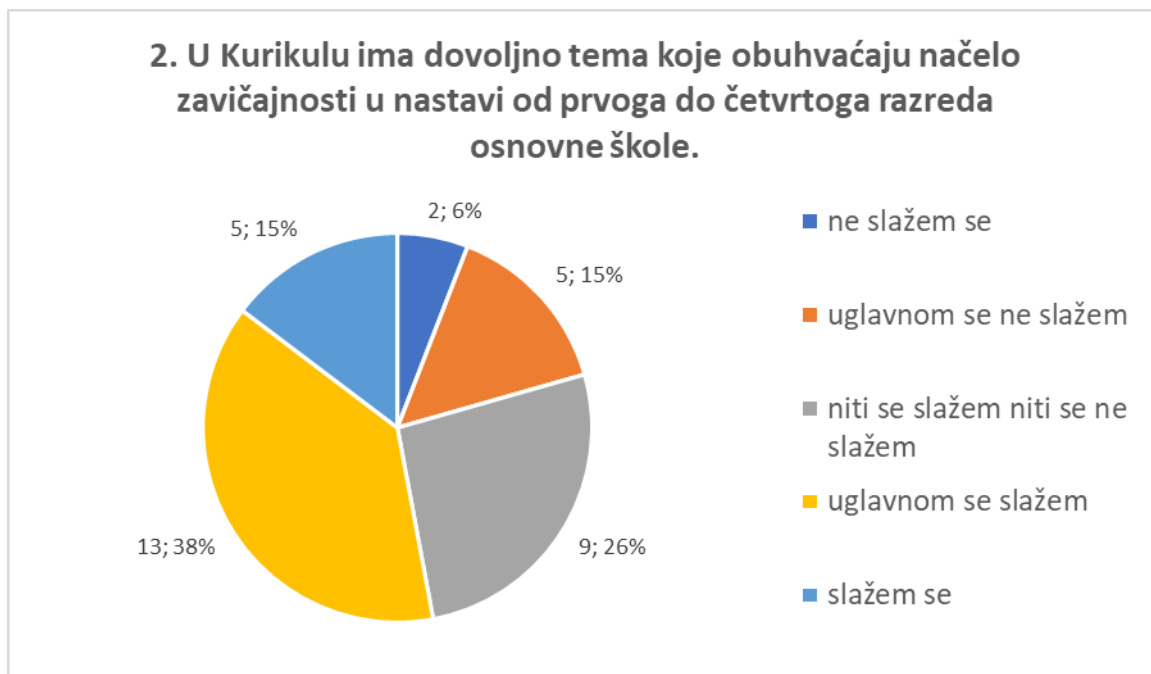
Grafikon 5: (1) Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika.

Iz grafikona je razvidno da se najveći broj učiteljica slaže s tvrdnjom da je s gledišta Kurikula i udžbeničke literature načelo zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika. Slaže se ili se uglavnom slaže njih 31 – 91% (22 + 9), a 3 ispitanice (9%) izjasnile su se kako se uglavnom ne slažu.

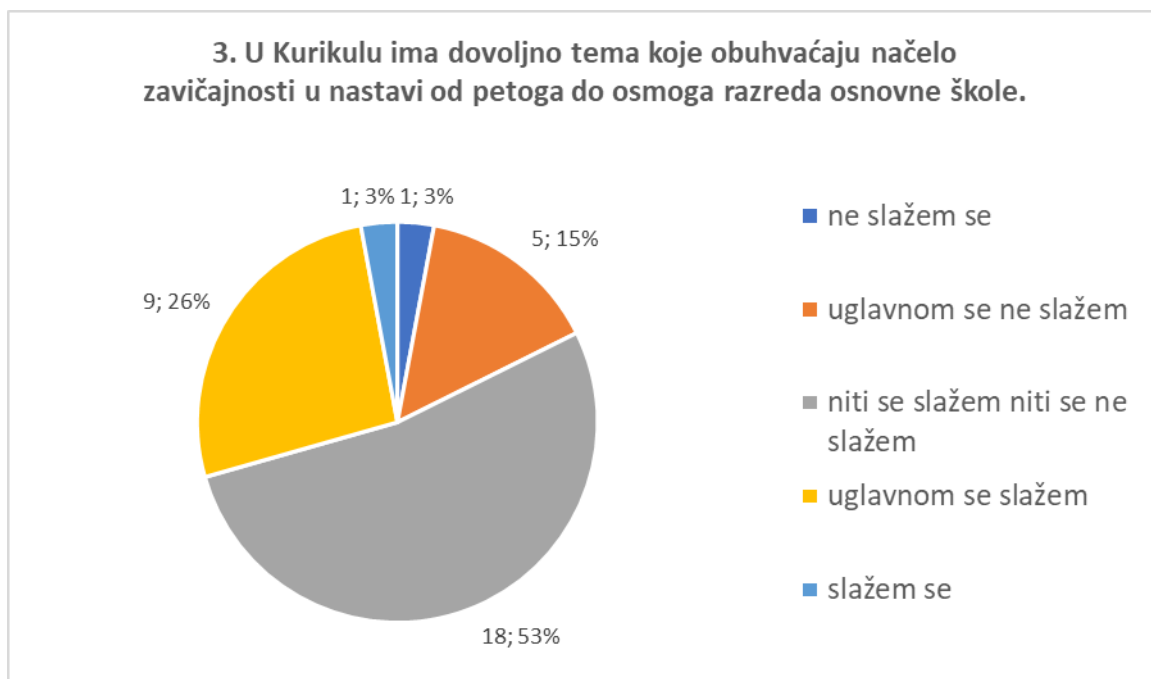
³⁴ Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije (2019)

Grafikon 6: (2) U Kurikulu ima dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti u nastavi od prvoga do četvrtoga razreda osnovne škole.

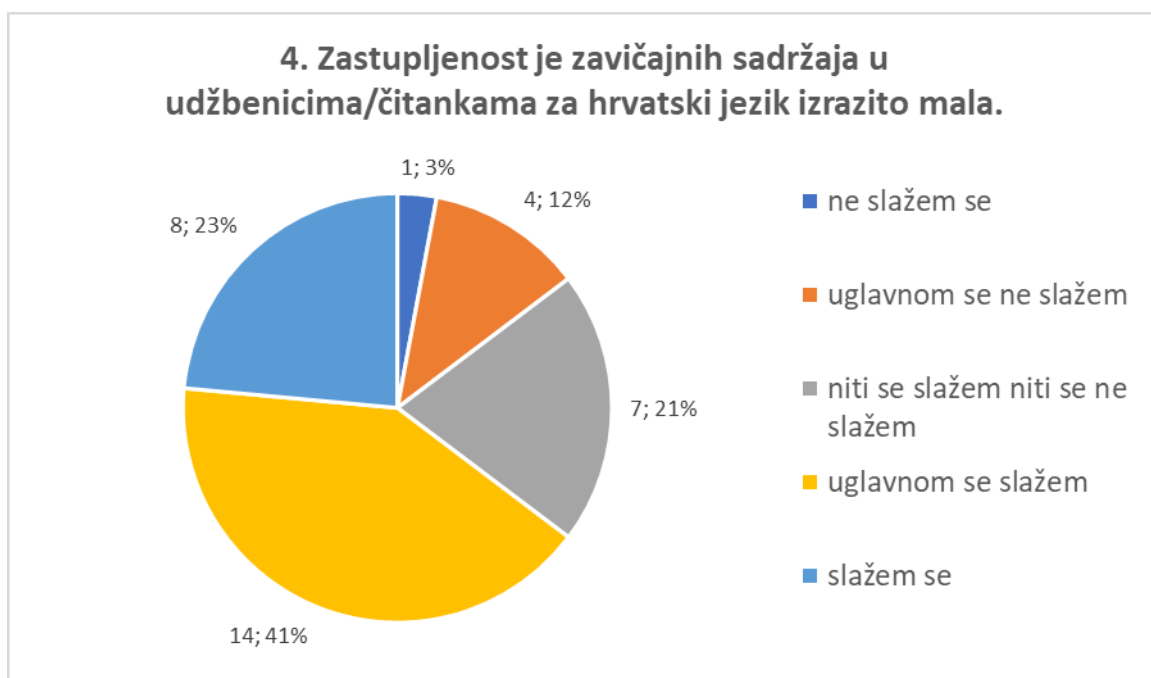
Iz grafikona je vidljivo da 53% (15% + 38%) ispitanih učiteljica smatra da u Kurikulu ima dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti u nastavi od prvoga do četvrtoga razreda osnovne škole. Ispitanice koje su odgovorile da se s tvrdnjom niti slažu niti ne slažu (26%) uglavnom predaju u višim razredima osnovne škole. Da u Kurikulu nema dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti od prvoga do četvrtoga razreda, smatra ili uglavnom smatra 21% (6% + 15%) ispitanica.

Grafikon 7: (3) U Kurikulu ima dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti u nastavi od petoga do osmoga razreda osnovne škole.

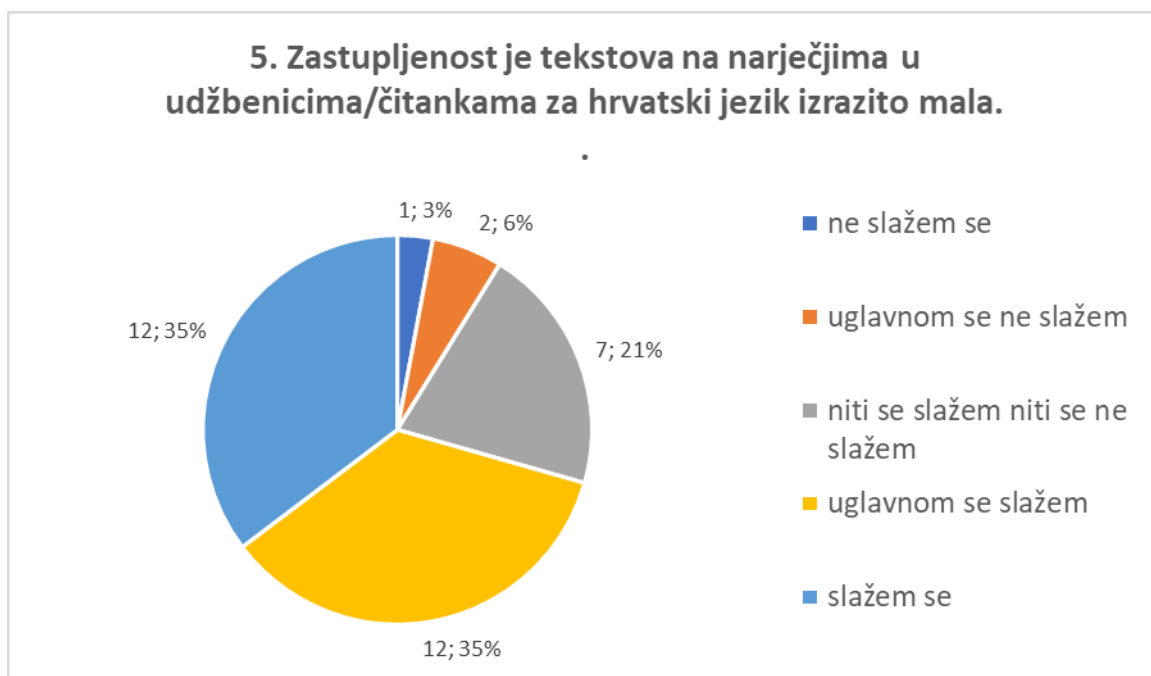

Najveći je broj ispitanica (53%) označio da se s navedenom tvrdnjom niti slaže niti ne slaže, što je ponovno moguće pripisati činjenici da je upitnik ispunjavao veći broj učiteljica nižih razreda osnovne škole, odnosno razredne nastave. S tvrdnjom se slaže ili uglavnom slaže 29% (3% + 26%) ispitanih učiteljica. Da u Kurikulu nema dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti od petoga do osmoga razreda, smatra ili uglavnom smatra 18% (3% + 15%) ispitanica.

Grafikon 8: (4) Zastupljenost je zavičajnih sadržaja u udžbenicima/čitankama za hrvatski izrazito mala.

Grafikon 9: (5) Zastupljenost je tekstova na narječjima u udžbenicima/čitankama za hrvatski izrazito mala.

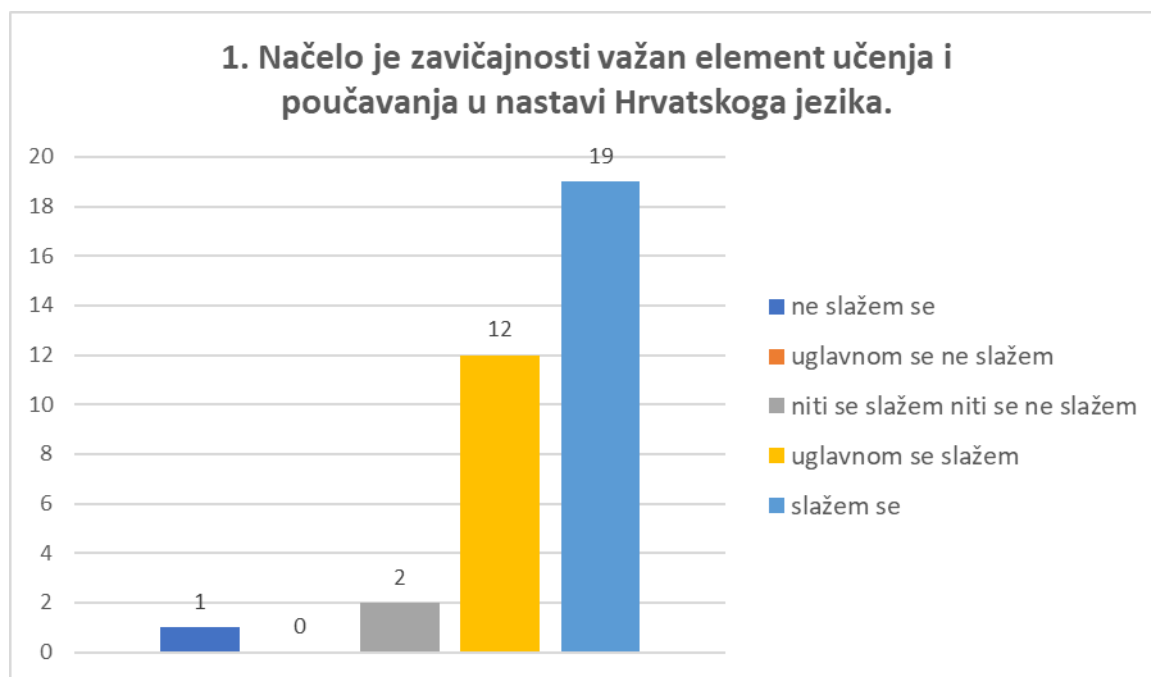
Grafikon 8 – 64% ispitanica (23% + 41%) smatra ili uglavnom smatra da je zastupljenost zavičajnih sadržaja u udžbenicima/čitankama za hrvatski jezik izrazito mala. S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže njih 7 (21%), a 15% ispitanica se ne slaže ili se uglavnom ne slaže (3% + 12%) s time.

Grafikon 9 – 70% (35% + 35%) učiteljica procjenjuje da je zastupljenost tekstova na narječjima u udžbenicima/čitankama za hrvatski jezik izrazito mala. S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže njih 7 (21%), a s time se ne slaže ili uglavnom ne slaže 9% (6% + 3%).

Dobivenim se rezultatima naznačuje kritičnost učiteljica razredne i predmetne nastave prema udžbeničkoj literaturi te na nedostatnu zastupljenost zavičajnih sadržaja i tekstova na narječjima u udžbenicima/čitankama za hrvatski jezik. U ovom je istraživanju naglasak stavljen na procjenu ispitanika, a pomnijim bi istraživanjem valjalo ispitati zastupljenost načela zavičajnosti (zavičajni sadržaji, tekstovi na narječjima) na primjeru aktualnih obrazovnih materijala (udžbenici, čitanke, radne bilježnice). S obzirom na to da se nastavni materijali pripremaju za cijelu zemlju, valja napomenuti da je nemoguće i nerealno očekivati da će oni moći obuhvatiti zavičajnu tematiku u potpunosti, kao i specifičnost pojedinih krajeva i govorne zajednice, no ovi rezultati upućuju na zanimanje i potrebu za većom zastupljenosti načela zavičajnosti u materijalima za nastavu Hrvatskoga jezika.

4.6.2.2. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja

Grafikon 10: (1) Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskog jezika.

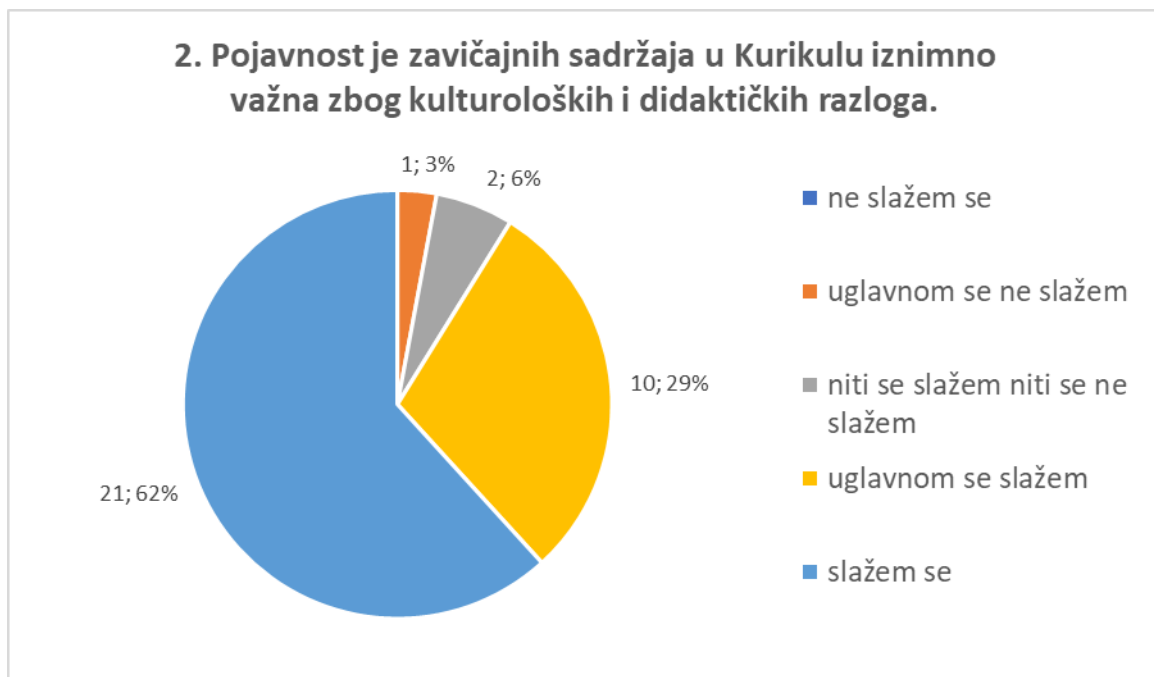
Ranije se ispitala važnost načela zavičajnosti u učenju i poučavanju tijekom nastave Hrvatskoga jezika s gledišta Kurikula i udžbeničke literature³⁵, a ovim se pitanjem istraživalo mišljenje učitelja o važnosti načela zavičajnosti. Ustanovilo se da je načelo zavičajnosti važan element i s gledišta Kurikula te udžbeničke literature i s gledišta učitelja.

Važnost načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika ponovno je prepoznala većina ispitanica – 91% (56% + 35%), odnosno 31 učiteljica (19 + 12). Dvije se ispitanice (6%) s tvrdnjom niti slažu niti ne slažu, a jedna učiteljica predmetne nastave (3%) smatra da u

³⁵ V. grafikon br. 5

kontekstu nastave Hrvatskoga jezika načelo zavičajnosti nije važno. Budući da većina ispitanica (91%) načelo zavičajnosti smatra važnim elementom u procesima učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika, potvrđena je prva pretpostavka ovoga istraživanja – *Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja.*

Grafikon 11: (2) *Pojavnost je zavičajnih sadržaja u Kurikulu iznimno važna zbog kulturoloških i didaktičkih razloga.*

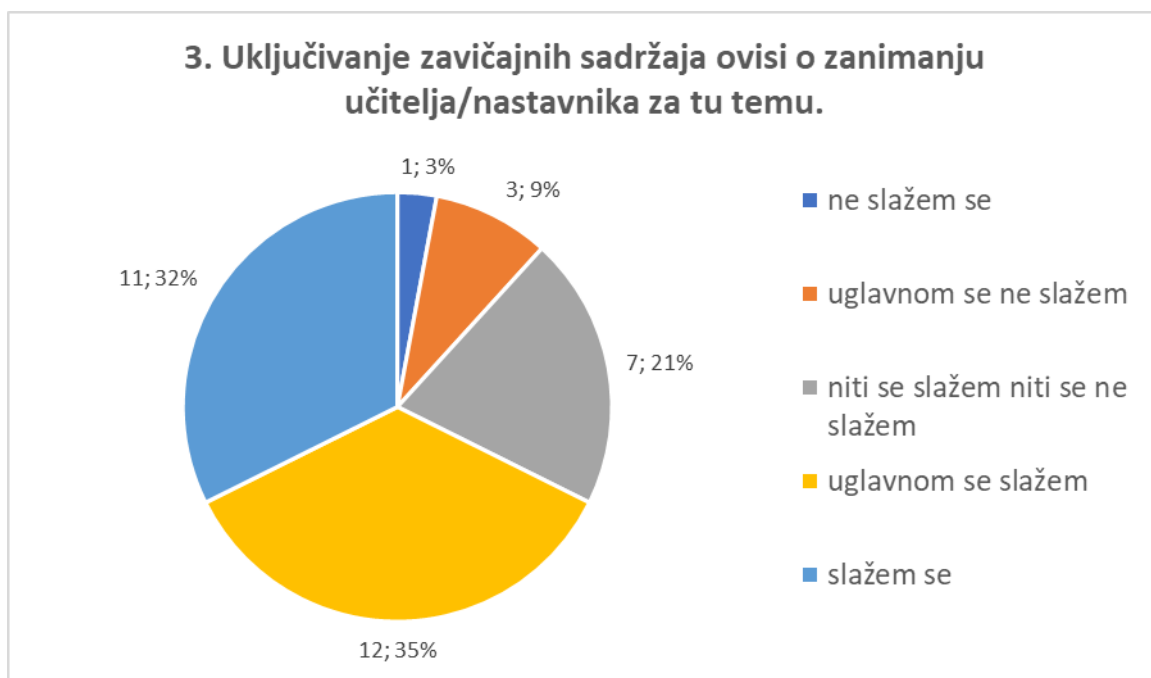

S tvrdnjom da je pojavnost zavičajnih sadržaja u Kurikulu iznimno važna zbog kulturoloških i didaktičkih razloga slaže se većina ispitanica (62%), a 29% njih se uglavnom slaže. Na temelju navedenih rezultata razvidno je da su učiteljice (91% < 62% + 29%) svjesne važnosti zavičajnih sadržaja, time i načela zavičajnosti.

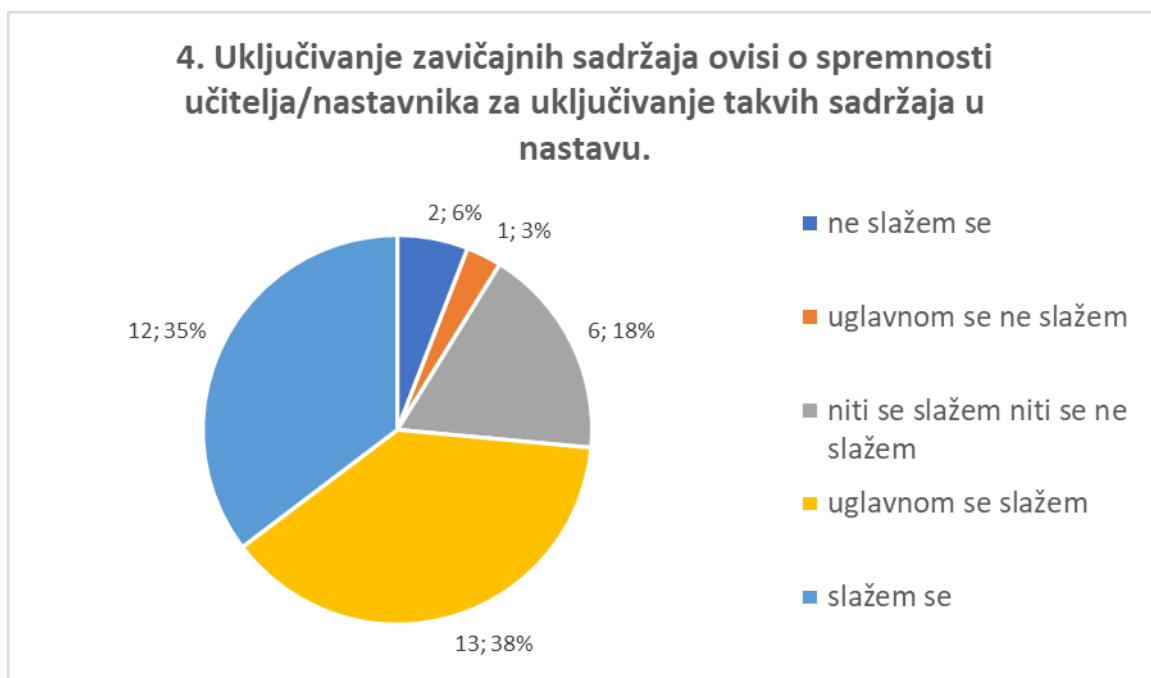
Naime izrazito pozitivan stav prema narječjima zamjećuje se općenito u teoriji nastave predmeta Hrvatskoga jezika (prema Nemeth-Jajić 2012: 290), pri čemu se ističe važnost i kulturoloških i didaktičkih razloga. Stjepko Težak (1996: 409) navodi da upravo ta dva vida

valja uzeti kao temelj jer kulturološki proizlaze iz uloge i važnosti narječja u hrvatskoj kulturi, a didaktički iz potrebe da se mjesni govor učenika iskoristi za uspješnije upoznavanje i svladavanje standardnoga jezika. Pojavnost je zavičajnih sadržaja u nastavi Hrvatskoga jezika stoga važna zbog podizanja svijesti o njihovoj ulozi u komunikacijskoj i stvaralačkoj praksi te o njihovu odnosu prema standardnome jeziku, a posljedica takve (samo)svijesti održava se i na osjećanoj razini učenika (Težak 1996: 411). S obzirom na to da je visok postotak ispitanica suglasan s navedenom tvrdnjom, naznačuje se potvrda pretpostavke da su učitelji razredne i predmetne nastave predmeta Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin svjesni prednosti uključivanja načela zavičajnosti u nastavu.

Grafikon 12: (3) *Uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o zanimanju učitelja/nastavnika za tu temu.*

Grafikon 13: (4) *Uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o spremnosti učitelja/nastavnika za uključivanje takvih sadržaja u nastavu.*

Rezultati grafikona br. 12 pokazuju da 23 ispitanice (11 + 12; odnosno 67% < 32% + 35%) smatraju kako uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o zanimanju učitelja/nastavnika za tu temu. S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže 21% ispitanica, a 12% (3% + 9%) smatra ili uglavnom smatra da to ne ovisi o zanimanju učitelja i nastavnika.

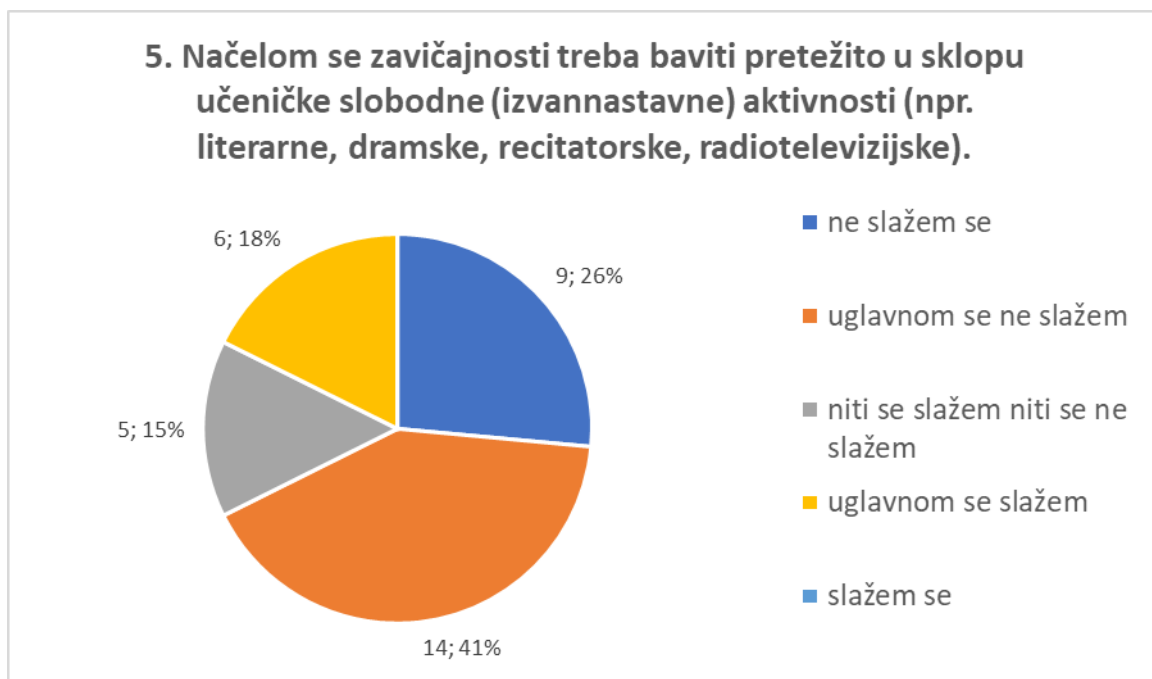
Shodno tomu rezultati grafikona br. 13 pokazuju da 25 ispitanica (12 + 13, odnosno 73% < 35% + 38%) smatra ili uglavnom smatra da uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o spremnosti učitelja/nastavnika za uključivanje takvih sadržaja u nastavu. S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže 18% ispitanica, a 9% (6% + 3%) se ne slaže ili se uglavnom ne slaže da uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o spremnosti učitelja i nastavnika.

Nastavnički poziv nisu samo stručna znanja i vještine, valja imati na umu da „nema dobroga poučavanja bez nastavnikova pravilnog odnosa i pristupa temi poučavanja“ (Turza-Bogdan 2013: 134). Vrijednosti koje učitelji i nastavnici prenose na svoje učenike, ponajprije su one koje oni sami smatraju važnima pa su one dio njih. Tamara Turza-Bogdan (2009: 189) naglašava da o afektivnim stavovima učitelja i nastavnika ovisi način realizacije nastavnih sadržaja (od motivacije učenika za nastavni sadržaj, odabira sadržaja, komunikacije tijekom nastave, do vrednovanja), odnosno da njegov odnos utječe na nastavu općenito, pa ujedno i na nastavu u poveznici s načelom zavičajnosti. Za afirmaciju zavičajne tematike i govora važna je nadasve učiteljeva i nastavnikova motiviranost za time, to podcrtava i Stjepan Hranjec (2009: 448), a pri tome nadodaje da ne misli kako osoba mora biti nužno stanovnikom toga kraja, ali mora poznavati specifičnost i govor toga mjesta (2009: 452). Učiteljeva i nastavnikova ljubav spram narječja utjecat će na pozitivan stav, motivaciju i izgraditi zdrav odnos učenika prema zavičajnim govorima i osvijestiti vrijednost zavičaja i govora toga kraja (usp. Hranjec 2009: 457–458).

Zastupljenost je zavičajnih sadržaja, osobito u nastavi književnosti, „prepuštena osobnom odabiru nastavnika, što je s jedne strane dobro, jer agilni nastavnik može izvrsno iskoristiti zavičajni materijal u nastavi, a s druge strane loše, ako je nastavnik nezainteresiran za bilo

kakav rad izvan obvezne nastave“ (Petrović, Brač 2008: 178). Da pitanje uključivanja zavičajnih sadržaja, pa time i načela zavičajnosti, u nastavu zahtijeva i ovisi o zanimanju učitelja/nastavnika, njegovoj inicijativi i spremnosti za uključivanje takvih sadržaja u nastavu, slaže se većina ispitanica u ovome istraživanju.

Grafikon 14: (5) Načelom se zavičajnosti treba baviti pretežito u sklopu učeničke slobodne (izvannastavne) aktivnosti (npr. literarne, dramske, recitatorske, radiotelevizijske).

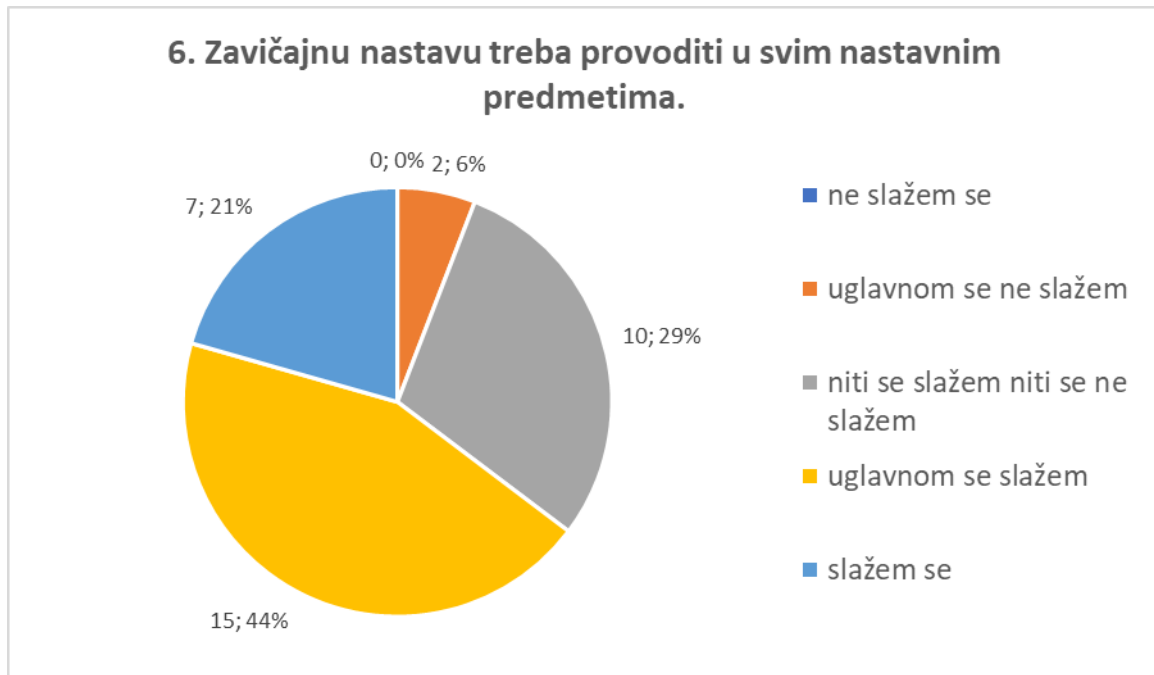

Dobivenim rezultatima istraživanja ispostavilo se da 18% ispitanica smatra kako se načelom zavičajnosti treba baviti pretežito u sklopu učeničke slobodne (izvannastavne) aktivnosti, 15% njih se s tvrdnjom niti slaže niti ne slaže, dok 23 ispitanice (67% < 41% + 26%) izražavaju djelomično neslaganje i potpuno neslaganje.

S obzirom na raniju potvrđenost pretpostavke o važnosti načela zavičajnosti kao elementa učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika, jasno je da se njime učitelji i nastavnici bave tijekom cjelogodišnje nastave općenito, a ne isključivo u sklopu učeničkih slobodnih

(izvannastavnih) aktivnosti. Branko Šnidaršić (1975: 97) zaključuje da je „najprihvatljivije da se zavičajnost ostvaruje prigodno i nenametljivo gdje god je to moguće, a planski po određenom (prigodnome) sistemu uz pojedine značajne datume“. U programima učeničkih slobodnih (izvannastavnih) aktivnosti može se tako primjerice ostvarivati i načelo zavičajnosti, ako su učenici odlučili da se žele baviti zavičajnom tematikom. Branko Šnidaršić (1975: 97) predlaže niz slobodnih aktivnosti u čijoj bi se primjeni moglo njegovati i ostvarivati načelo zavičajnosti: čitanje i analiza književnih djela na zavičajnome govoru, dječja književna ostvarenja na zavičajnome govoru, školska dopisivanja na zavičajnome govoru, zamišljeni improvizirani razgovori s književnicima iz prošlosti, suvremenim piscima iz njihova kraja, likovima iz pojedinih djela poznatih pisaca te organizacija izložbe sa zavičajnom tematikom. Tome bi se popisu mogle pridodati i aktivnosti jezikoslovnih ili filoloških družina, kao što je primjerice proučavanje mjesnoga govora, skupljanje jezičnoga blaga, uspoređivanje mjesnoga govora sa standardnim hrvatskim jezikom ili pak međusobno uspoređivanje mjesnih govora, stvaranje razlikovne gramatike i razlikovnoga rječnika (prema Težak 1996: 124, Hranjec 2009: 433–465). Stjepan Hranjec (2009: 447) ističe važnost uključivanja kraćih dramskih forma ili dramatizacije dijalektalnih ostvarenja kako bi se iskoristila dječja sklonost *dramskome predstavljanju*, a kojim će učenici najbrže i najlakše osloboditi svoj zavičajni izraz. Za njegovanje načela zavičajnosti još predlaže i organizirane posjete ruralnim sredinama kako bi upoznali starije žitelje te posjete kulturnim institucijama kako bi se upoznali sa stručnjacima i kulturnom baštinom koja ih okružuje. Te bi sadržaje učitelji i nastavnici mogli organizirati u sklopu dodatnih sadržaja.

Grafikon 15: (6) Zavičajnu nastavu treba provoditi u svim nastavnim predmetima.

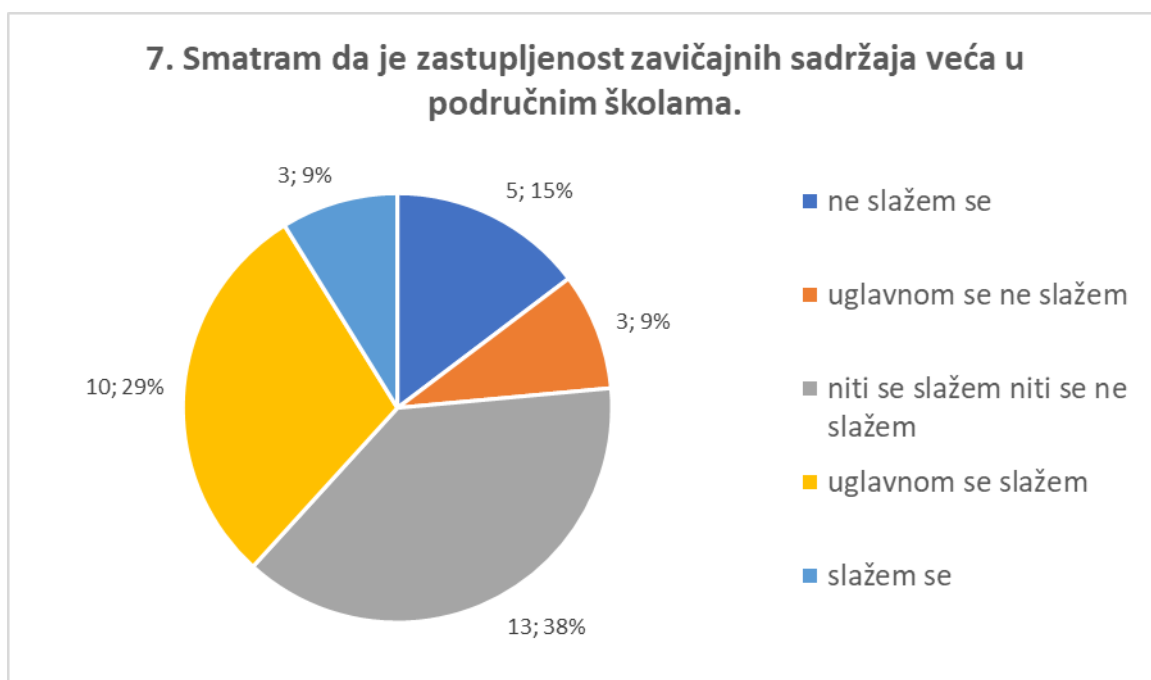

Važnost provođenja zavičajne nastave u sklopu svih nastavnih predmeta prepoznalo je 65% ispitanica (21% + 44%), dok 29% njih nije izrazilo mišljenje u vezi s tvrdnjom ili se s tvrdnjom uopće ne slaže (6%).

U teorijskome je dijelu rada već istaknuto da je Hrvatski jezik izravno povezan sa svim ostalim predmetnim područjima, mahom zato što se sva komunikacija u školi ostvaruje hrvatskim standardnim jezikom. Nameće se stoga svrha nastavnog predmeta kao temelja za kvalitetno učenje, razumijevanje te usvajanje znanja i vještina u svim nastavnim predmetima. Razvijanje kompetencije pismenosti postaje tako neophodan zadatak svakoga nastavnog predmeta jer je svaki učitelj i nastavnik ujedno i učitelj i nastavnik hrvatskoga jezika (prema Težak 1996: 411). Usto, spomenuto je da kompetencija pismenosti podrazumijeva i komunikaciju na hrvatskom standardnom jeziku te očuvanje zavičajnoga idioma učenika (prema Visinko 2014: 42–43), što znači da se načelo zavičajnosti opravdano mora pojavljivati kao čimbenik svakoga nastavnog predmeta, a ne samo Hrvatskoga jezika. Jezičnu kulturu

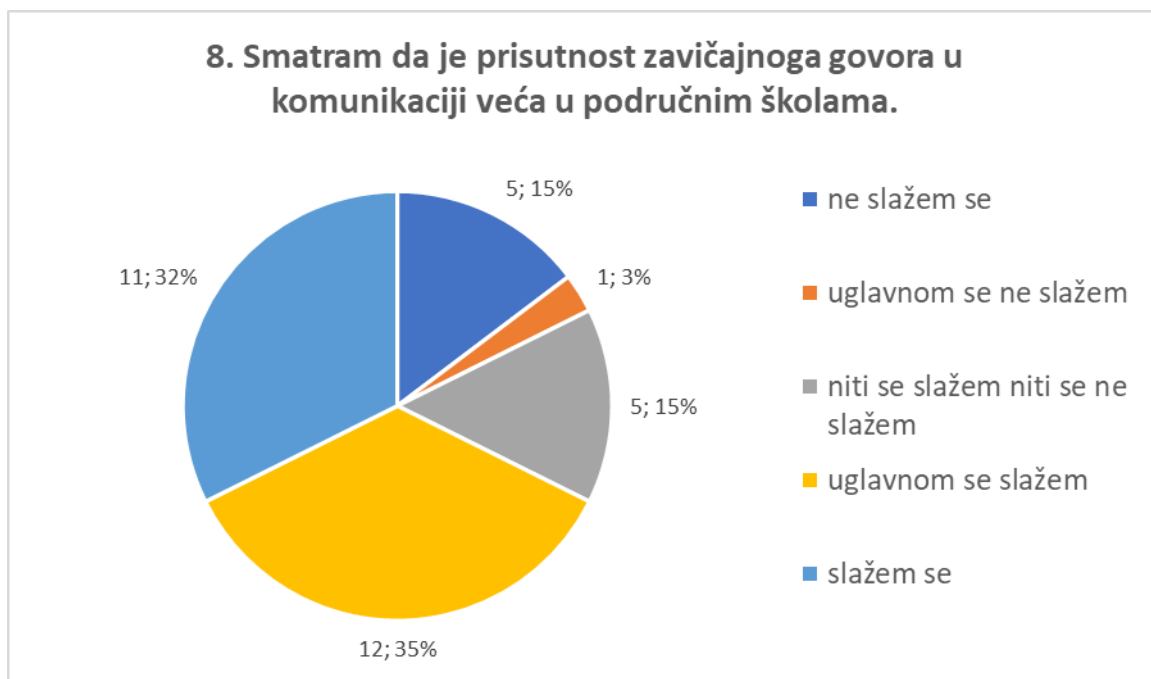
valja njegovati i organskim i standardnim idiomom, osvještavajući i prihvaćajući njihovo supostojanje i razlike, a toga moraju biti svjesni učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika, štoviše svi učitelji i nastavnici na svim odgojno-obrazovnim razinama jer svi oni izravno sudjeluju u izgradnji jezične kulture, pa time i kulture uopće (prema Vodopija 2007: 24). Primjena je načela zavičajnosti zato moguća i nužna u svim nastavnim predmetima i na svim odgojno-obrazovnim razinama. Pretpostavku o prednosti uključivanja načela zavičajnosti u nastavu ispitanice su dakle prepoznale i u cjelokupnoj školskoj praksi.

Grafikon 16: (7) *Smatram da je zastupljenost zavičajnih sadržaja veća u područnim školama.*

Da je zastupljenost zavičajnih sadržaja veća u područnim školama smatra ili uglavnom smatra 38% ispitanica (9% + 29%). S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže ponovno 38%, dok se 24% njih (9% + 15%) s tvrdnjom uglavnom ne slaže ili se u potpunosti ne slaže. Ako uzmemo u obzir da je jednak broj ispitanica izrazio slaganje s tvrdnjom (38%) i da nije izrazio slaganje/neslaganje (38%), ne možemo zaključiti da su rezultati potvrdili pretpostavku istraživanja o većoj zastupljenosti zavičajnih sadržaja u područnim školama. Naime to bismo mogli tumačiti činjenicom da se svi učitelji i nastavnici pridržavaju jedinstvenoga dokumenta – kurikula, koji jest propisan na razini Republike Hrvatske, a ujedno i time što je na nivou Škole odabrana udžbenička literatura. Između Matične škole i Područnih škola stoga nije razvidna razlika u zastupljenosti zavičajnih sadržaja.

Grafikon 17: (8) *Smatram da je prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji veća u područnim školama.*

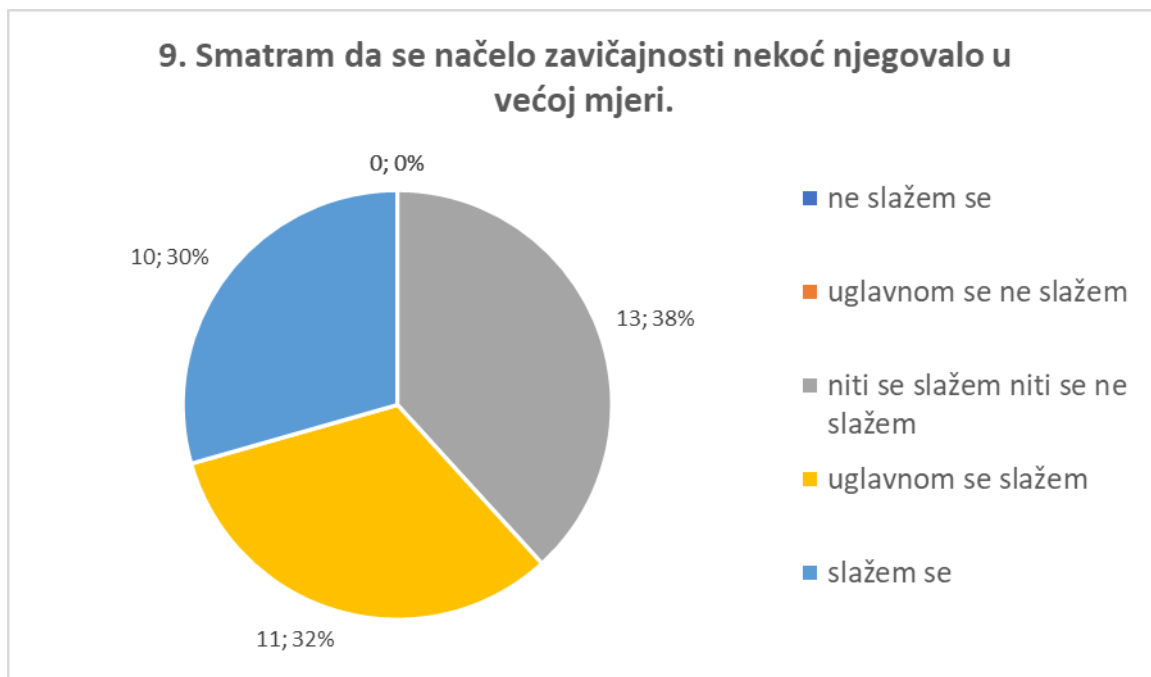

Da je prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji veća u područnim školama smatra ili uglavnom smatra 67% ispitanica (32% + 35%). S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže 15%, dok se 18% njih (3% + 15%) s tvrdnjom uglavnom ne slaže ili se u potpunosti ne slaže. Dobiveni rezultati potvrđuju ono što je pretpostavljeno na početku istraživanja, a to je da je prisutnost zavičajnoga govora veća u područnim školama. Pritom bih ipak naglasila da bi nekim novim usporednim terenskim istraživanjem između Matične škole i Područnih škola valjalo utvrditi udio zavičajnoga govora u cjelokupnoj školskoj komunikacijskoj praksi.

Pri analizi rezultata grafikona br. 16 i 17 valja uzeti u obzir da je od ukupnog broja učiteljica Hrvatskoga jezika koje su ispunile anketu, u Matičnoj školi Pazin trenutno predaje 19 učiteljica (14 učiteljica razredne nastave i 5 učiteljica predmetne nastave), u Područnoj školi 13 učiteljica (10 učiteljica razredne nastave i 3 učiteljice predmetne nastave), a u Matičnoj školi Pazin i u Područnoj školi trenutno predaju 2 učiteljice predmetne nastave.

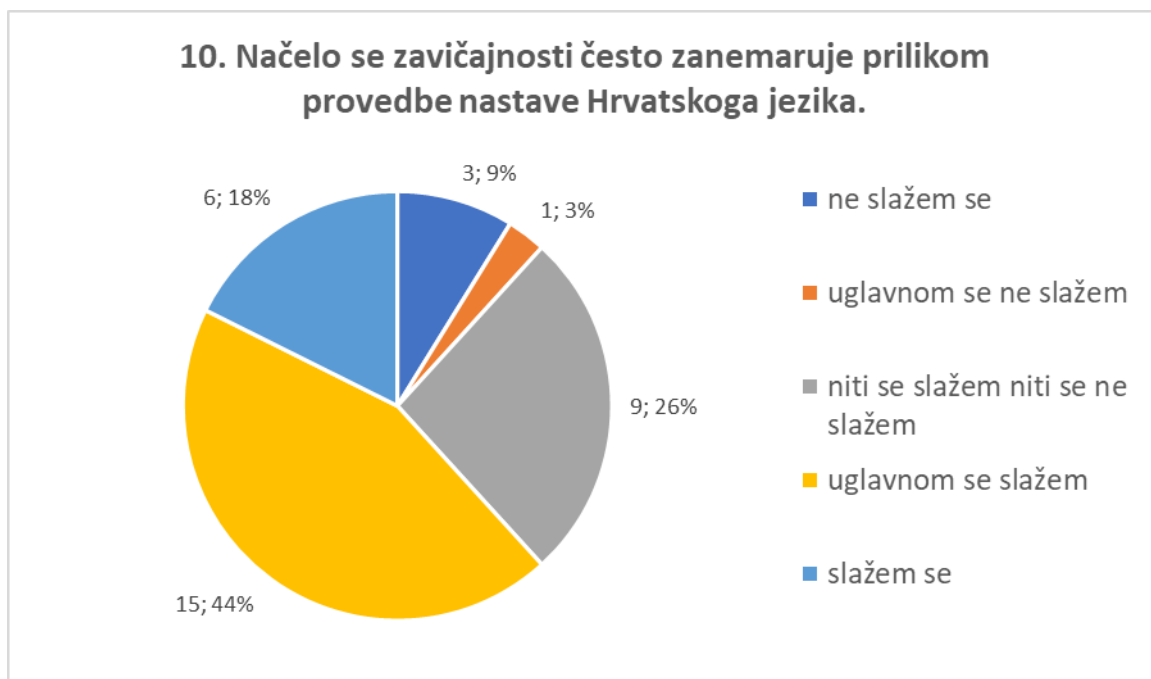
Rezultati ne pokazuju da postoje razlike u zastupljenosti zavičajnih sadržaja u Matičnoj školi i Područnim školama, kao što je na početku istraživanja pretpostavljeno, no to je ranije protumačeno korištenjem propisanoga kurikula i udžbeničke literature na razini škole. S druge strane, velik broj učiteljica (67%) smatra kako da je prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji veća u područnim školama. Moguće je pretpostaviti da je razlog tomu što je u ruralnim područjima veća prisutnost zavičajnoga govora u svakodnevnoj komunikaciji, no što je to primjerice u urbanoj sredini kao što je to Pazin, gdje istovremeno dolazi do doticaja više nestandardnojezičnih varijeteta i veći je utjecaj standardnoga hrvatskog jezika. Prisutnost se zavičajnoga govora ogledava i u usmenome i pisanome izražavanju učenika, a dodatnim bi istraživanjem trebalo utvrditi i usporediti udio zavičajnoga govora u nastavi na primjeru urbanih i ruralnih sredina. Zaključno možemo reći da postoje razlike u odvijanju nastave u Matičnoj školi i u Područnim školama, što i jest najavljeno u teorijskome dijelu kada je bilo riječi o okolnostima u kojima se odvija nastava, no ponovno napominjem da bi preciznije određivanje valjalo istražiti u nastavnoj komunikacijskoj praksi.

Grafikon 18: (9) *Smatram da se načelo zavičajnosti nekoć njegovalo u većoj mjeri.*

Iako većina učiteljica smatra da je načelo zavičajnosti važan element i s gledišta Kurikula te udžbeničke literature i s gledišta njih samih, većina je mišljenja da se ono nekoć njegovalo u većoj mjeri. S tvrdnjom se slaže 30% ispitanica, 32% se uglavnom slaže, a 38% ispitanica je odgovorilo *niti se slažem niti se ne slažem*. S obzirom na navedeno, iznenađujuće je što nijedna ispitanica nije zastupala suprotno mišljenje.

Grafikon 19: (10) *Načelo se zavičajnosti često zanemaruje prilikom provedbe nastave Hrvatskoga jezika.*

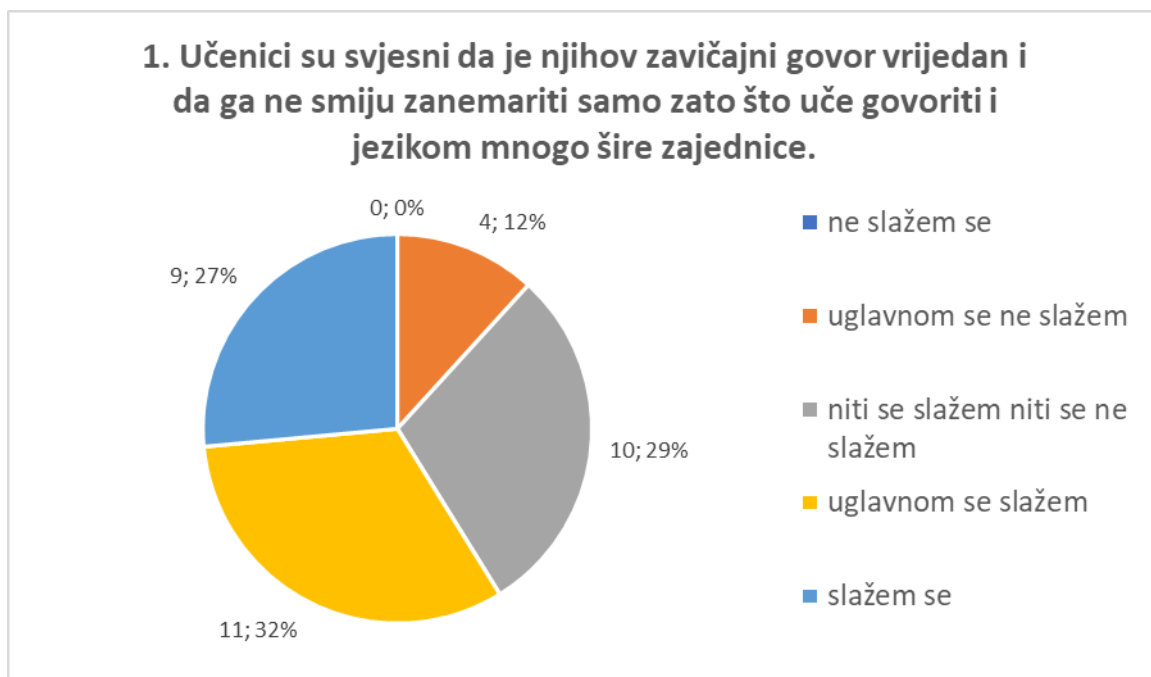
Premda je već naglašeno da su učiteljice prepoznale važnost načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika, više od pola ispitanica ($62\% < 18\% + 44\%$) mišljenja je da je ono zanemareno prilikom provedbe nastave Hrvatskoga jezika. S tvrdnjom se ne slaže 9%, uglavnom se ne slaže 3%, a 9% ispitanica niti se slaže niti se ne slaže.

Prilikom učenja i poučavanja hrvatskoga standardnog jezika valja uzeti u obzir načelo zavičajnosti, točnije imanentnu gramatiku učenika jer se pokušaj zanemarivanja i negiranja smatra jednim od najvećih propusta suvremenih metodologija učenja i poučavanja jezika (Alerić 2006: 194, prema Blažeka 2003: 118). Stavljanje načela zavičajnosti u drugi plan i njegovo zanemarivanje u procesima odgoja i obrazovanja neki autori tumače raznim čimbenicima izvanjezične zbilje: politički, medijski i globalizacijski trendovi (prema Berbić Kolar 2015: 73). Emina Berbić Kolar (2015: 73), pišući o zavičajnim idiomima u nastavi Hrvatskoga jezika, napominje da se u posljednjih nekoliko godina primjećuje problem

zanemarivanja zavičajnih idioma jer se veća pozornost daje boljem poznavanju stranih jezika (engleskog, njemačkog) nego poznavanju zavičajnoga govora.

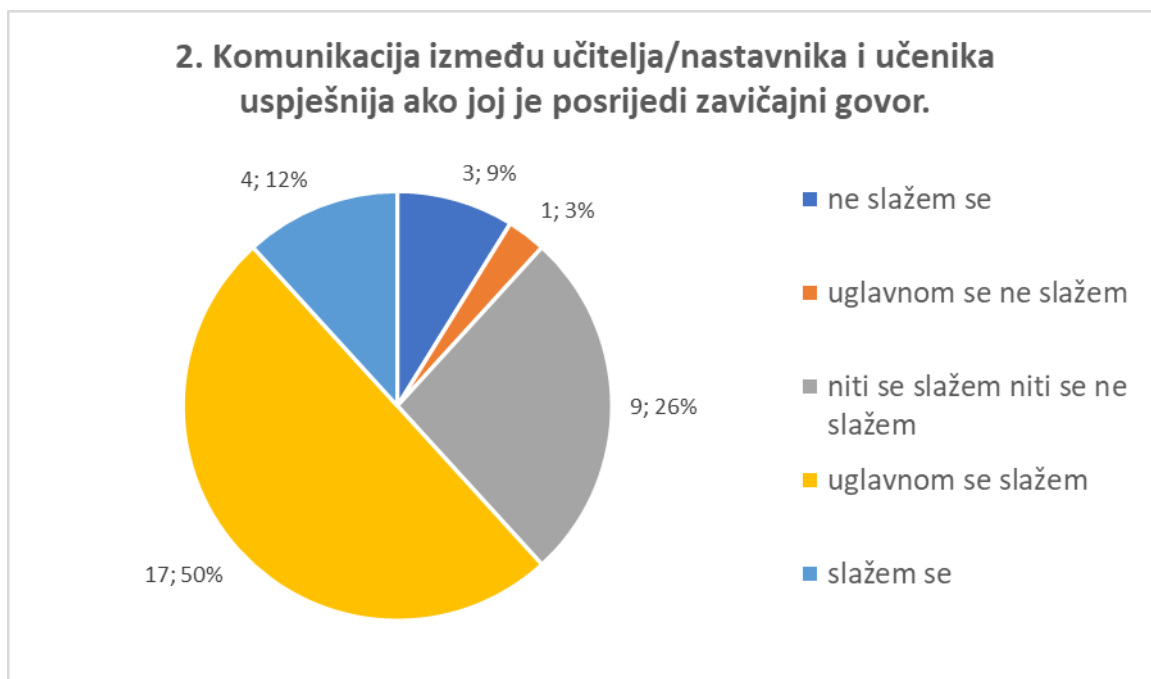
4.6.2.3. Načelo zavičajnosti, komunikacija, zavičajni idiomi i standardni hrvatski jezik

Grafikon 20: (1) *Učenici su svjesni da je njihov zavičajni govor vrijedan i da ga ne smiju zanemariti samo zato što uče govoriti i jezikom mnogo šire zajednice.*

Da su učenici svjesni vrijednosti njihova zavičajnoga govora i da ga ne smiju zanemariti samo zato što uče govoriti i jezikom mnogo šire zajednice, smatra ili uglavnom smatra najviše ispitanica, točnije 59% (27% + 32%) učiteljica, a 12% ispitanica procjenjuje da učenici ne prepoznaju vrijednost vlastitoga govora. Mišljenje nije izrazilo 29% ispitanica.

Grafikon 21: (2) *Komunikacija između učitelja/nastavnika i učenika uspješnija ako joj je posrijedi zavičajni govor.*

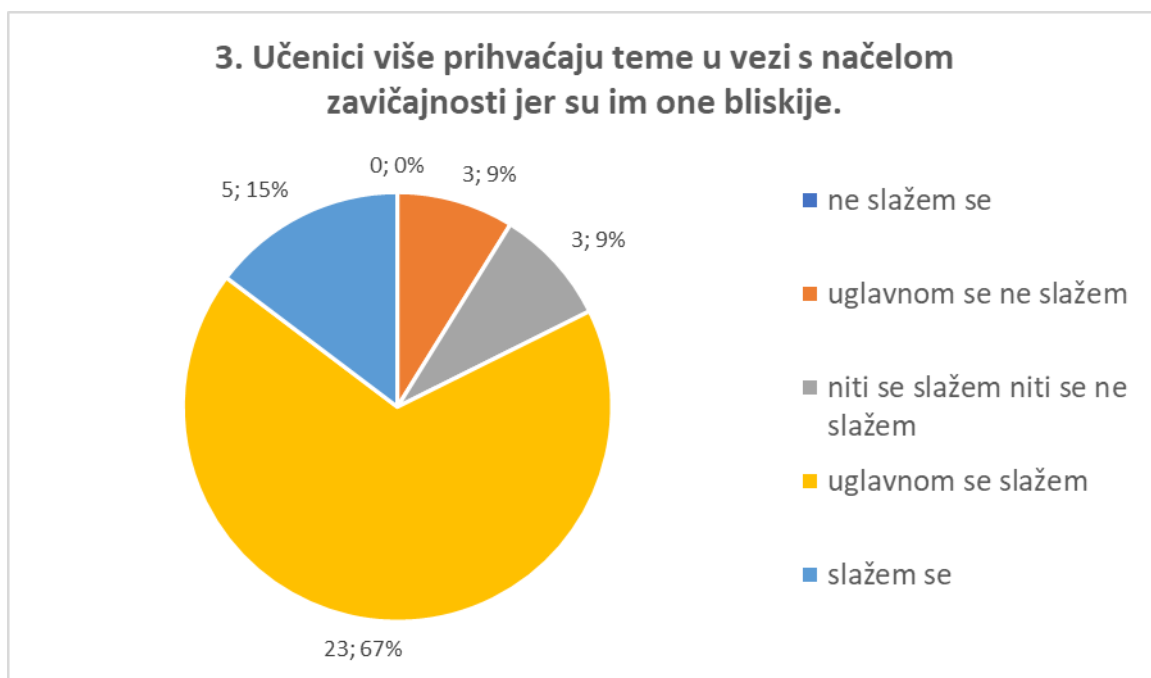
Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanica smatra da je komunikacija između učitelja/nastavnika i učenika uspješnija ako joj je posrijedi zavičajni govor, točnije s tom se tvrdnjom uglavnom slaže 50% ispitanica te 12% ispitanica smatra da je komunikacija u potpunosti uspješnija ako joj je posrijedi zavičajni govor. Suprotno mišljenje zastupa ili se s njime djelomično slaže 12% (9% + 3%) ispitanica, a 26% se niti slaže niti ne slaže.

Čovjek bi, kako navodi Ivo Škarić (2006: 7), trebao govoriti onim govorom koji mu je materinski, prirodan i najbliži – dakle svojim organskim idiomom. Ističe pri tome da je mogućnost izražavanja govorom svoje okoline prirodno i zdravo, u odnosu na standardni hrvatski jezik koji je propisan i normiran. U svemu navedenom ipak valja uzeti u obzir

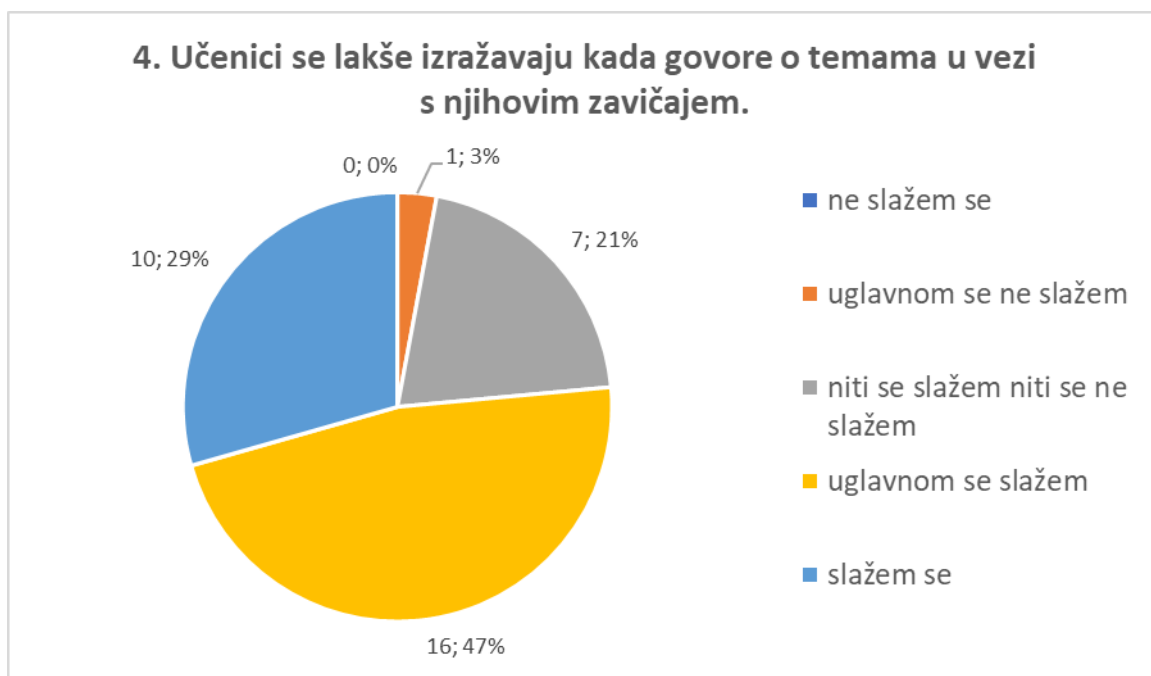
zadanu komunikacijsku situaciju³⁶, pa shodno njoj hoće li uporaba zavičajnoga govora biti primjerena ili ne. U školi je nužno težiti što boljoj komunikaciji između učitelja/nastavnika i učenika jer je „uspješna komunikacija nezamjenjiva sastavnica obrazovnoga sustava“ (Vodopija 2007: 12).

³⁶ Krešimir Mićanović (2006: 73) objašnjava da su nestandardnojezični varijeteti potpuno prikladni za potrebe svojih govornika, no nije svaki varijetet prikladan za svaku komunikacijsku potrebu svojih govornika.

Grafikon 22: (3) Učenici više prihvaćaju teme u vezi s načelom zavičajnosti jer su im one bliskije.

Grafikon 23: (4) Učenici se lakše izražavaju kada govore o temama u vezi s njihovim zavičajem.

Rezultati grafikona br. 22 pokazuju da učenici više prihvaćaju teme u vezi s načelom zavičajnosti jer su im one bliskije, smatra većina ispitanih učiteljica – 82% (15% + 67%). Neslaganje s tvrdnjom izrazilo je 9% ispitanica, a jednako toliko nije izrazilo svoje mišljenje u vezi s rečenim.

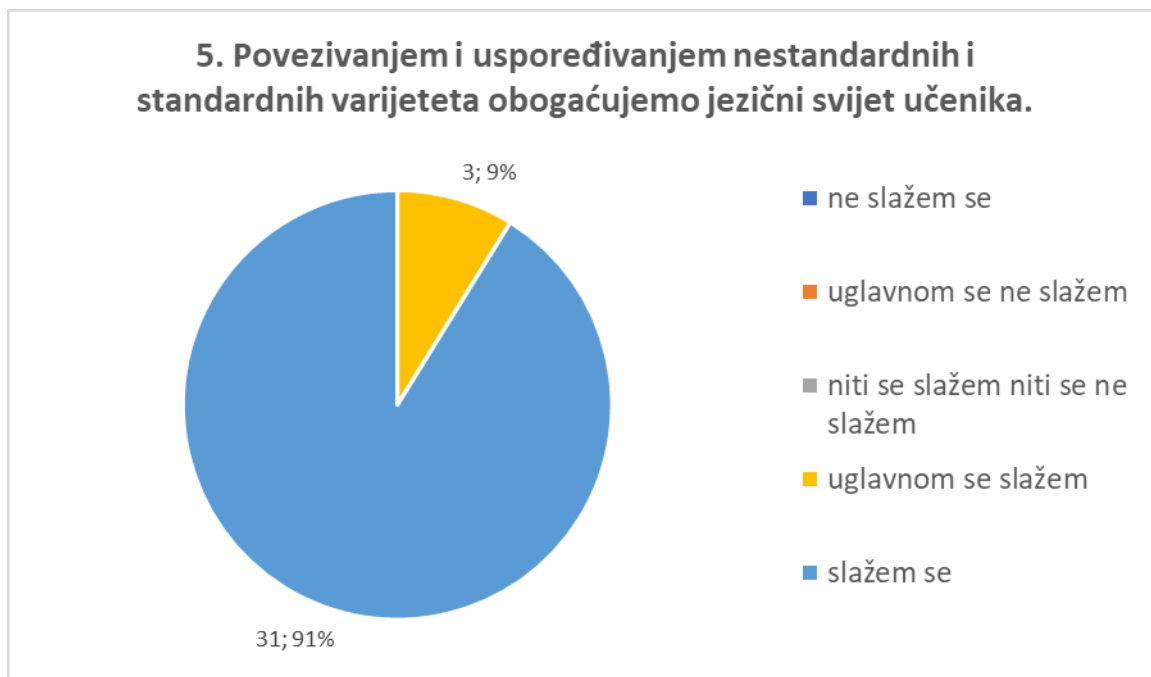
Osim što većina ispitanica smatra da učenici više prihvaćaju teme u vezi s načelom zavičajnosti jer su im one bliskije, mišljenja su i da se učenici lakše izražavaju kada govore o temama u vezi s njihovim zavičajem – 76% (29% + 47%). Da na izražavanje učenika ne utječe radi li se zavičajnoj tematici smatra 1 ispitanica, a 21% nije izrazilo ni slaganje, ni neslaganje.

Prethodna dva pitanja možemo tumačiti time što načelo povezanosti nastave i škole sa svakodnevnim životom učenika ima dva aspekta:

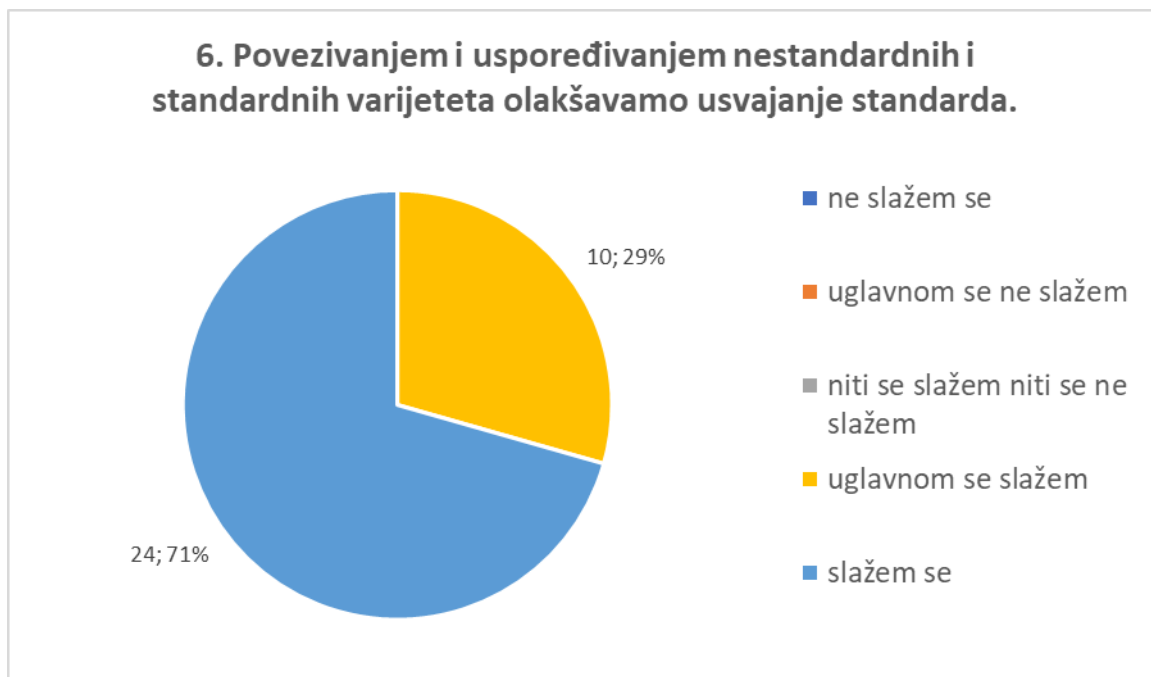
- „obrazovni sadržaji nastave moraju biti blisku životu, treba da su uzeti iz života i da po svome odgojnom i obrazovnom potencijalu pripremaju mladog čovjeka za život, i
- metode rada u nastavi i u školi, organizacija života i rada u školi, stil i režim i rada u školi treba da su bliski životu, da nisu u suprotnosti sa životom“ (prema Šimleša 1975: 23–24)

U učenju i poučavanju valjaju poštivati didaktička načela: od bližega prema daljem, od poznatoga prema nepoznatome (Hranjec 2009: 452). To se odnosi i na proces usvajanja standardnoga hrvatskog jezika čije je polazište zavičajni idiom učenika. Uzmemo li obzir navedeno načelo, dijalekti neće biti zapreka, već „most u usvajanju pravogovora“ (Hranjec 2009: 452). Prednost i poželjnost pristupnosti zavičajnoga izraza u odgoju i obrazovanju istaknuo je metodičar Stjepko Težak, čija je pedagoška pretpostavka da se djeca najlakše, najtočnije i najiskrenije izražavaju na idiomu koji najbolje poznaju (Jurđana 2015: 31, usp. Težak 1996: 98).

Grafikon 24: (5) *Povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta obogaćujemo jezični svijet učenika.*

Grafikon 25: (6) *Povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta olakšavamo usvajanje standarda.*

Rezultati grafikona 24. pokazuju da se ukupno 100% ispitanica slaže s tvrdnjom da se povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta obogaćuje jezični svijet učenika, točnije 91% učiteljica se u potpunosti slaže, a 9% njih se uglavnom slaže s tom tvrdnjom.

Da se povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta olakšava usvajanje standarda smatraju također sve ispitanice, točnije 71% učiteljica se u potpunosti slaže, a 29% njih se uglavnom slaže s tom tvrdnjom. Rezultati su prikazani u grafikonu br. 25.

Ovim je rezultatima potvrđena izrazita svjesnost učiteljica razredne i predmetne nastave Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin one znane Težakove teze „kako put do standardnoga jezika vodi preko zavičajnoga govora, da se do ovladavanja gramatikom književnog jezika najbrže i najsigurnije stiže uz pomoć intuitivne gramatike“ (Težak 1996: 407). Potonja je teza utvrđena ranijim istraživanjima³⁷ vezanim za učenje i poučavanje pomoću narječja, kada se i ispostavilo da povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta, odnosno da se oslanjanjem na učenikovu imanentnu gramatiku olakšava usvajanje i učenje standardnoga jezika (Nemeth-Jajić 2012: 291, usp. Težak 1996: 407–408). Dolaskom djeteta u niže razrede osnovne škole, ono je ranije već uglavnom ovladalo svojim zavičajnim govorom, pa se u nastavnom procesu oslanja na imanentnu gramatiku. Lucija Puljak (2011: 298) smatra kako se stjecanjem jezičnokomunikacijskoga iskustva i osvješćivanjem razlika između zavičajnoga i standardnoga jezičnoga izričaja iznimno ubrzava jezični razvoj, ujedno se i smanjuju pogreške u govornom te pisanom iskazu djeteta i učenika. Zato bi se, kako ističe Puljak, uvođenjem kontrastivnoga pristupa u nastavnu praksu prilikom učenja jezika povećala jezičnokomunikacijska kompetencija učenika.

Na primjeru je ovih pitanja utvrđena zadana pretpostavka, a to je da su učitelji razredne i predmetne nastave predmeta Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

³⁷ Stjepko Težak navodi niz istraživanja temeljenih na poučavanju pomoću narječja: Harm, Greyerz, Spiagarelli, Wittgenstein (Težak 1996: 407–408).

svjesni prednosti uključivanja načela zavičajnost, odnosno zavičajnih govora, pa i zavičajne tematike u nastavu. Važnost uključivanja načela zavičajnosti doprinosi tome da „ne zaboravljajući mjesni govor, učenik postaje jezično bogatiji, a sa psihološkoga gledišta sigurniji i svjesniji“ (Turza-Bogdan 2013: 28).

Grafikon 26: (7) Tijekom školovanje važno je razvijati svijest o vlastitoj okomitoj dvojezičnosti i/ili višejezičnosti..

Na temelju dobivenih rezultata možemo zaključiti da su sve učiteljice (88% + 12%) prepoznale važnost i potrebu razvijanja svijesti o vlastitoj okomitoj dvojezičnosti i/ili višejezičnosti tijekom školovanja na svim odgojno-obrazovnim razinama. Prepoznata važnost upućuje na potvrdu pretpostavka istraživanja o prednosti uključivanja načela zavičajnosti u nastavu.

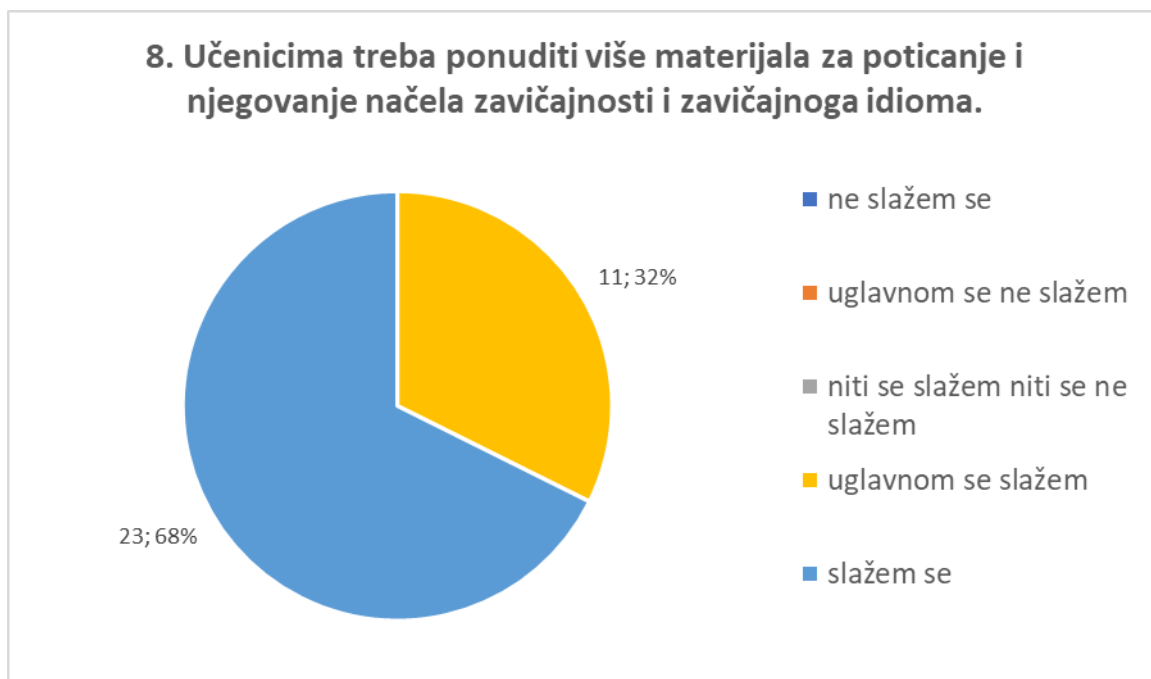
Naime pojam se okomite dvojezičnosti ili višejezičnosti često dovodi u vezu s načelom zavičajnosti. Njime se podrazumijeva „više ili manje izražen međuodnos materinskoga

(rođenoga, organskoga, okolinskoga, zavičajnoga) govora (L1) i standardnoga jezika (L2)“ (Pavličević-Franić 2005: 62), odnosno očituje se kao „odnos različitih dijalektalnih idioma i standardnoga jezika unutar istoga materinskoga jezika“ (isto: 63). Dijete predškolske dobi poznaje samo idiom naučen kod kuće i u bližoj okolini, a dolaskom u odgojno-obrazovnu instituciju postaje *nenormativno dvojezična (bilingvalna)* ili *višejezična (polilingvalna, plurilingvalna) osoba* (prema Pavličević-Franić 2005: 62). Budući da dijete rane školske dobi ima određenu razinu usvojenosti jezika, važno je upravo u tim ranim procesima učenja i poučavanja uvažavati djetetov osjećaj za jezik, a zavičajni govor promatrati kao poticaj i prednost, ne kao pogrešku i nedostatak (prema Turza-Bogdan 2009: 175, usp. Pavličević-Franić 2005) jer se time ostvaruje komunikacijska kompetencija učenika.

Činjenicu o supostojanju organskoga i standardnoga idioma stoga valjaju uvažiti odgojno-obrazovne institucije jer je to dio jezične stvarnosti. Osvještavanjem sličnosti i razlika, njihova supostojanja, uči se o važnosti njegovanja jezične kulture – i organskim i standardnim idiomom. U tom smislu okomita višejezičnost ne stvara izražajne smetnje jer „oba idioma stoje jasno razdvojena na svojim različitim funkcijama, različitim psihičkim odnosom prema jezičnim oblicima, pa se, štoviše, međusobno podupiru. U organskome se idiomu nalaze uporišni univerzalni kriteriji i obilje materijala kojim se oblikuje i razvija standardni, a dobra kompetencija standardnoga dopušta prilaz organskomu bez poniženja“ (Vodopija 2007: 23–24, usp. Škarić 2006: 17–23).

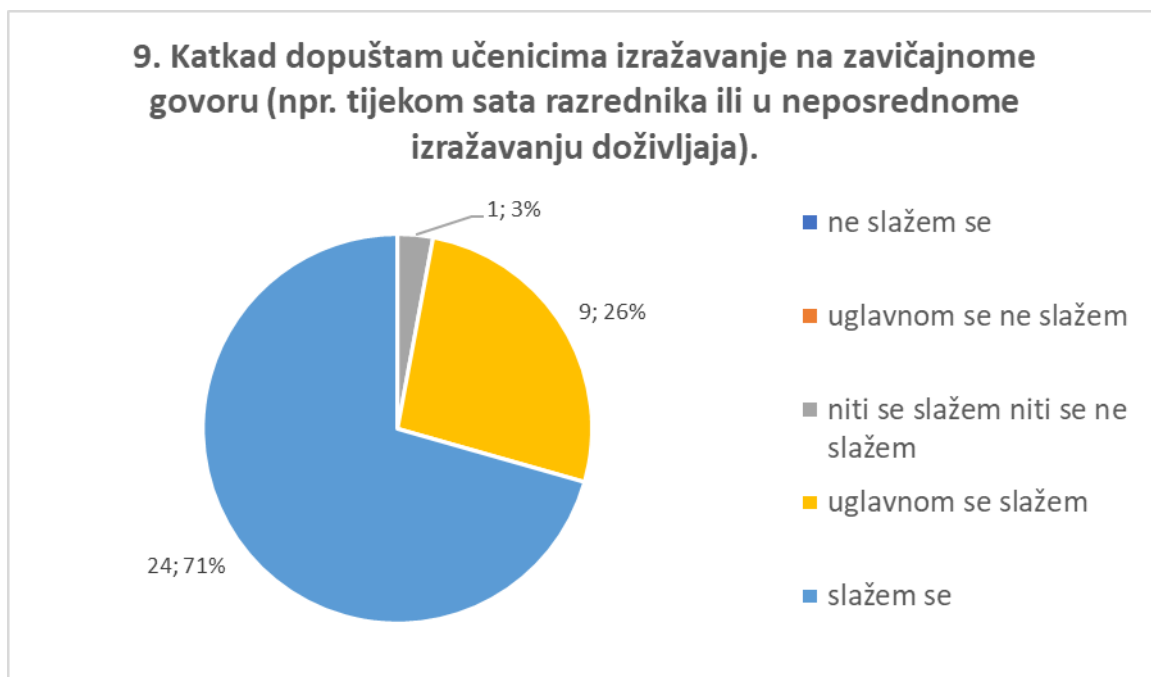
Da svjesnost o vlastitoj dvojezičnosti unapređuje komunikacijski razvoj učenika potvrđuje niz istraživanja, a potkrijepila je tu tvrdnju svojim istraživanjem i Lucija Puljak (2011), zaključivši da se kod djece treba razvijati svijest o vlastitoj okomitoj dvojezičnosti već ulaskom u školu, odnosno od prvoga dana školovanja. Svakodnevnim uspoređivanjem i zamjećivanjem sličnosti i razlika između zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika može se stvoriti navika o osviještenoj razlici među idiomima, o svjesnosti o jeziku uopće, što i jest dio odgojno-obrazovnih ishoda propisanih kurikulumom.

Grafikon 27: (8) Učenicima treba ponuditi više materijala za poticanje i njegovanje načela zavičajnosti i zavičajnoga idioma..

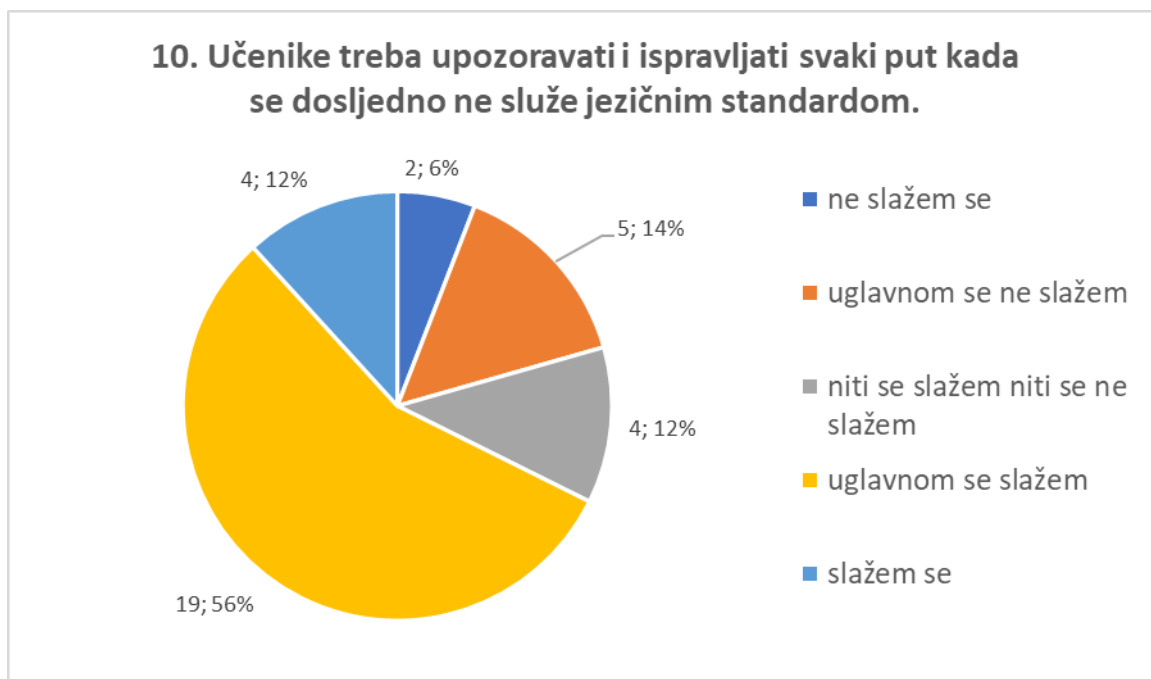
Prethodnim je pitanjima utvrđena važnost načela zavičajnosti, kao i stajalište da učenici više prihvaćaju teme u vezi s načelom zavičajnosti jer su im one bliskije te da se lakše izražavaju kada govore o temama u vezi s njihovim zavičajem. S tim u vezi ne iznenađuje što se sve učiteljice razredne i predmetne ($100\% < 68\% + 32\%$) zalažu za više materijala kojima bi potakli te njegovali i načelo zavičajnosti i zavičajne idiome učenika.

Grafikon 28: (9) Katkad dopuštam učenicima izražavanje na zavičajnome govoru (npr. tijekom sata razrednika ili u neposrednome izražavanju doživljaja).

Gotovo sve učiteljice ($97\% < 71\% + 26\%$) uviđaju da je važno katkada dopustiti izražavanje na zavičajnome idiomu, što znači da su svjesne kako „slobodna i nesputana uporaba zavičajnoga idioma pridonosi razvoju intelektualnih i jezičnokomunikacijskih sposobnosti koje će u konačnosti rezultirati boljom ovladanošću hrvatskim standardnim jezikom (i drugim jezicima)“ (Puljak 2011: 294). U teorijskom je dijelu već spomenuto kako načelo zavičajnosti pretpostavlja i uporabu zavičajnoga idioma, ali valja imati na umu da to vrijedi za one nastavne situacije u kojima je to korisno za ostvarenje nastavne zadaće ili kada je ono poticajno za učenike (npr. neposredno izražavanje dojmova) (prema Težak 1996: 98).

Grafikon 29: (10) Učenike treba upozoravati i ispravljati svaki put kada se dosljedno ne služe jezičnim standardom.

Svrha je učenja i poučavanja nastavnog predmeta Hrvatski jezik osposobljavanje učenika za jasno, točno i prikladno sporazumijevanje hrvatskim standardnim jezikom, a ujedno ih se osvještava i o važnosti očuvanja hrvatskih nestandardnojezičnih varijeteta. Učenici u školi razvijaju stav o nužnosti upotrebe hrvatskoga standardnog jezika, uči ih se pravilima kulturne komunikacije te komunikacijske situacije. Većina ispitanica (68% < 12% + 56%) smatra da učenike treba upozoravati svaki put kada se dosljedno ne služe jezičnim standardnom. Takvo mišljenje ne dijeli 20% ispitanica (6% + 14%), a 12% nije izrazilo ni slaganje ni neslaganje. Učenici u nastavnome procesu jezični standard uče, stoga je opravdano da ih se prilikom eventualnih pogriješaka upozori, ispravi i potakne na daljnje usvajanje. To ne znači da zato moraju odbaciti zavičajni govor ili žargon mladih, već ih je potrebno poticati na njegovanje zavičajnoga govora i ljubavi prema zavičaju.

Potrebno je osvijestiti učenike za uporabu određenoga govora ovisno o komunikacijskoj situaciji, a prilikom ispravljanja primijeniti odgovarajući metodički postupak. Ako se učenik izrazi zavičajnim govorom, trebalo bi izbjegavati opomene i ispravljanja konstrukcijama „Kako to govoriš? Lijepo govori!“ (Težak 1996: 51), već je poželjnije, kako navodi Tamara Turza-Bogdan (2013: 145–146), učenike ispravljati indirektno, uz razvijeni osjećaj za slušanje onoga što učenik želi reći. Direktnim se ispravljanjem učenika može sputati (sputavati), dovodeći do toga da učenik zašuti i ne želi pričati zbog straha i nesigurnosti u vlastiti govor. Tamara Turza-Bogdan (2013 : 145–146) predlaže dva komunikacijska modela prilikom učenikova korištenja zavičajnoga idioma:

a) Kontrastivni pristup – Primjer indirektnoga ispravljanja govornoga idioma

Učenik/ica: ...i videl je jednoga debeloga pesa.

Učitelj/ica: *Da, tako je* (pohvala odgovora). *Vidio je jednoga debelog psa* (ponavljanje uz prijevod djetetova izričaja). *Što se zatim moglo dogoditi?* (pitanje otvorenoga tipa, stanka očekivanja, uvažavanje djetetova zanimanja)

b) Primjer poticajne komunikacije iz prakse

Učitelj/ica: *On je đak. Što je još?* (poticajno pitanje)

Učenik/ica: *Prvak.*

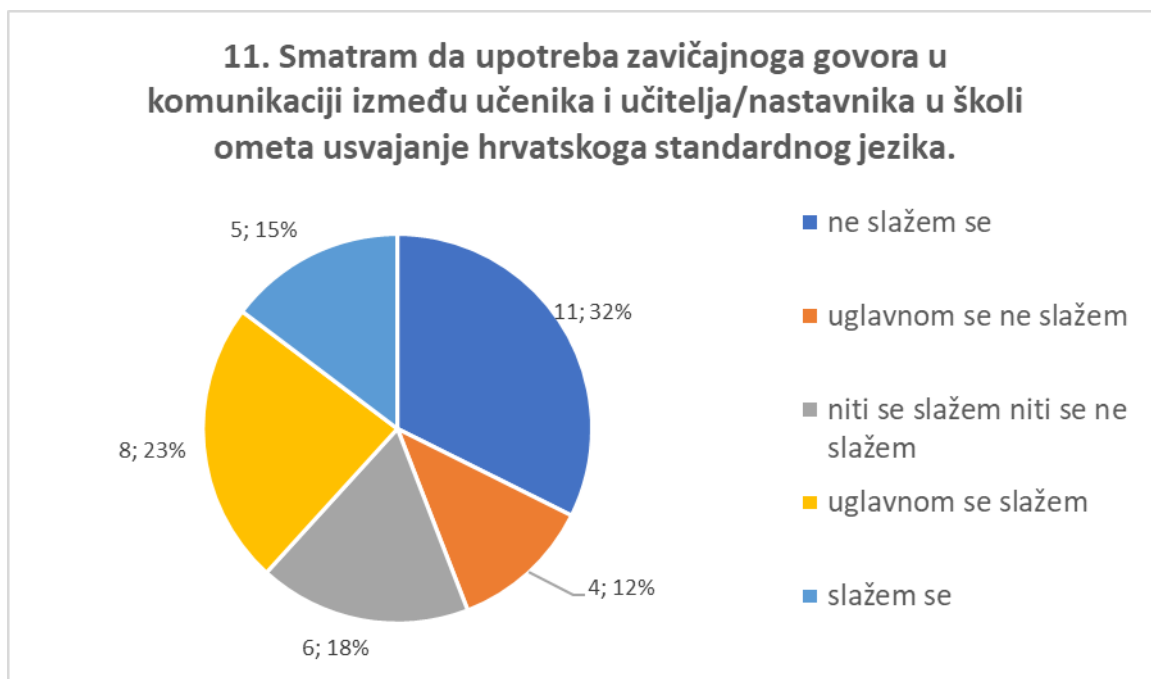
Učitelj/ica: *Što smo mi još?* (sljedeće poticajno pitanje)

Učenik/ica: *Đaki.* (točan odgovor, dijalektna interferencija)

Učitelj/ica: *Tako je* (pohvala odgovora). *Đaci* (ponovljeni standardni oblik – kontrastivni pristup) *A u školi učimo pa smo...* (poticajni, nešto promijenjeni iskaz, stanka očekivanja)

Učenik/ica: *Učenici* (očekivani odgovor).

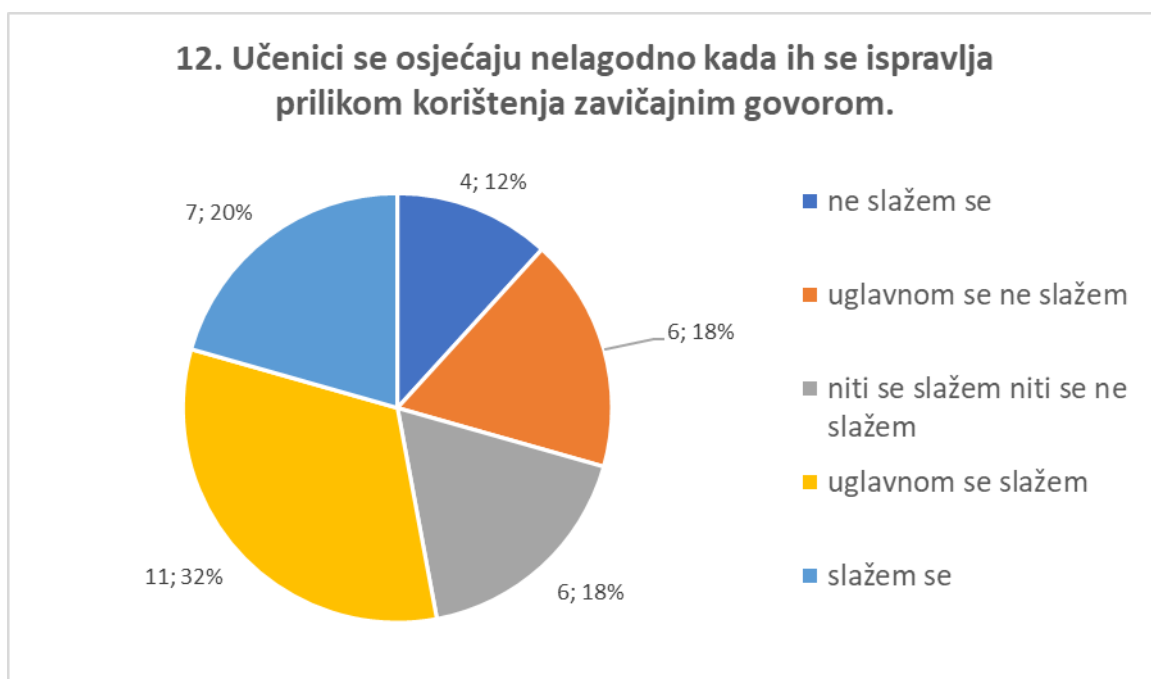
Grafikon 30: (11) Smatram da upotreba zavičajnoga govora u komunikaciji između učenika i učitelja/nastavnika u školi ometa usvajanje hrvatskoga standardnog jezika.

Većina ispitanica ne smatra ili uglavnom ne smatra da upotreba zavičajnoga govora u komunikaciji između učenika i učitelja/nastavnika u školi ometa usvajanje hrvatskoga standardnog jezika – 44% (32% + 12%). S tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže njih 18%, a 38% ispitanica (15% + 23%) smatra da uporaba zavičajnoga govora može dovesti do ometanja usvajanja hrvatskoga standardnog jezika. Rezultati pokazuju da većina dijeli mišljenje Dunje Pavličević-Franić (2005: 71) koja navodi da „poštujući djetetov govorni osjećaj i naviknutost na određeni jezični sustav, dakle tretirajući zavičajni govor (L1) kao poticaj a ne pogrješku pri učenju standardnoga jezika (L2), uspjet ćemo na kraju institucionalne jezične izobrazbe ostvariti primarnu svrhu učenja hrvatskoga jezika u sustavu okomite dvojezičnosti: komunikacijsku kompetenciju u oba jezična podsustava“. Tvrdi da

istraživanja³⁸ dokazuju da jedan sustav ne oštećuje drugi, već oba na neki način pomažu jedan drugome u postizanju višega stupnja, uz uvjet da se oba sustava i dalje razvijaju (prema Pavličević-Franić 2006: 5).

Grafikon 31: (12) Učenici se osjećaju nelagodno kada ih se ispravlja prilikom korištenja zavičajnim govorom.

Uporaba zavičajnoga idioma u komunikaciji smatrala se donedavno nedostojnim ispadom³⁹ (prema Puljak, 2011: 293) ili se pak na dijalekte gledalo kao na *rezervoare jezičnih*

³⁸ Poziva se na sljedeća istraživanja: Vilke 1991, Vrhovec 1999, Pavličević-Franić 2005 (prema Pavličević-Franić 2006: 5).

³⁹ Dugo se nestandardnojezične varijetete (ponajviše se misli na čakavske i kajkavske idiome) smatralo ne samo regionalnim i provincijskim nego i manje vrijednima, čija uporaba održava neobrazovanost, nepoznavanje jezika i općenito primitivno izražavanjem, zbog čega su nepoželjni i u nastavi i u svakodnevnoj komunikaciji (prema bilješkama s plenarnoga

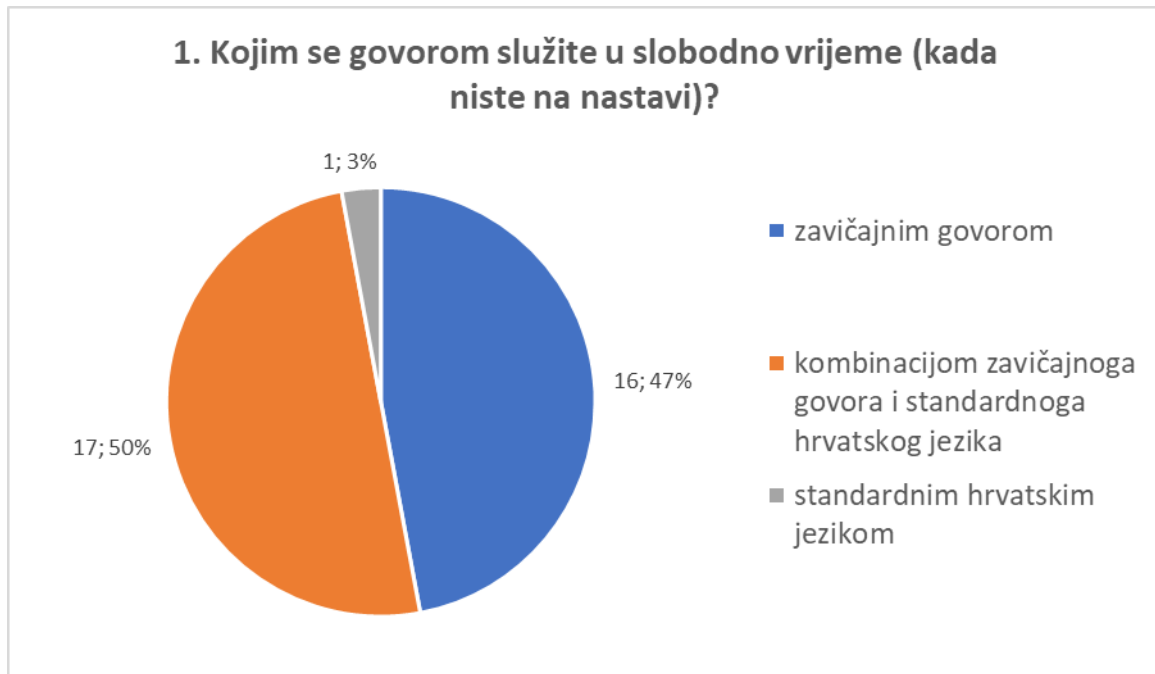
pogrešaka (Kalogjera 2003: 171), stoga ne čude rezultati istraživanja koji pokazuju da učiteljice procjenjuju kako se učenici osjećaju nelagodno kada ih se ispravlja prilikom korištenja zavičajnim govorom. Navedeno mišljenje dijeli 52% (20% + 32%) ispitanica, dok 30% (18% + 12%) smatra kako tomu ipak nije tako.

Psiholozi i didaktičari upozoravaju da nesmiljeno ispravljanje prilikom korištenja zavičajnim govorom može dovesti do pojave tzv. govornoga straha, koji pak često uvjetuje i logopedijske poremećaje. Stvoreni osjećaj straha prouzrokuje nesigurnost i otežano izražavanje, što dovodi do straha od potencijalnih pogrešaka u jezičnome izrazu i potištenosti, čime se povećava mogućnost pogrešaka u izrazu učenika. Dijete se zbog osjećaja nelagode može zatvoriti u sebe zbog čega će se u školi izražavati samo onda kada se od njega to izričito zahtijeva (prema Šimleša 1975: 21), a sve navedeno sputava njegovo razvijanje kompetencija. Lucija Puljak (2011: 294) ističe da te posljedice upornoga ispravljanja učenika pri uporabi zavičajnoga govora nisu nimalo ohrabrujuće jer razvijanjem straha od jezika, zatomi se jezičnokomunikacijski razvoj, čime se ne postiže tečnost i točnost u školskoj komunikaciji. Prilikom ispravljanja učenika valja primijeniti odgovarajući metodički postupak, primjerice prethodno spomenuti komunikacijski modeli koje predlaže Tamara Turza-Bogdan: primjer indirektnoga ispravljanja govornoga idioma (kontrastivni pristup) i primjer poticajne komunikacije iz prakse (2013: 145–146).

predavanja Silvane Vranić *Zavičaj se govorom prepoznaje* u sklopu Međunarodne studentske konferencija *Kultura, baština i zavičaj* održane 2017. godine u organizaciji Udruge studenata kroatistike *Idiom*).

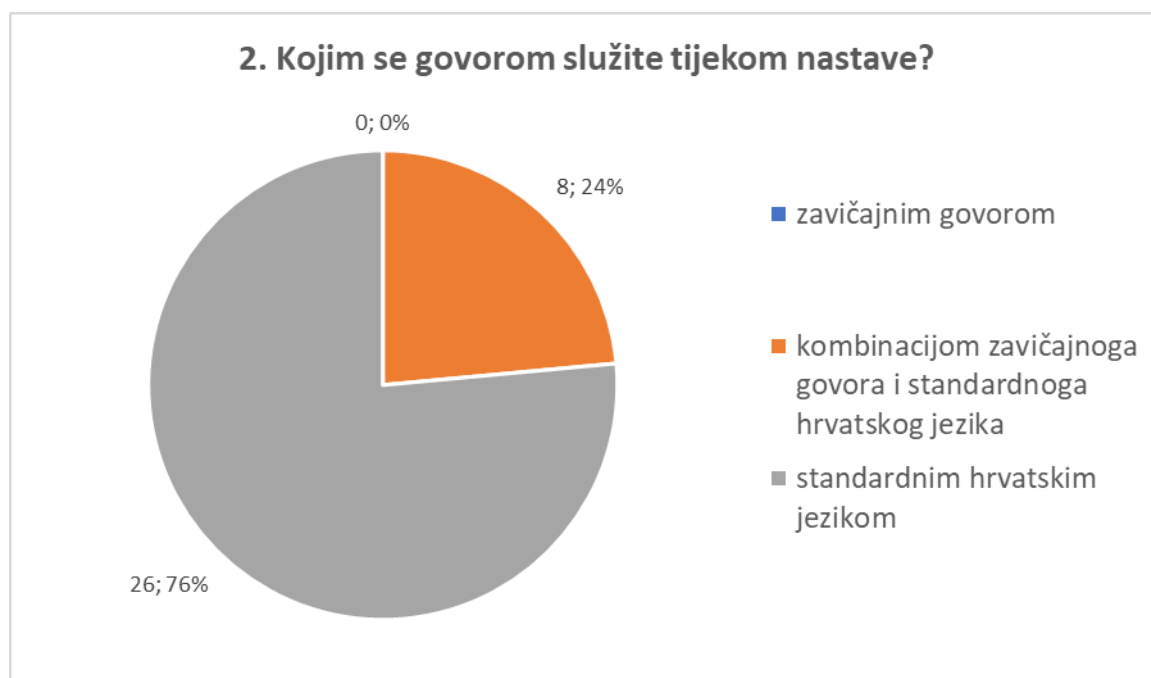
4.6.2.4. Upotreba jezika i jezičnih varijeteta

Grafikon 32: (1) Kojim se govorom služite u slobodno vrijeme (kada niste na nastavi)?

Što se tiče upotrebe jezika i jezičnih varijeteta u slobodno vrijeme učitelja, zanimljivo je što se gotovo jednak broj odgovora odnosi na korištenje zavičajnim govorom (16) i na kombinaciju zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika (17), dok je samo jedna učiteljica predmetne nastave odgovorila da se u slobodno vrijeme služi isključivo standardnim hrvatskim jezikom. Takve rezultate možemo pripisati (su)životu zavičajnih govora sa standardnim hrvatskim jezikom, koji i jest karakterističan za manje sredine kao što je primjerice Pazin i Pazinština.

Grafikon 33: (2) *Kojim se govorom služite tijekom nastave?*

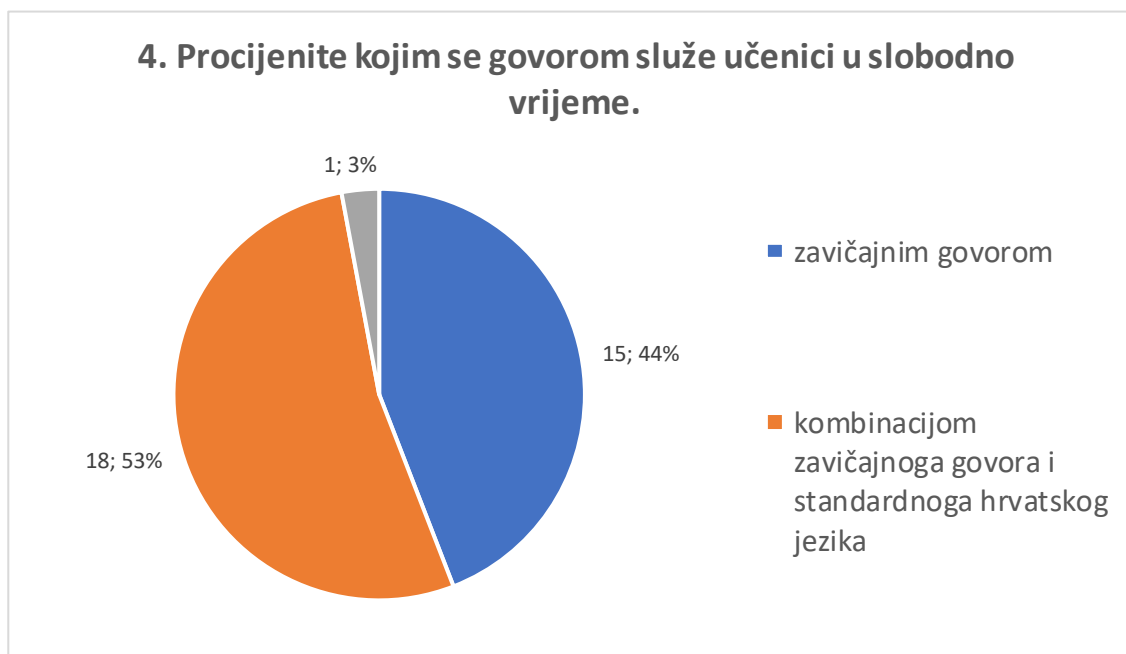
Sukladno s prethodnim pitanjem, ispitivala se upotreba jezika i jezičnih varijeteta učitelja tijekom nastave. Rezultati pokazuju da se tijekom nastave 76% učiteljica služi standardnim hrvatskim jezikom. Sedam učiteljica razredne nastave i jedna učiteljica predmetne nastave odgovorile su da se tijekom nastave služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika (24%), što treba tumačiti s dozom opreza. Naime tijekom nastave valja njegovati zavičajne govore, no ne smije se pri tome zanemariti osnovna zadaća nastavnoga predmeta – usvajanje jezičnoga standarda. S obzirom na to da djeca mlađe školske dobi poznaju samo zavičajni govor, ona tek uključivanjem u odgojno-obrazovni proces institucija počinju sustavno učiti standard. Upravo zato učiteljice na početnim stupnjevima postupno uvode standardni hrvatski jezik u učenje i poučavanje pa valja pretpostaviti da su zato odgovorile da se služe dvama varijetetima. Unatoč tomu bi valjalo ispitati razloge ili pak situacije u kojima se tijekom nastave služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika. Jadranka Nemeth-Jajić (2012: 295) tvrdi da ako se ponekad učitelji i nastavnici izraze na zavičajnom govoru učenika, time iskazuju poštovanje i

pozitivan odnos prema zavičajnom govoru učenika. Ono što bi valjalo ispitati jest učestalost korištenja zavičajnim govorom jer ako se njime izražavaju često, zanemaruju važnost i ulogu učitelja kao govornoga modela u učenju i poučavanju standardnom hrvatskom jeziku.

U sljedećem se pitanju⁴⁰ od ispitanica zahtijevalo da navedu kojim se zavičajnim govorom služe, odnosno kojega mjesta. Najviše se odgovora odnosilo na govorno područje Pazina i uže Pazinštine (13), a potom idućih mjesta: Žminj i Cere (3), Lupoglav (2), Karojba (2), Sveti Petar u Šumi (2), Gologorica, Grimalde (Cerovlje), Muntrilj, Pićan i gradova: Pula i Varaždin. Nekolicina je ispitanica odgovorila da se općenito koriste čakavskim narječjem. S obzirom na ove rezultate i podatke dobivene u osobnim podacima učitelja, zaključujemo da se najviše ispitanica u komunikaciji koristi: sjevernočakavskim ili ekavskočakavskim dijalektom (Pazin i uža Pazinština, Lupoglav, Žminj), srednjočakavskim ili ikavsko-ekavskim čakavskim dijalektom (Cerovlje, Gologorica, Katarina, Pićan), južnočakavskim ili ikavskočakavskim dijalektom (Karojba), jugozapadnim istarskim ili ikavskim štokavsko-čakavskim dijalektom (Barban, Ližnjan, Sveti Petar u Šumi, Muntrilj).

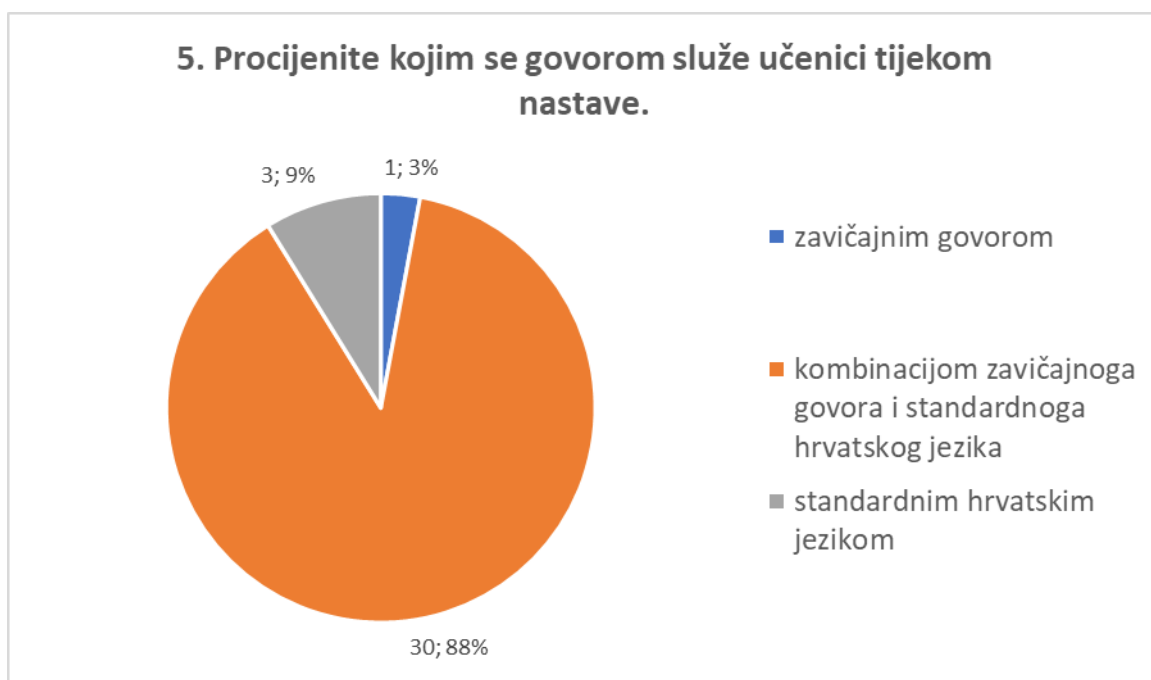
⁴⁰ Pitanje se odnosilo na one ispitanice koje su u prethodnim pitanjima označile da se služe zavičajnim govorom ili kombinacijom dvaju varijeteta (nestandardnojezični i standardnojezični varijetet).

Grafikon 34: (4) Procijenite kojim se govorom služe učenici u slobodno vrijeme.

Što se tiče upotrebe jezika i jezičnih varijeteta učenika, ispitanice su procjenjivale kojim se govorom služe njihovi učenici u slobodno vrijeme. Učiteljice procjenjuju da se učenici u slobodno vrijeme najviše koriste kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika (53%), nešto manje zavičajnim govorom (44%) te najmanje isključivo standardnim hrvatskim jezikom (3%). Takve rezultate možemo ponovno pripisati (su)životu zavičajnih govora sa standardnim hrvatskim jezikom u sredinama u kojima žive, njihovom ispreplitanju i međusobnom utjecaju, ali i sve većem odražavanju globalizacije i društvenih mreža na jezik.

Grafikon 35: (5) Procijenite kojim se govorom služe učenici tijekom nastave.

U skladu s prethodnim pitanjem, ispitala se procjena upotrebe jezika i jezičnih varijeteta učenika tijekom nastave. Rezultati pokazuju da 88% učiteljica smatra da se tijekom nastave učenici služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika, nekoliko navodi da se služe standardnim hrvatskim jezikom (9%), a jedna osoba (1%) da se služe zavičajnim govorom. Ovime je potvrđena pretpostavka istraživanja koje se odnosila na tvrdnju da se učenici tijekom nastave služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnog hrvatskog jezika.

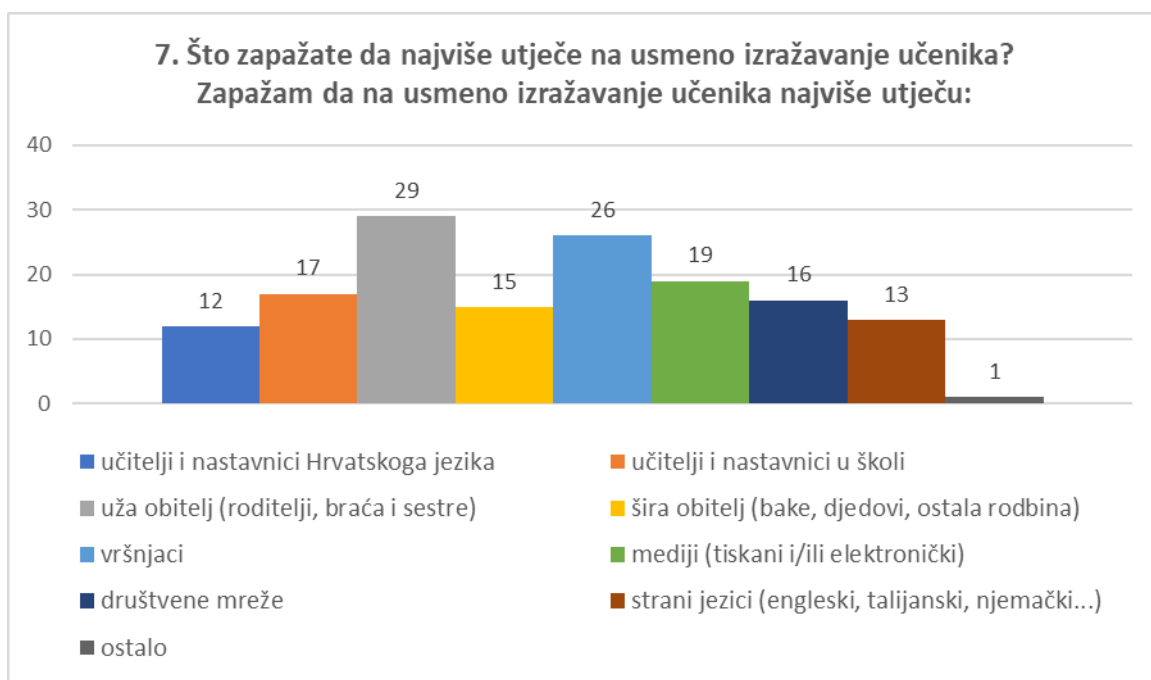
U sljedećem se pitanju (6) od ispitanica zahtijevalo da navedu mjesto ili mjesta odakle dolaze učenici kojima predaju kako bi se na temelju toga zaključilo o dijalektnoj pripadnosti. Iz odgovora proizlazi da učenici uglavnom ne dolaze iz istog mjesta, što znači da je razvidna jezična heterogenost učenika u razredima, time i različite okolnosti u kojima se odvija nastava.

S obzirom na to da većina učiteljica koje su ispunjavale anketu predaje u Matičnoj školi Pazin, dobiveni odgovori pokazuju da najviše učenika dolazi iz Pazina i okolice Pazina (Belci, Beram, Češići, Dobrili, Drnići, Heki, Jukani, Kašćerga, Kuhari, Lindar, Katun Lindarski, Mečari, Stari Pazin, Šaini, Trošti, Zabrežani, Zarečje), a jedna učiteljica predmetne nastave navodi da su u razredu i učenici koji su doselili iz Slavonije. Osim Pazina i Pazinštine, zabilježene su i sljedeće općine i mjesta: Općina Cerovlje (Cerovlje, Grimalda, Gologorica, Pagubice), Općina Gračišće (Gračišće, Milotski Brijeg), Općina Karojba (Rakotule, Karojba, Močitada, Škropeti), Općina Lupoglav (Semić, Boljun, Boljunska Polje, Paz, Vranja, Borut, Brest pod Učkom, Lesišćina, Dolenja Vas), Općina Motovun (Brkač, Kaldir, Motovun), Općina Sveti Petar u Šumi, Općina Tinjan i Trviž.

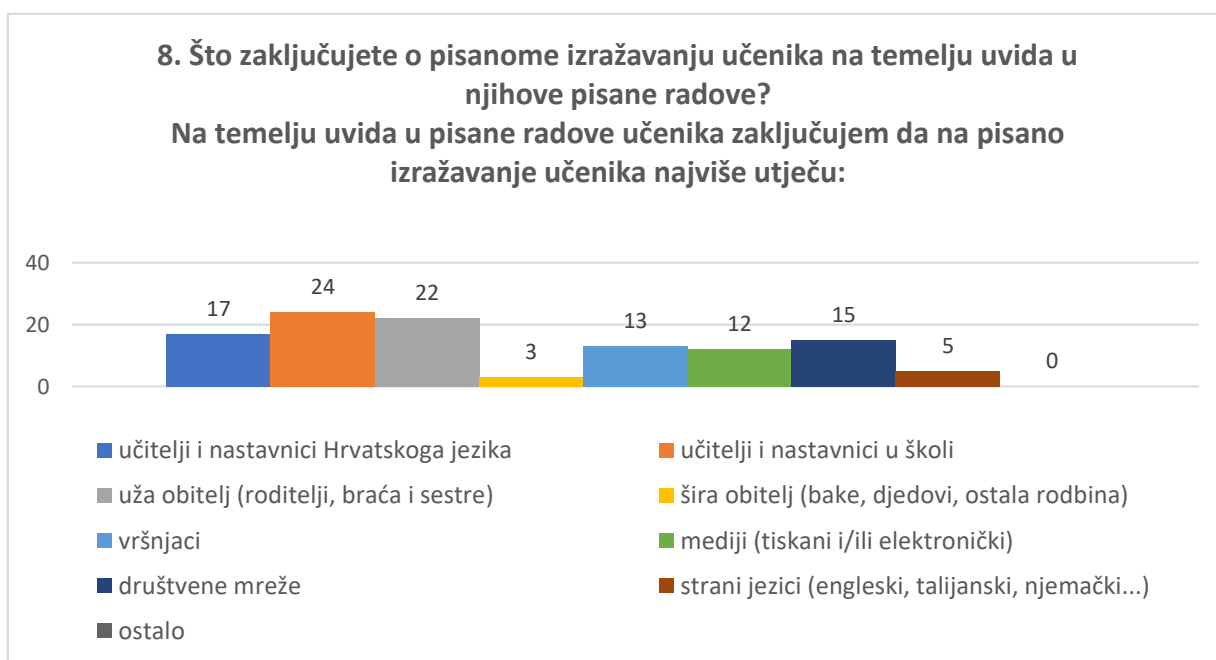
Navedeni podatci potvrđuju da su na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin neizostavne zemljopisne i jezične okolnosti u kojima se odvija nastava. Učenici su u razredima najčešće pripadnici različitih zavičajnih govora, što onda, prilikom njihove upotrebe zavičajnoga govora ili kombinacije zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika, dovodi do miješanja nekoliko nestandardnojezičnih varijeteta istovremeno, uz standard. U skladu s definiranjem rasprostranjenih pojedinih dijalekata čakavskoga narječja na primjeru djelovanja Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin, utvrđuje se da se učenici u komunikaciji koriste sljedećim dijalektima: sjevernočakavskim ili ekavskim čakavskim dijalektom, srednjočakavskim ili ikavsko-ekavskim čakavskim dijalektom, južnočakavskim ili ikavskim čakavskim dijalektom i jugozapadnim istarskim ili ikavskim štokavsko-čakavskim dijalektom.

U nastavku su grafovi koji se odnose na zapažanje učiteljica razredne i predmetne nastave o utjecaju na usmeno i pisano izražavanje učenika, a potom i zajednička analiza rezultata.

Grafikon 36: (7) Što zapažate da najviše utječe na usmeno izražavanje učenika?

Grafikon 37: (8) Što zaključujete o pisanome izražavanju učenika na temelju uvida u njihove pisane radove?

Ispitanice zapažaju da na usmeno izražavanje učenika ponajviše utječe uža obitelj (29 odgovora, odnosno 85%), vršnjaci (26 odgovora, odnosno 77%), mediji (19 odgovora, odnosno 59%), zatim općenito učitelji i nastavnici u školi (17 odgovora, odnosno 50%). Mišljena su da na usmeno izražavanje nešto manje utječu društvene mreže (16 odgovora, odnosno 47%), šira obitelj (15 odgovora, odnosno 44%) i strani jezici (13 odgovora, odnosno 38%). Iz rezultata proizlazi da tek 12 ispitanica (odnosno 35%) smatra da na usmeno izražavanje učenika utječu učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika. Jedna je ispitanica pod ostalo navela da na njihovo izražavanje ovisi o tome čitaju li knjige.

Na temelju uvida u pisane radove učenika ispitanice su zaključile da na pisano izražavanje učenika najviše utječu općenito učitelji i nastavnici u školi (24 odgovora, odnosno 70%), uža obitelj (22 odgovora, odnosno 65%), učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika (17 odgovora, odnosno 50%) i društvene mreže (15 odgovora, odnosno 44%). Primjećuju nešto manji utjecaj vršnjaka (13 odgovora, odnosno 38%), medija (12 odgovora, odnosno 35%), stranih jezika (5 odgovora) te šire obitelji (3 odgovora). Irena Vodopija (2007: 10) ističe da je u suvremeno doba razvidna promjena u pisanoj komunikaciji jer se prilagodila novim medijima i njihovim prednostima, a ujedno i njihovim ograničenjima. Zbog produkcije pisanja kraćih pisanih poruka neki govore o pismu koje ima odlike govora, odnosno o novome funkcionalnom stilu.

Na učenike, njihovo usmeno i pisano izražavanju utječu različiti izvori koji ih okružuju, kojima se oni služe te koji ih zanimaju. U moderno su doba sve veći predmeti interesa mladih mediji (ponajviše elektronički) te društvene mreže koje se izrazito brzo razvijaju, što bi, pretpostavlja se, bilo razvidno u istraživanju učeničke populacije. Karol Visinko (2010: 95, usp. Težak 2002: 26) piše da je dobro znana Težakova opaska o utjecaju na rječnik i stil učenika, a ona glasi da su: „najčešće u uporabi one riječi koje učenici najčešće slušaju“. A ono što najčešće čuju, slušaju i usvajaju nesumnjivo je u poveznici s njihovom najužom sredinom koja govori određenim mjesnim govorom. Taj je govor djetetov prvi govor, pa time i najbliži i kasnije tijekom školovanja utječe na izražavanje učenika.

Podrobnijem bi se istraživanjem valjao ispitati utjecaj na usmeno i pismeno izražavanje učenika, čije bi polazište bila nastavna praksa (praćenje nastavnih satova, pregledavanja učeničkih bilješki, sastavaka, domaćih zadaća i školskih zadaćnica), a sve to s ciljem utvrđivanja objektivne slike.

Pišući o govornome razvoju i stvaranju jezične kupke, Irena Vodopija (2007: 13) naglašava kako je „dijete uronjeno u svoju obitelj, institucije u koje se postupice uključuje, u širu socijalnu zajednicu određenu geopolitičkim, gospodarstvenim i kulturološkim prilikama. Sve to uz osobni donos prinos uvjetuje djetetov jezični razvoj. Osobno djelovanje na jezičnome planu uvjetovano je vlastitom aktivnosti, obiteljskim, institucijskim i izvaninstitucijskim činiteljima. Kako bi se djetetu omogućimo razvoj do najviših osobnih mogućnosti, potrebna mu je potpuna uronjenost u jezičnu kupku.“ Pod sintagmom *jezična kupka* misli se na djelotvoran oblik učenja nekog jezika (Vodopija 2007: 13; usp. Kacjan 2006: 95), odnosno na ukupnost uvjeta u kojima se odvija jezični razvoj djeteta, ali i na učinkovito učenje jezika, napose materinskoga jezika.

Nastavljajući se na rečeno, možemo zaključiti da jezičnu kupku, u manjoj ili većoj mjeri, čine sve navedene sastavnice: učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika; učitelji i nastavnici u školi; uža obitelj (roditelji, braća i sestre); šira obitelj (bake, djedovi, ostala rodbina); vršnjaci; mediji (tiskani i/ili elektronički); društvene mreže (*Facebook, Instagram, TikTok, Snapchat, Viber...*); strani jezici (engleski, talijanski, njemački...) i ostalo.

4.6.2.5. Načelo zavičajnosti – jučer, danas, sutra

Ranije je u radu navedeno da se kategorija 2. 5. naziva *Načelo zavičajnosti – jučer, danas, sutra* odnosila se na pitanja otvorenog tipa (zadatak produženog odgovora i zadatak esejskog tipa). Pitanjima se ispitalo dosadašnje sudjelovanje u projektima i manifestacijama koje su uključivale promicanje načela zavičajnosti te prijedlozi učiteljica razredne i predmetne nastave za razvijanje načela zavičajnosti.

Na pitanje jesu li dosad sudjelovali u projektima ili u manifestacijama (kao što su npr. *Novigradsko proljeće*, *LiDraNo*) koje uključuju promicanje načela zavičajnosti i koje su zavičajnoga karaktera, većina se ispitanica (71%) potvrdno izjasnila oko sudjelovanja, što znači da je upitnikom potvrđena pretpostavka da učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin sudjeluju u projektima i manifestacijama koje uključuju promicanje načela zavičajnosti. Zavičajna tematika i zavičajni govor pokazali su se kao snažan poticaj za umjetnički izričaj i stvaranje autentičnih kreacija, a mahom su to literarna stvaralaštva, dramske igre i kazivanje poezije. Utvrđeno je da sudjeluju na smotri stvaralaštva darovitih učenika osnovne škole u sklopu Škole stvaralaštva *Novigradsko proljeće*. Važnost razvijanja i njegovanja ljubavi prema kulturnoj baštini prepoznale su ispitanice i u smotri Male glagoljske akademije *Juri Žakan* u Roču, koju pohađaju učenici šestih razreda osnovne škole iz Republike Hrvatske. Mnogo je ispitanica izjavilo da su dijalektalnim stvaralaštvom sudjelovale na smotri literarnog, dramsko-scenskog i novinarskog stvaralaštva naziva *LiDraNo* u različitim kategorijama (literarni rad, samostalni ili skupni scenski nastupi). Napomenule su da su njihovi učenici na *LiDraNu* ostvarili zapažene rezultate na općinskoj i županijskoj razini, a neki su od njih bili pozvani i na završnu državnu razinu. Uspješnost je pazinskih osnovnoškolaca u poveznici s načelom zavičajnost razvidna i prisustvovanjem na natječaju za recitiranje i učeničke pjesničke radove na čakavskom narječju *Di ča slaje zvoni*, čiji je organizator Čakavski sabor u Žminju.

Posebno treba izdvojiti da su učiteljice i učenici trećih razreda Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin uključeni u projekt *Zavičajne nastave*, koji se provodi u okviru promocije zavičajne nastave u odgojno-obrazovni sustav Istarske županije. Svake su godine, naročito u razrednoj nastavi, ali i ostale učiteljice predmetne nastave, uključene u različite školske projekte s ciljem razvijanja načela zavičajnosti, zavičajnoga govora te običaja i tradicije kraja (gastronomija, glazba, ples, prirodne ljepote, spomenici, zanati i slično)⁴¹.

Na kraju se od ispitanica zahtijevalo da daju prijedloge za razvijanje načela zavičajnosti, a iz njih još jednom proizlazi da su učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin svjesni važnosti načela zavičajnosti u učenju i poučavanju, kao i prednosti uključivanja zavičajnih govora i zavičajne tematike u nastavu.

U svojim su odgovorima naglasile da treba ustrajati u provedbi školskih projekata u vezi sa zavičajnosti, nastaviti započetu tradiciju održavanja Festivala zavičajnosti na kojem se predstavljaju provedene aktivnosti, a ujedno i povećati aktivnosti vezane za načelo zavičajnosti kako bi se približila važnost njegovanja te poznavanja vlastitoga kraja i svega što on jest. To bi bilo moguće ostvariti sudjelovanjem u različitim projektima, radionicama ili slobodnim (izvannastavnim) aktivnostima, čiji bi predmet interesa bila zavičajna tematika. Ispitanice predlažu zadatke vezane za proučavanje kulturne baštine zavičaja na kojima bi učenici i sami mogli primijeniti teoriju u praktičan rad, a koje bi uključivale ključne odrednice kraja: gastronomiju, glazbu i glazbene instrumente, igre, nošnje, običaje, plesove, rukotvorine, tradicijske zanate, usmenu predaju, gledanje dokumentarnih filmova o zavičaju i slično. Pri tome naglašavaju važnost suradnje s kulturnim institucijama, kao i nužnost organizacije susreta sa stanovništvom i stručnjacima u određenim područjima, koji bi učenicima na odgovarajući način prenijeli svoja znanja i vještine. Smatraju da bi se načelom zavičajnosti trebalo više baviti u svim nastavnim predmetima te izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima, uz veći poticaj i motivaciju učenika na uključivanje u sadržaje

⁴¹ Detaljnije o školskim projektima i manifestacijama u poveznici s načelom zavičajnosti u idućem poglavlju.

zavičajnoga karaktera. U sklopu nastave Hrvatskoga jezika, kako ističu ispitanice, treba produbljivati teme zavičajnosti i inzistirati na njima, što znači da se zalažu za posvećivanje više pozornosti ovom načelu te zahtijevaju veću zastupljenost i zavičajnih sadržaja i tekstova na narječjima u nastavi i u nastavnim materijalima. To odmah podrazumijeva i pronalaženje dodatnih sadržaja te materijala u poveznici sa zavičajem učenika, a ujedno navodi na promišljanje o sadašnjem udjelu zavičajne tematike u Kurikulu i udžbeničkoj literaturi. Predlažu uključivanje književnih (ali i neknjiževnih) ostvarenja pisanih zavičajnim govorom učenika u nastavu (posebice u nastavu književnosti), ali i poticanje učenika na stvaralačko izražavanje vlastitim zavičajnim govorom (u pisanom i usmenom obliku). Načelo se zavičajnosti ne ostvaruje samo tijekom nastave književnosti, već je bavljenje njime važno u kontekstu cjelokupne nastave Hrvatskoga jezika. Ranije je upitnikom utvrđeno da su ispitanice prepoznale važnost povezivanja i uspoređivanja nestandardnih i standardnih varijeteta radi lakšega usvajanja standarda i bogaćenja jezičnog svijeta učenika, kao i važnost (o)čuvanja zavičajnoga govora, pa s tim u vezi ispitanice zagovaraju provođenje aktivnosti koje se odnose na istraživanje mjesnih govora, prikupljanje i slušanje zvučnih zapisa, skupljanje jezičnoga blaga, uspoređivanje zavičajnoga govora i standardnog hrvatskog jezika ili uspoređivanje nestandardnojezičnih varijeteta učenika, stvaranje zavičajnih priručnika te razlikovnih rječnika i razlikovnih gramatika. Jedna je ispitanica sažela da se načelom zavičajnosti treba baviti te da se mora „više govoriti po domaće, i doma i od domi. Navaditi dicu i kuhat i plest i jest i kantat i plesat i sadit i delat... I sve ča rabi za lipo stat i živet... Po domaće!“.

4.6.3. Zaključak istraživanja

Ovim se istraživanjem željela utvrditi jezična praksa, stavovi te procjene učitelja razredne i predmetne nastave u poveznici s načelom zavičajnosti s ciljem unaprjeđenja nastave Hrvatskoga jezika. Cilj je istraživanja bio osvijestiti važnost razvijanja i njegovanja načela zavičajnosti, nužnost pridavanja veće pozornosti promicanju načela zavičajnosti i motiviranju učenika u svrhu razvijanja interesa za zavičajne sadržaje i zavičajni govor. Prije provedbe mrežnog istraživanja na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin postavljene su hipoteze koje su rezultati istraživanja potvrdili ili osporili.

Prva je pretpostavka glasila: *Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja*. Rezultati su istraživanja potvrdili ovu hipotezu. Naime, 91% ispitanica prepoznalo je važnost načela zavičajnosti u procesima učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika (v. grafikon br. 10), a jednak postotak ispitanica smatra da je ovo načelo važan element i s gledišta Kurikula te udžbeničke literature (v. grafikon br. 5).

Iako smatraju da je načelo zavičajnosti važan element u nastavi, većina je mišljenja da se ono nekoć njegovalo u većoj mjeri (v. grafikon br. 18) i da je ono često zanemareno prilikom provedbe nastave Hrvatskoga jezika (v. grafikon br. 19). Rezultati istraživanja (v. grafikone 8 i 9) pokazuju kritičnost učiteljica prema udžbeničkoj literaturi te na nedostatnu zastupljenost zavičajnih sadržaja i tekstova na narječjima u udžbenicima/čitankama za hrvatski jezik. U ovom je upitniku težište bilo na ispitivanju procjene ispitanica, a pomnijim bi istraživanjem valjalo ispitati zastupljenost načela zavičajnosti na primjeru aktualnih obrazovnih materijala. Ranije je već spomenuto da se nastavni materijali pripremaju za cijelu zemlju, pa je stoga nemoguće i nerealno očekivati da će oni moći obuhvatiti zavičajnu tematiku u potpunosti, kao i specifičnost pojedinih krajeva i govorne zajednice, no rezultati istraživanja upućuju na zanimanje učitelja za načelo zavičajnosti te potrebu za većom zastupljenosti načela zavičajnosti u materijalima za nastavu Hrvatskoga jezika. Od učitelja se zahtijeva da svojim

metodičkim i stručnim kompetencijama pripremi i prilagodi nastavne materijale te samu nastavu ciljano za određenu skupinu učenika, imajući u vidu nastavne okolnosti koje bitno utječu na značaj, ustroj i uspjeh odgojno-obrazovnih procesa nastavnoga predmeta.

Druga je pretpostavka glasila: ***U područnim je školama veća zastupljenost zavičajnih sadržaja.*** Ova tvrdnja nije u potpunosti potvrđena jer ne postoji znatna razlika u odgovorima ispitanica (v. grafikon br. 16). Prilikom tumačenja rezultata uzeta je u obzir činjenica da se svi učitelji pridržavaju jedinstvenoga dokumenta – kurikula, koji i jest propisan na razini Republike Hrvatske, a ujedno i time što je na nivou Škole odabrana udžbenička literatura, pa prema zastupljenosti zavičajnih sadržaja nema znatne razlike na primjeru Matične škole i njezinih Područnih škola.

Treća je pretpostavka glasila: ***U područnim je školama veća prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji.*** Rezultati potvrđuju navedenu pretpostavku (v. grafikon br. 17). 67% ispitanica smatra ili uglavnom smatra da je prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji veća u područnim školama. U poveznici s upotrebom jezika i jezičnih varijeteta, valjalo bi usporednim terenskim istraživanjem utvrditi udio zavičajnoga govora u cjelokupnoj školskoj komunikacijskoj praksi.

Četvrta je pretpostavka glasila: ***Učenici se tijekom nastave služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika.*** Rezultati pokazuju da 88% učiteljica smatra da se tijekom nastave učenici služe kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika (v. grafikon br. 35). Dobiveni podatci vezani za upotrebu jezika i jezičnih varijeteta dokazuju utjecaj zemljopisnih i jezičnih okolnosti u kojima se odvija nastava.

Peta je pretpostavka glasila: ***Učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin svjesni su prednosti uključivanja zavičajnih govora i zavičajne tematike u nastavu.*** Pretpostavku o prednosti uključivanja načela zavičajnosti u nastavu ispitanice su prepoznale i u cjelokupnoj školskoj praksi jer 65% ispitanica uviđa važnost provođenja zavičajne nastave u svim nastavnim predmetima (v. grafikon br. 15).

Rezultati istraživanja pokazuju da je komunikacija između učitelja/nastavnika i učenika uspješnija ako joj je posrijedi zavičajni govor (v. grafikon br. 21) te da učenici više prihvaćaju teme u vezi s načelom zavičajnosti jer su im one bliskije (v. grafikon br. 22), a ujedno se i lakše izražavaju kada govore o temama u vezi s njihovim zavičajem (v. grafikon br. 23). Ne iznenađuje stoga da se sve ispitanice zalažu za uključivanje više materijala kojima bi učitelji potakli te njegovali i načelo zavičajnosti i zavičajne idiome učenika (v. grafikon br. 27). U danim prijedlozima za razvijanje načela zavičajnosti još jednom proizlazi potvrda teze da su učitelji Hrvatskoga jezika u Osnovnoj školi Vladimira Nazora Pazin itekako svjesni prednosti njegova uključivanja u nastavu.

Smatraju da se povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta obogaćuje jezični svijet učenika i olakšava usvajanje standardna, što je u poveznici s prednostima uključivanja načela zavičajnosti (v. grafikone br. 24, 25 i 26).

Potvrda ove pretpostavke razvidna je u i shvaćanju da su zavičajni sadržaji iznimno važni zbog kulturoloških i didaktičkih razloga (v. grafikon br. 11), što se naglašava u teoriji nastave predmeta Hrvatskoga jezika. Iz njih proizlazi da je pojavnost sadržaja vezanih za načelo zavičajnosti iznimno važna zbog podizanja svijesti o njihovoj ulozi u komunikacijskoj i stvaralačkoj praksi te o njihovom odnosu prema standardnome jeziku, a posljedica takve (samo)svijesti održava se i na osjećanoj razini učenika (Težak 1996: 411).

Rezultati istraživanja pokazuju da uključivanje sadržaja u poveznici s načelom zavičajnosti ovisi o zanimanju učitelja/nastavnika, njegovoj inicijativi i spremnosti za uključivanje takvih sadržaja u nastavu (v. grafikone br. 12 i 13) stoga je važno da se tijekom školovanja budućih učitelja i nastavnika stvori i njeguje pozitivan odnos spram zavičajnih govora te osvijesti važnost i vrijednost svakoga zavičaja. Jezična osviještenost učitelja i nastavnika, kako ističe Karol Visinko, doprinosi (o)čuvanju zavičajnoga govora u sredini kojoj djeluje škola (usp. Visinko 2010: 119). Prepoznaju li oni prednost uključivanja zavičajnih govora i zavičajne tematike u nastavu, odnosno načela zavičajnosti uopće, moći će te vrijednosti i sami prenijeti na svoje učenike.

Šesta je pretpostavka glasila: *Učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin sudjeluju u projektima i manifestacijama koje uključuju promicanje načela zavičajnosti*. Većina se ispitanica (71%) potvrdno izjasnila oko sudjelovanja u projektima i manifestacijama zavičajnog karaktera. Sudjeluju na smotri stvaralaštva darovitih učenika osnovne škole u sklopu Škole stvaralaštva *Novigradsko proljeće*, na smotri Male glagoljske akademije *Juri Žakan* u Roču, na natječaju Čakavskoga sabora u Žminju *Di ča slaje zvoni*, a dijalektalnim su stvaralaštvom u različitim kategorijama sa svojim učenicima sudjelovale i na smotri literarnog, dramsko-scenskog i novinarskog stvaralaštva naziva *LiDraNo*. Ono što se posebno istaklo u odgovorima učiteljica jest uključenost u projekt *Zavičajne nastave*, koji se provodi u okviru promocije zavičajne nastave u odgojno-obrazovni sustav Istarske županije. Svake su godine, naročito u razrednoj nastavi, učiteljice sa svojim učenicima uključene u različite školske projekte s ciljem razvijanja načela zavičajnosti, zavičajnoga govora te običaja i tradicije zavičaja.

Iz svega navedenoga proizlazi da je poželjno i nužno provesti još istraživanja u poveznici s načelom zavičajnosti. Podrobnijem bi se istraživanjima valjalo ispitati uključenost načela tijekom školske godine i koje prednosti ono nosi, čije bi polazište bila nastavna praksa, a usporednim terenskim istraživanjem Matične škole i Područnih škola valjalo bi utvrditi udio zavičajnoga govora u cjelokupnoj školskoj komunikacijskoj praksi. Ovim se istraživanjem dobio uvid u jezičnu praksu, stavove te procjenu učitelja u poveznici s načelom zavičajnosti na primjeru jedne određene škole. Smatra se da se upitnikom i njegovom analizom osvijestila važnost razvijanja i njegovanja načela zavičajnosti, nužnost pridavanja veće pozornosti promicanju načela zavičajnosti i motiviranju učenika s ciljem razvijanja interesa oko zavičajnim sadržaja i zavičajnih govora.

5. Načelo zavičajnosti – danas i sutra : školski projekti Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin kao promicatelji načela zavičajnosti

Provedenim je istraživanjem utvrđeno da učitelji Hrvatskoga jezika Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin sudjeluju u projektima i manifestacijama koje uključuju promicanje načela zavičajnosti. U nastavku su izdvojeni školski projekti provedeni tijekom školske godine 2020./2021. s ciljem promocije zavičajne nastave na području Pazina i Pazinštine, no i Istarske županije uopće.

5.1. Institucionalizacija zavičajne nastave Istarske županije – Zavičajna nastava i Festival zavičajnosti

Istarska je županija 2014. godine pokrenula program „Zavičajne nastave“ u predškolskim ustanovama, a već je nagodinu započelo provođenje projekta i u osnovnim školama diljem Istarske županije, kasnije i u srednjim školama. Cilj je projekta ustrojavanje institucionalnoga oblika očuvanja i promicanja istarskog zavičajnog identiteta, prirodne i kulturne baštine Istre, njegovanje lokalnog bogatstva i posebnosti te uvođenje zavičajne nastave i tradicijske kulture u sve odgojno-obrazovne institucije na području Istarske županije. U sklopu projekta „Institucionalizacija zavičajne nastave Istarske županije“ organizira se i „Festival zavičajnosti“⁴² kojim se nastoji približiti kulturni identitet, govor,

⁴² „Festival zavičajnosti“ održava se od 2015. godine kao jednodnevna manifestacija posebno za vrtiće, osnovne i srednje škole, a mjesto je održavanja svake godine novi grad. Dosad su domaći festivala bili gradovi: Buje, Buzet, Medulin, Pazin, Poreč, Pula i Umag. (prema <https://www.istra-istria.hr/hr/clanci/istarska-zupanija-novosti/12291/u-tijeku-izrada-prirucnika-zavicajne-nastave/> . Pristupljeno 10. lipnja 2021.)

običaje te tradiciju djeci i učenicima, ali i objediniti sve aktivnosti u poveznici s načelom zavičajnosti i afirmacijom zavičajne nastave koje se odvijaju na područje Županije.⁴³

Početkom 2021. godine najavljena je izrada priručnika zavičajne nastave za sve odgajatelje, učitelje i nastavnike. Planirano je da on sadržava smjernice, izvore, korisne informacije te kontakte institucija i osoba s kojima bi mogli surađivati.⁴⁴

Program je provođenja zavičajne nastave temeljen na dobrovoljnom sudjelovanju učenika, odgojitelja, učitelja i nastavnika te je zasnovan na projektnome i istraživačkome radu. Sve su aktivnosti osmišljene s ciljem stjecanja znanja o zavičaju, upoznavanju njegove jedinstvenosti te (iz)gradnji zavičajnoga identiteta. U uvodnome sam dijelu rada već spomenula Bratulićev navod da je jedno od najsnažnijih obilježja identiteta (i osobe i naroda) upravo jezik (Bratulić 2011: 11), stoga ne čudi što se ovime posebna pozornost pridaje upravo govorima, odnosno dijalektima koji otkrivaju jezično bogatstvo Istre. Raznim se aktivnostima učenike potiče na učenje o povijesti, običajima i tradiciji, a sve to kako bi ono zavičajno bilo (sve)prisutno u životima mlađih generacija.

⁴³ Prema <http://www.za-nas.hr/zavicajna-nastava> . Pristupljeno 10. lipnja 2021.

⁴⁴ Prema <https://www.istra-istria.hr/hr/clanci/istarska-zupanija-novosti/12291/u-tijeku-izrada-prirucnika-zavicajne-nastave/> . Pristupljeno 10. lipnja 2021.

5.2. Poticanje načela zavičajnosti na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin⁴⁵

Zavičajna nastava

U okviru afirmacije zavičajne nastave u odgojno-obrazovni sustav Istarske županije, u Osnovnoj školi Vladimira nazora Pazin provodi se projekt „**Zavičajne nastave**“, čiji je cilj kreativno povezivanje zavičajne nastave s nastavnim programima, implementacija zavičajnih sadržaja u nastavne planove i programe te njegovanje zavičajnosti u širem interkulturalnom i multikulturalnom kontekstu, kao i njegovanje dvojezičnosti u lokalnoj zajednici, različitosti i posebnosti kultura. Voditelji su projekta učiteljice trećih razreda, a sudionici su projekta učenici trećih razreda MŠ Pazin i svih Područnih škola. Projektom se bave tijekom cijele školske godine korištenjem uobičajenih nastavnih metoda tijekom nastavnih sati u redovnoj i/ili izbornoj nastavi te u izvannastavnim aktivnostima, prilikom integriranih projektnih dana i terenskih nastava. Rezultati projekta predstavljaju se u sklopu završne prezentacije na projektnim danima, kada se prikazuju i rezultati istraživačkih i stvaralačkih radova (audiovizualni uradci, brošure, likovni i literarni radovi, plakati, seminarski radovi).⁴⁶

U Matičnoj školi Vladimira Nazora Pazin tijekom školske godine 2020./2021., osim provođenja spomenute „**Zavičajne nastave**“, nekoliko je učiteljica u razrednoj nastavi provelo projekt „**Istražujemo Istru**“, čiji je cilj bio istraživanje i proučavanje zavičajnih biljka, životinja, naselja, jezika, pjesama, plesova i druge posebnosti zavičaja. Učiteljice Hrvatskoga jezika organizirale su projekt „**Mitovi i legende**“ u kojem su sudjelovali učenici 7. razreda MŠ Vladimira Nazora Pazin. Svrha je bila upoznavanje kulturne baštine (mitova i legendi) rodnoga kraja učenika te izražajnost u njihovome usmenome pripovijedanju. Održano je i mnogo projekata u vezi s promicanjem ljubavi prema domovini i hrvatskome

⁴⁵ Navedeni su projekti dio Školskoga kurikula Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin te su dostupni na mrežnoj stranici škole.

⁴⁶ Prema <http://os-vnazora-pazin.skole.hr/skola/projekti> . Pristupljeno 11. lipnja 2021.

jeziku („Moja domovina RH – Prirodne ljepote“, „Prirodne ljepote RH“, „Razglednice moje domovine“, „Glagoljica“, „Pravopisni odred“).

Područna je škola Gračišće organizirala projekt „**Istarska županija**“ podnaslova „**Moje mjesto Gračišće**“. U program su, uz učiteljicu i učenike 3. razreda, bili uključeni i njihovi roditelji. Važnost je projekta u shvaćanju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti s namjerom osvještavanja potrebe (o)čuvanja narodnog blaga, obiteljskih tradicija i običaja. Naziv „**Istarska županija**“ odnosi se i na projekt proveden u 2. i 3. razredima u Gračišću, također namijenjenom razvijanju ljubavi prema svome zavičaju.

U Područnoj su školi Karojba učenici 3. razreda s učiteljicom sudjelovali na projektu „**Rječnik istarskih riječi – Da se ne pozabi**“. Istražujući usmene i pisane materijale na čakavštini te surađujući s članovima uže i šire obitelji, učenici su se upoznavali sa zavičajnim govorom, otkrivali nove riječi i značenje, a to je zasigurno utjecalo na razvijanje ljubavi prema zavičaju i zavičajnom govoru. Tijekom školske godine 2020./2021. proveden je projekt „**Priče i legende iz mog kraja**“, namijenjen 1. razredima i članovima njihove obitelji. Cilj je projekta bilo razvijanje usmenoga izražavanja slušanjem i pričanjem priča, upoznavanje s usmenom predajom zavičaja, njegovanje zavičajnoga govora te kreativno izražavanje zavičajnim govorom i nekom drugom umjetničkom mogućnosti (crtež, glazba, ples, pokret...).

Područna škola u Lupoglavu provela je projekt „**Putujemo i istražujemo Istrom**“ među učenicima 3. razreda, razvijajući ljubav prema zavičaju i Istri. Učenici 6. razreda, odnosno polaznici izvannastavnih aktivnosti Likovna grupa i Mali glagoljaši upoznavali su kulturnu i prirodnu baštinu zavičaja sudjelovanjem na projektu „**Baština na svili**“. Stečeno su znanje vezano za zavičajnu baštinu pretočili u motive koje su oslikali na svili.

U Područnoj školi Motovun održan je projekt „**Domaće beside moga kraja**“ u kojem su učiteljica, učenici i njihovi roditelji pronalazili i zapisivali riječi zavičajnoga govora, sastavili razlikovni rječnik te su učenici pomoću njega morali samostalno osmisliti literarni uradak na svome zavičajnom govoru.

U Područnoj školi Sveti Petar u Šumi učiteljica je s učenicima 3. razreda provela projekt „**Moj zavičaj – Istra**“, kojim u upoznavali bogatu kulturnu i povijesnu baštinu zavičaja, spoznavali njihovu simboliku u prošlosti i danas, a sve to s ciljem poticanja interesa i ljubavi prema svome zavičaju. Učenici 6. razreda su s učiteljicom sudjelovali u provedbi projekta „**Glagoljica na tlu Istre**“. Osim upoznavanja kulturne baštine i glagoljaštva Istre te proučavanja glagoljice, učenike se podučavalo poštivanju i očuvanju zavičajne kulture.

U Područnoj školi Tinjan održan je projekt „**Glagoljica**“, čiji su sudionici bili učenici 3. razreda. Uz učenje i proučavanje pisma, izrađivanje kreativnih materijala, učenike se upoznavali s bogatom povijesnom i kulturnom baštinom radi njegovanja tradicije, običaja i kulture Istre. Treći su razredi imali prilike sudjelovati i u projektu „**Istražujemo Istru**“ u sklopu kojeg su upoznavali istarske gradove, poznate osobe iz Istre te gastronomiju, napjeve i plesove Istre. Učenici su istraživali, izrađivali knjigu, pjevali, plesali te pisali pjesme na čakavštini. Projekt „**Kosir**“ proveden je u 5. razredima, a njegova je svrha bila upoznati učenike sa starim i tradicionalnim alatima, kako se njima služiti na siguran način te naučiti nešto više o zavičaju i gospodarstvu zajednice.

U Područnoj školi Trviž realiziran je projekt „**Putujem i istražujem Istru**“ u kojem su učenici 3. razreda proširivali znanje o Istarskoj županiji, upoznavali njezine geografske raznolikosti te prikupljali i izlagali informacije o gradovima i općinama. Projekt „**Razglednicom po Lijepoj našoj**“ uključivao je učenike 4. razreda te su njime učili o ostalim gradovima i naseljima u Republici Hrvatskoj, čime su razvijali ljubav prema domovinu i zavičaju. S učenicima 8. razreda učiteljica je organizirala projekt „**Škrinjica čakavske baštine**“, kojim se nastojalo osvijestiti i upoznati raznolikost hrvatskog jezika te čakavsko narječje i njegove posebnosti. Cilj je bio upoznati kulturu i ljepotu zavičaja u kojem žive, a u razgovoru sa starijima zabilježiti čakavske riječi i izraze koji polako padaju u zaborav kako bi na kraju izradili knjižnicu s rječnikom zavičajnih riječi i običaja.

5.3. Dijalektalno stvaralaštvo učenika

„Proljeće“ je tradicionalan učenički list Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin, koji je, u okolnostima pandemije, u školskoj 2020./2021. godini objavljen u izmijenjenom mrežnom izdanju. Dio časopisa čini „Literarni kutak“ u kojem su objedinjeni učenički poetski i prozni stvaralački radovi smješteni u različitim kategorijama. Za potrebe ću ovoga rada spomenuti kategoriju „Čakavići“ u kojoj su učenici izražavajući se svojim mjesnim govorima dali doprinos dijalektalnu stvaralaštvu i zavičaju, potvrđujući time da *domaći zajik* itekako živi i među najmlađima.

Ovogodišnji radovi učenika iz učeničkoga lista „Proljeće“ – „Čakavčiči“⁴⁷

Lana Komar, 8. r., PŠ Lupoglav

NI LAKO BILO

Vajki su mi noniči i none pripovedali,
kako su oni prvo bivali,
kako su kravan jest prvo nego sebe dali.

Z jutra se va zoru stali i na njivu
kantajuć hodili.
Belo kravu s štale skurili,
crnin juncon su spona stavili.

Kurjere i auti nisu imali,
do škole i grada hodeć su hodili.
Koliki su put va škole zakasnili,
toliki puti su ih kaštigali.

Robo se samo za h mašo opralo.
Pidžame se ni imalo.
Po noće so škuren hodili
i pod feralon navečer molili.

⁴⁷ Učenički radovi preuzeti su iz mrežnoga izdanja učeničkoga lista „Proljeće“ 2021. godine:
<https://sites.google.com/view/proljece2021/home/literarni-kutak>.

U njima je razvidno da se učenici služe i stvaraju zavičajnim govorom, a gdje kad u upotrebi mogu pogriješiti pa bi ih učitelji trebali ispraviti. Zamijećena su dva primjera nepravilnoga korištenja zavičajnim idiomom (*belo kravu* > *belo kravo*, *cvjetić* > *cvetić*).

Katia Šćulac, 4. r., PŠ Trviž

KAKO JE LIPO U MIRU ŽIVIT

Kako je lipo u miru žvit
I sa svima pretel bit.
Mir vole svi
U miru sretni smo MI
Mir voli cvjetić mali
A ni priroda se s tim ne šali.
Uništiti je ne smimo
Jer bi nan mogla tornat fino.
Mir vole ptice velike i male
Mir vole ribice plave...
U miru je lipo žvit
I bez rata bit...
Da u miru žive svi
Želje su moje
I neka tako bude
Pa će nan svima bit BOLJE!

Lucija Pavletić, 6. r., PŠ Trviž

ČA JE TO JUBAV

Jubav je kad malo dite
Šepavega breka gladi
Kad se lačnemu tiću
Hičica mića sagrađi.
Kad se staroj nonici
U hižu drevo donese
Kada brata svoga
Sestra spat ponese.
Jubav je sve lepo
Na svetu, o njoj
Vajka rabi govorit.
Svaki dan reć
Ocu i materi
Ja vas jako volin.

Antonio Fabijan, 8. r., PŠ Lupoglav

NA NJIVE

Na njive od ranega jutra,
do kasnega polna,
težaki delaju.
Teško delaju,

svaki dinar s mukon i znojen zaradiju.
Na kraju dana se tornivaju doma,

za polnoće,
mučni i umorni, u svoje kuće.

Grejo spat, da bi se zjutra u pet stali sa svon sviton,
i pošli delat, sa svojon kompanijon.

David Kos, 8. r., PŠ Lupoglav

STARI POT

Stari pot
tu stoji,
svoja duga
leta broji.
Po njemu
auti i trahtori
peštajo,
po njemu se dica
z bičikleto pejajo.
Po njemu gredu ljudi
na svojo kampanjo,
čuvajo ga i popravljajo
ako ga malo rovinajo.
Ta stari pot
se sakemu veseli,
ki god po njemu pasa.

Ivana Matijašić, 4. r., PŠ Trviž

MOJ KRAJ

Tići kantaju u mojen kraju
Mački mjauču, breki laju,
Peteh kukuriče,
Sused viče
Dica se igraju.
Sunce topli,
Maglu pred sobon goni.
Proljeće se torniva, to se zna!
Rožice su u cvatu
Zima gre ća i neka ne torna...

Sara Cvijanović, 8. r., PŠ Trviž

BEZ OKA POLE KRUŽNEGA TOKA

Jedan put smo se u školu pejali s vituron
i čin smo sili mat je rekla da se vežemo,
ma vaja je rekla prešturo.
Aš mlaji brat je ni poslušā nego je po sici propensa skakat.
Skaka je iz desnega na livo,
vaje je vitura šla po krivo.
Sve se treslo ko daščica,
ma ne stat na miru va sica.
Mat mu je jopet da se zaveže ponovila,
on je ni poslušā.
A ća je ona stila..?
Ma kad smo došli do kružnega toka,
san pensala da će mi past oba oka.
Neki barba se je vaje na delo zaletija,
ali smo na vrime frmali.
Ma brat dobro da si ni glavu polomija.
Pole tega puta skakat više ni vidija i
od tad je vāj kucu zavežen sidija.

6. Zaključak

Hrvatski jezik smatra se najopsežnijim školskim predmetom osnovnoškolskoga obrazovanja, a ujedno je neophodan za učenje i poučavanje u svim ostalim školskim predmetima na svim odgojno-obrazovnim razinama. Glavna zadaća nastave Hrvatskoga jezika jest razvijanje komunikacijske kompetencije na materinskome jeziku s ciljem uspješnoga ovladavanja komunikacijskim sposobnostima i vještinama u svim jezičnim djelatnostima. U radu je istaknuto da komunikacijska kompetencija istovremeno podrazumijeva i komunikaciju na hrvatskome standardnom jeziku i očuvanje zavičajnoga idioma kao bitne odrednice identiteta svakoga pojedinca. U osnovnoškolskim odgojno-obrazovnim procesima načelo se zavičajnosti opravdano javlja kao važan element ne samo nastave školskoga predmeta Hrvatskoga jezika već je on sastavni dio mnogih, ako ne svih školskih predmeta. Važnost njegova uključivanja proizlazi iz kulturoloških i didaktičkih razloga, a pojavnost je sadržaja vezanih za načelo zavičajnosti iznimno važna zbog podizanja svijesti o njihovoj ulozi u komunikacijskoj i stvaralačkoj praksi te o njihovu odnosu prema standardnome jeziku. Posljedica takve (samo)svijesti odražava se i na osjećanoj razini učenika. U teorijskom i istraživačkom radu istaknute su i potvrđene prednosti načela zavičajnosti u sklopu nastave Hrvatskoga jezika. Učenici najlakše uče u svom okruženju jer je to učenje spoznajno i spontano doživljeno, a njihova aktivna uključenost u istraživanje i učenje te neposredan dodir sa stvarnošću rezultiraju boljim razumijevanjem sadržaja i širenjem spoznaja. Ljubav prema zavičaju uvelike vežemo za djetinjstvo i mladost pa će oni učenici koji su odrastanjem zavoljeli zavičaj, moći svoju ljubav prenijeti i na mlađe generacije. Najlakše, najtočnije i najiskrenije se učenici izražavaju na idiomu koji najbolje poznaju – zavičajnim govorom. Izražavajući se uspješno na zavičajnom idiomu, učenik ostvaruje sigurnost, svjesnost i samopouzdanje u komunikaciji pa će mu taj oslonac poslužiti u savladavanju jezika koji tek uči u odgojno-obrazovnim institucijama. To potvrđuje dobro znana Težakova teza „kako put do standardnoga jezika vodi preko zavičajnoga govora, da se do ovladavanja gramatikom književnog jezika najbrže i najsigurnije stiže uz pomoć intuitivne gramatike“ (Težak 1996: 407). Prednost i bitnost uključivanja zavičajnih sadržaja i zavičajnih

idioma, odnosno načela zavičajnosti moraju biti svjesni učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika, štoviše svi učitelji i nastavnici na svim odgojno-obrazovnim razinama jer svi oni izravno sudjeluju u izgradnji identiteta pojedinca i zavičaja, jezične kulture, pa time i kulture uopće. Potrebno je osvještavati važnost i potrebu za razvijanjem zavičajnoga identiteta, vrjednovanjem i čuvanjem tradicije, kako ne bi bila prepuštena zaboravu, naročito u uvjetima sve prisutnije globalizacije. Primjena je načela zavičajnosti moguća i zapravo nužna u svim nastavnim predmetima i na svim odgojno-obrazovnim razinama. Rezultati istraživanja pokazali su da su učitelji prepoznali načelo zavičajnosti kao važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika i svjesni su prednosti uključivanja načela zavičajnosti u odgojno-obrazovne procese. Valja istaknuti da je ujedno potvrđeno kako uključivanje sadržaja u poveznici s načelom zavičajnosti ovisi o zanimanju učitelja/nastavnika, njegovoj inicijativi i spremnosti za uključivanje takvih sadržaja u nastavu pa je važno da se tijekom školovanja budućih učitelja i nastavnika stvori i njeguje pozitivan odnos spram zavičajnih govora te osvijesti važnost i vrijednost načela zavičajnosti jer *što ne dolazi od srca, k srcu ne ide*. U radu bi se uvijek trebali voditi tom mišlju. Jezična osviještenost učitelja i nastavnika doprinosi (o)čuvanju zavičajnoga govora u sredini kojoj djeluje škola. Prepoznaju li oni prednost uključivanja zavičajnih govora i zavičajne tematike u nastavu, odnosno načela zavičajnosti uopće, moći će te vrijednosti i sami prenijeti na svoje učenike, a upućujući učenike na važnost očuvanja i zaštite načela zavičajnosti, učenici upoznaju vrijednosti vlastite kulturne baštine, stvaraju sliku o društvu u kojem žive i na taj način postaju spremni za aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvenom životu. Uključivanje načela zavičajnosti stoga se nameće sve više kao potreba da se, i u odgojnome i u obrazovnome smislu, djeci i učenicima približi zavičaj i zavičajno, uočavajući i prihvaćajući njegovu tisućljetnu interkulturalnost i multikulturalnost.

Zanimanje za zavičajnu tematiku i zavičajne idiome potaknulo me da se u ovom diplomskome radu, budućem zanimanju i daljnjem djelovanju posvetim, ili barem pokušam posvetiti, načelu zavičajnosti, stoga se nadam da sam ovim radom uspjela u naumu da doprinesem zavičaju, *svojemu rodnome pragu*, te se nadam da ću njime uspjeti osvijestiti važnost razvijanja i njegovanja načela zavičajnosti, nužnost pridavanja veće pozornosti

promicanju načela zavičajnosti i motiviranju u svrhu razvijanja interesa za zavičajne sadržaje i zavičajni govor, a sve to radi poboljšanja kvalitete nastave Hrvatskoga jezika.

7. Popis literature

- Alerić, M. (2006). *Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom*. Lahor, vol 2, br. 1, str. 190.–206. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/10914>.
- Alerić, Marko i Gazdić-Alerić Tamara (2009) *Pozitivan stav prema hrvatskome standardnom jeziku kao uvjet njegova uspješnijega ovladavanja*. Zagreb : Lahor, god. 4, br. 7, str. 5.–23. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/45250>.
- Berbić Kolar, Emina (2015) *Zavičajni idiom u nastavi Hrvatskoga jezika*. U: Suvala, Anđa i Pandžić, Jasna (ur.) *Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku*. Zagreb : Agencija za odgoj i obrazovanje, 73–77. Preuzeto s: <https://www.azoo.hr/izdavacka-djelatnost-arhiva/nestandardni-hrvatski-jezik-prema-standardnom-hrvatskom-jeziku/>.
- Bežen, Ante (2005) *Zavičaj i zavičajnost u znanosti i obrazovanju*. Split : Školski vjesnik, 54, 3–4, str. 183.–194.
- Biletić, Boris (2019) *Istarsko troknjižje : Značajnici i teme 19. i 20 stoljeća* (knj. 2), *(Nad)zavičajne vrijednosti, 1984.–2019.* (knj. 3) Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada
- Blažeka, Đuro (2003) *Usvajanje gramatičkih kategorija pomoću učenikova zavičajnog idioma*. U: *Dijete i jezik danas – Učitelj hrvatskoga jezika i učitelj stranoga jezika za učenike mlađe školske dobi*. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Visoka učiteljska škola u Osijeku, str. 108.–118.
- Bratulić, Josip (2011) *O hrvatskom identitetu, neposredno*. U: Lukić, Zorislav; Skoko, Božo. (ur.) *Hrvatski identitet*. Matica hrvatska : Zagreb
- *Djetinjstvo i zavičajnost: jesu li u krizi?* (2016), Zbornik radova – 7. okrugli stol o zavičajnosti u knjigama za djecu i mlade. Ribičić, Grozdana (ur.) Split : Gradska knjižnica Marka Marulića Split

- Dvornik, Dijana (2012) *Splitska zavičajna baština u literaturi primjerenoj djeci*. U: *Zavičajnost u knjigama za djecu i mlade* : 1. i 2. okrugli stol. Ribičić, Grozdana; Vesna Mihanović (ur.), Split : Gradska knjižnica Marka Marulića, str. 21.–33.
- Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2005) *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada
- Gagić, Marija (2017) *Rječnik pazinskoga govora*. Pazin : Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre ; Zadar : Matica hrvatska, Ogranak Zadar
- Hranjec, Stjepan (2009) *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb : Alfa
- Ivetić, Marija (2000) *Pazin na starim razglednicama = Pisino nelle vecchie cartoline*. Pazin : Grad Pazin
- *Jezik, kultura i književnost u suvremenom svijetu* (2015) : zbornik radova sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Međimurski filološki dani II. Zagreb : Učiteljski fakultet
- Jurdana, Vjekoslava (2015) *Igri : mala zavičajna čitanka : (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervaisa)*. Pula : Sveučilište Jurja Dobrile
- Kalogjera, Damir (2003) *Bilješke o dijalektu u društvu i u nastavi jezika*. U: Pavličević-Franić, Dunja i Kovačević, Melita (ur.) *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini: II. Teorijska razmatranja, primjena*. Zagreb: Naklada Slap : Sveučilište, str. 171.–179.
- Klarić, Alvišana (2017) *Jezik čakavske poezije Tugomila Ujčića*. Zadar : Croatica et Slavica Iadertina, vol. 13/2, br. 13., str. 225–234.
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/198790>.
- *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini : 1. Prikazi, problemi, putokazi* (2002), Kovačević, Melita; Pavličević-Franić, Dunja (ur.) Jastrebarsko : Naklada Slap
- *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini : 2. Teorijska razmatranja, primjena* (2003), Kovačević, Melita; Pavličević-Franić, Dunja (ur.) Jastrebarsko : Naklada Slap
- *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije* (2019) (https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/HR-OSiGM_kurikulum.pdf)

- Listeš, Srećko (2019) *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskoga jezika 2*. Zagreb : Školska knjiga
- Listeš, Srećko i Grubišić Belina, Linda (2016) *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga
- Lužina, Jelena; Rakovac, Milan; Šiklić, Josip (2020) *ČAKAVSKI SABOR: 1970. – 2020*. Žminj : Čakavski sabor ; Pula : Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika
- Mićanović, Krešimir (2006) *Hrvatski s naglaskom : standard i jezični varijeteti*. Zagreb : Disput
- Nemeth-Jajić, Jadranka i Prvulović, Petra (2012) *Zavičajni (čakavski) govor u razrednoj nastavi*. Split : Školski vjesnik, god. 61, br. 3, str. 289.–304. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/86893>.
- *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* (2019) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html)
- Osnovna škola Vladimira Nazora Pazin – *Godišnji plan i program rada škole za 2020./2021. školsku godinu* (2020) (http://os-vnazora-pazin.skole.hr/upload/os-vnazora-pazin/images/static3/2579/File/GPP_2020_21_web.pdf)
- Osnovna škola Vladimira Nazora Pazin – *Školski kurikulum Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin* (2020) (http://os-vnazora-pazin.skole.hr/upload/os-vnazora-pazin/images/static3/2579/File/Skolski%20kurikulum%202020_21.pdf)
- Pavličević-Franić, Dunja (2005) *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb : Alfa
- Pavličević-Franić, Dunja (2006) *Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije*. Lahor : časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik, vol. 1 br. 1, str. 1.–14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/10362>.
- *Pazinski memorijal* (1989) Pazin : Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre, god. 13, knj. 19, sv. 2.

- Petrović, Bernardina, Brač, Ivana (2008). *Slavonski dijalekt u udžbenicima hrvatskog jezika i književnosti*. Hrvatski časopis za teoriju i praksu nastave, 6/2, str. 173.–183. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/41097>.
- Pliško, Lina (2009) *Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt u svjetlu Hrastina istraživanja*. Hrvatski dijalektološki zbornik, br. 15, str. 111.–124. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/144133>.
- Preporuka Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (2018) ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=BG))
- Puljak, Lucija (2011) *Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi*. Časopis za hrvatske studije, god 7, br. 1, str. 293.–305. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/86380>.
- Rimanić, Mirjan (2007) *Pazin : srce Istre*. Pazin : Pučko otvoreno učilište
- Rimanić, Mirjan (2017) *Pazin osobno*. Pazin : Grad Pazin
- Sijerković, Milan (2011) *Pazin između jutarnje mrzline i podnevne vrućine : crtice o vremenu i klimi Pazina i Pazinštine*. Pazin : Gradska knjižnica Pazin
- Skelin Horvat, Anita (2017) *O jeziku i identitetima hrvatskih adolescenata*. Zagreb : Srednja Europa
- Šimleša, Pero (1975). *Načelo zavičajnosti kao aspekt povezanosti škole sa životom*. U: Kalčić, Mario (ur.) *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora, Žminj* : Čakavski sabor, sv. 7, str. 19.–39.
- Škarić, Ivo (2006) *Hrvatski govorili!*. Zagreb : Školska knjiga
- Šnidaršić, Branko (1975) *Primjena načela zavičajnosti u slobodnim aktivnostima*. U: Kalčić, Mario, ur. *Zavičajna književnost u nastavi – zbornici Čakavskog sabora, Žminj* : Čakavski sabor, sv. 7, str. 95.–101.
- Težak, Stjepko (1996) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb : Školska knjiga
- Turza-Bogdan, Tamara (2009) *Stavovi nastavnika o kajkavskome narječju*. Hrvatski : časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i

pismenoga izražavanja te medijske kulture. Zagreb : Učiteljski fakultet, Odsjek u Čakovcu, , god. 7, br. 1, str. 173.–192. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/75278>.

- Turza-Bogdan, Tamara (2013) *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika : prilozi za osnovnoškolsku nastavu*. Čakovec : Matica hrvatska, Ogranak
- Ujčić, Rudolf (2015) *Istarske čakavske dijalektološke teme*. Pula : Ogranak Matice hrvatske
- Ujčić, Tugomil (1983) *Castrum Pisinum*. Pazin : Istratisak
- Visinko, Karol (2003) Standardni jezik i zavičajni idiom u školi. U: Bjelanović, Živko; Pilić, Šime (ur.) *Zbornik Ivana Mimice : u povodu 70. rođendana*. Split : Časopis Školski vjesnik, br. 1–2, str. 79.–86.
- Visinko, Karol (2010) *Jezično izražavanje u nastavi Hrvatskoga jezika – Pisanje*. Zagreb : Školska knjiga
- Visinko, Karol (2014) *Čitanje : poučavanje i učenje*. Zagreb : Školska knjiga
- Vizek-Vidović, Vlasta i sur. (2003) *Psihologija obrazovanja*. Zagreb : IEP-VERN'
- Vodopija, Irena (2007) *Dijete i jezik : od riječi do SMS-a*. Osijek : Matica hrvatska, Ogranak Osijek
- Vranić, Silvana (2005) *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka : Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku
- Vranić, Silvana (2014) *Skica za portret dijalektologa Petra Šimunovića*. Rijeka : FLUMINENSIA, god. 26, br. 2, str. 41.–52. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/133643>.
- Vranić, Silvana; Močibob, Iva (2006) *Prilog istraživanju govora Karojbe*. FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, vol. 18, br. 2, str. 23.–36. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/9937>.
- *Zavičajnost, globalizacija i škola* (2006) Gospić : Visoka učiteljska škola
- Zubčić, Sanja (2006) *Akcenatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (sinkronijski i dijakronijski aspekt)*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
- Zubčić, Sanja (2017) *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.

Mrežni izvori

- Dječji vrtić Olga Ban Pazin: <http://vrtic-olgaban-pazin.hr/o-nama/>. Pristupljeno 19. svibnja 2021.
- Državni zavod za statistiku: <https://www.dzs.hr/>. Pristupljeno 13. svibnja 2021.
- Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile Pazin: <https://www.gssjd.hr/>. Pristupljeno 19. svibnja 2021.
- Grad Pazin – mjesni odbori: <https://www.pazin.hr/grad-pazin/mjesni-odbori/>. Pristupljeno 17. svibnja 2021.
- Grad Pazin – stanovništvo: <https://www.pazin.hr/o-pazinu/stanovnistvo/>. Pristupljeno 16. travnja 2021.
- Hrvatski jezični savjetnik: <https://jezicni-savjetnik.hr/>. Pristupljeno 23. svibnja 2020.
- Institucionalizacija zavičajne nastave Istarske županije: <http://www.zanas.hr/zavicajna-nastava> . Pristupljeno 10. lipnja 2021.
- Istarska županija: *U tijeku izrada priručnika zavičajne nastave*: <https://www.istra-istria.hr/hr/clanci/istarska-zupanija-novosti/12291/u-tijeku-izrada-prirucnika-zavicajne-nastave/> . Pristupljeno 10. lipnja 2021.
- *Key competences for lifelong learning* (2018): <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>. Pristupljeno 14. svibnja 2021.
- Osnovna škola Vladimira Nazora Pazin – projekti <http://os-vnazora-pazin.skole.hr/skola/projekti> . Pristupljeno 11. lipnja 2021.
- Osnovna škola Vladimira Nazora Pazin: <http://www.os-vnazora-pazin.skole.hr/>. Pristupljeno 17. svibnja 2021.
- Pazinski kolegij: <https://www.pazinski-kolegij.hr/>. Pristupljeno 19. svibnja 2021.
- Pazinština: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2046>. Pristupljeno 16. svibnja 2021.
- *Proljeće* (učenički list Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin), 2020. <https://sites.google.com/view/proljece2021/home>. Pristupljeno 12. lipnja 2021.

8. Prilozi

17. 06. 2021.

Istraživanje načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

Istraživanje načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

* Required

Upitnik za učitelje i nastavnike Hrvatskoga jezika

Poštovani učitelji/nastavnici,

u nastavku se nalazi anoniman upitnik osmišljen u svrhu istraživanja načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin (matične škole Pazin i njezinih područnih škola). Dobiveni podatci bit će korišteni isključivo za potrebe izrade diplomskoga rada, pod mentorstvom prof. dr. sc. Karol Visinko i sumentorstvom prof. dr. sc. Silvane Vranić na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Rijeci.

Upitnik je u potpunosti anoniman, stoga vas molim da iskreno odgovorite na sva pitanja.

Zahvaljujem vam na sudjelovanju, odvojenom vremenu, trudu, pomoći i suradnji.

Roberta Špoljarić, studentica jednopredmetnoga studija Hrvatski jezik i književnost na Filozofskome fakultetu u Rijeci

1. Osnovni podatci

1. Spol *

Check all that apply.

- M
 Ž

2. Navedite mjesto prebivališta. *

3. Ako ste dosad mijenjali svoje prebivalište, navedite sva mjesta stanovanja. *

4. Koliko imate godina staža u nastavi? *

Mark only one oval.

- manje od godinu dana
- od 1 do 5 godina
- od 5 do 10 godina
- od 11 do 20 godina
- od 21 do 30 godina
- više od 30 godina

5. Koju vrstu nastave predajete? *

Check all that apply.

- razredna nastava
- predmetna nastava

6. Gdje sada predajete? *

Check all that apply.

- u matičnoj školi Pazin
- u područnoj školi
- u matičnoj školi Pazin i u područnoj školi

Other: _____

7. Gdje ste dosad predavali? *

Check all that apply.

- u matičnoj školi Pazin
- u područnoj školi
- u matičnoj školi Pazin i u područnoj školi
- u matičnoj školi Pazin i u nekoj drugoj školi
- u područnoj školi i u nekoj drugoj školi

Other: _____

8. Koji razred/razrede trenutno podučavate? (Moguće je odabrati više odgovora.) *

Check all that apply.

- 1. razred
- 2. razred
- 3. razred
- 4. razred
- 5. razred
- 6. razred
- 7. razred
- 8. razred

2. Jezična praksa, stavovi i procjene učitelja i nastavnika

Kod sljedećih tvrdnji označite odgovor koji najbolje odgovara Vašem mišljenju.

- 1 – ne slažem se
- 2 – uglavnom se ne slažem
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – uglavnom se slažem
- 5 – slažem se

2. Jezična praksa, stavovi i procjene učitelja i nastavnika

2. 1. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta Kurikula* i udžbeničke literature

* Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019.

9. *

Mark only one oval per row.

	ne slažem se	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se ne slažem	uglavnom se slažem	slažem se
Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika.	☐	☐	☐	☐	☐
U Kurikulu ima dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti u nastavi od prvoga do četvrtoga razreda osnovne škole.	☐	☐	☐	☐	☐
U Kurikulu ima dovoljno tema koje obuhvaćaju načelo zavičajnosti u nastavi od petoga do osmoga razreda osnovne škole.	☐	☐	☐	☐	☐
Zastupljenost je zavičajnih sadržaja u udžbenicima/čitankama za hrvatski jezik izrazito mala.	☐	☐	☐	☐	☐
Zastupljenost je tekstova na narječjima u udžbenicima/čitankama za hrvatski jezik izrazito mala.	☐	☐	☐	☐	☐

2. 2. Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika s gledišta učitelja/nastavnika

10. *

Mark only one oval per row.

	ne slažem se	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se ne slažem	uglavnom se slažem	slažem se
Načelo je zavičajnosti važan element učenja i poučavanja u nastavi Hrvatskoga jezika.	☐	☐	☐	☐	☐
Pojavnost je zavičajnih sadržaja u Kurikulu iznimno važna zbog kulturoloških i didaktičkih razloga.	☐	☐	☐	☐	☐
Uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o zanimanju učitelja/nastavnika za tu temu.	☐	☐	☐	☐	☐
Uključivanje zavičajnih sadržaja ovisi o spremnosti učitelja/nastavnika za uključivanje takvih sadržaja u nastavu.	☐	☐	☐	☐	☐
Načelom se zavičajnosti treba baviti pretežito u sklopu učeničke slobodne (izvannastavne) aktivnosti (npr. literarne, dramske, recitatorske, radiotelevizijske).	☐	☐	☐	☐	☐
Zavičajnu nastavu treba provoditi u svim nastavnim predmetima.	☐	☐	☐	☐	☐
Smatram da je zastupljenost zavičajnih sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐

veća u područnim školama.					
Smatram da je prisutnost zavičajnoga govora u komunikaciji veća u područnim školama.	☐	☐	☐	☐	☐
Smatram da se načelo zavičajnosti nekoć njegovalo u većoj mjeri.	☐	☐	☐	☐	☐
Načelo se zavičajnosti često zanemaruje prilikom provedbe nastave Hrvatskoga jezika.	☐	☐	☐	☐	☐

2. 3. Načelo zavičajnosti, komunikacija, zavičajni idiomi i standardni hrvatski jezik

11.

Mark only one oval per row.

	ne slažem se	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se ne slažem	uglavnom se slažem	slažem se
Učenici su svjesni da je njihov zavičajni govor vrijedan i da ga ne smiju zanemariti samo zato što uče govoriti i jezikom mnogo šire zajednice.	☐	☐	☐	☐	☐
Komunikacija između učitelja/nastavnika i učenika uspješnija je ako joj posrijedi zavičajni govor.	☐	☐	☐	☐	☐
Učenici više prihvaćaju teme u vezi s načelom zavičajnosti jer su im one bliskije.	☐	☐	☐	☐	☐
Učenici se lakše izražavaju kada govore o temama u vezi s njihovim zavičajem.	☐	☐	☐	☐	☐
Povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta obogaćujemo jezični svijet učenika.	☐	☐	☐	☐	☐
Povezivanjem i uspoređivanjem nestandardnih i standardnih varijeteta olakšavamo usvajanje standarda.	☐	☐	☐	☐	☐
Tijekom školovanja važno je razvijati svijest o vlastitoj okomitoj dvojezičnosti i/ili višejezičnosti.	☐	☐	☐	☐	☐
Učenicima treba	☐	☐	☐	☐	☐

ponuditi više materijala
za poticanje i
njegovanje načela
zavičajnosti i
zavičajnoga idioma.

Katkad dopuštam
učenicima izražavanje
na zavičajnome govoru
(npr. tijekom sata
razrednika ili u
neposrednome
izražavanju doživljaja).

Učenike treba
upozoravati i ispravljati
svaki put kada se
dosljedno ne služe
jezičnim standardom.

Smatram da upotreba
zavičajnoga govora u
komunikaciji između
učenika i
učitelja/nastavnika u
školi ometa usvajanje
hrvatskoga
standardnog jezika.

Učenici se osjećaju
nelagodno kada ih se
ispravlja prilikom
korištenja zavičajnim
govorom.

2. 4. Upotreba jezika i jezičnih varijeteta

12. Kojim se govorom služite u slobodno vrijeme (kada niste na nastavi)? *

Mark only one oval.

- zavičajnim govorom
- kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika
- standardnim hrvatskim jezikom

13. Kojim se govorom služite tijekom nastave? *

Mark only one oval.

- zavičajnim govorom
- kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika
- standardnim hrvatskim jezikom

14. Ako ste u prethodnim pitanjima označili da se služite zavičajnim govorom, molim Vas navedite kojega mjesta. *

15. Procijenite kojim se govorom služe učenici u slobodno vrijeme. *

Check all that apply.

- zavičajnim govorom
- kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika
- standardnim hrvatskim jezikom

16. Procijenite kojim se govorom služe učenici tijekom nastave. *

Check all that apply.

- zavičajnim govorom
- kombinacijom zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika
- standardnim hrvatskim jezikom

17. Odakle dolaze učenici kojima predajete? Dolaze li ili ne dolaze uglavnom iz istog mjesta? Navedite mjesto ili mjesta.

18. Što zapažate da najviše utječe na usmeno izražavanje učenika? Zapažam da na usmeno izražavanje učenika najviše utječu:

Check all that apply.

- učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika
- učitelji i nastavnici u školi
- uža obitelj (roditelji, braća i sestre)
- šira obitelj (bake, djedovi, ostala rodbina)
- vršnjaci
- mediji (tiskani i/ili elektronički)
- društvene mreže (Facebook, Instagram, TikTok, Snapchat, Viber...)
- strani jezici (engleski, talijanski, njemački...)

Other: _____

19. Što zaključujete o pisanome izražavanju učenika na temelju uvida u njihove pisane radove? Na temelju uvida u pisane radove učenika zaključujem da na pisano izražavanje učenika najviše utječu:

Check all that apply.

- učitelji i nastavnici Hrvatskoga jezika
- učitelji i nastavnici u školi
- uža obitelj (roditelji, braća i sestre)
- šira obitelj (bake, djedovi, ostala rodbina)
- vršnjaci
- mediji (tiskani i/ili elektronički)
- društvene mreže (Facebook, Instagram, TikTok, Snapchat, Viber...)
- strani jezici (engleski, talijanski, njemački...)

Other: _____

2. 5. Načelo zavičajnosti – jučer, danas, sutra

20. Jeste li dosad sudjelovali u projektima ili u manifestacijama (kao što su npr. Novigradsko proljeće, LiDraNo) koje uključuju promicanje načela zavičajnosti? Ako je odgovor potvrđan, opišite ukratko projekt/manifestaciju i rezultate. *

21. Koji su Vaši prijedlozi za razvijanje načela zavičajnosti? *

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

9. Sažetak i ključne riječi

Načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin

U radu se proučava i istražuje načelo zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika. Srž rada čini provedeno istraživanje načela zavičajnosti na primjeru Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin. U istraživanju su sudjelovale ukupno 34 učiteljice razredne i predmetne nastave Hrvatskoga jezika iz Osnovne škole Vladimira Nazora Pazin (Matične škole Pazin i njezinih Područnih škola). Cilj je istraživanja utvrđivanje jezične prakse, stavova te procjene učitelja u poveznici s načelom zavičajnosti kako bi se osvijestila važnost razvijanja i njegovanja načela zavičajnosti, nužnost pridavanja veće pozornosti promicanju načela zavičajnosti i motiviranju učenika u svrhu razvijanja interesa za zavičajne sadržaje i zavičajni govor, a sve to radi poboljšanja same nastave Hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: načelo zavičajnosti, nastava Hrvatskoga jezika, zavičajni govori, zavičajnost, tradicija

10. Summary and keywords

The Principle of Regional Identity in Croatian Language Teaching based on the Vladimir Nazor Elementary School

This paper analyses the principle of regional identity in Croatian language teaching. The main part of this paper consists of the research about the principle of regional identity based on the Vladimir Nazor Elementary School in Pazin. There were 34 Croatian language teachers of Vladimir Nazor Elementary School (both elementary and middle school) who participated in the study. The main goal was to identify different language learning practices and attitudes towards the principle of regional identity, as well as to evaluate how teachers approach its instruction in order to encourage the development and cultivation of the principle of regional identity. This way, students will be much more interested for themes concerning regional identity and an overall improvement will be made in the teaching of Croatian language.

Key words: The principle of regional identity, Croatian language teaching, regional language, tradition